

UNIVERSITAT DE BARCELONA
Departament de Biblioteconomia i Documentació

Programa de doctorat Informació i Documentació
en la Societat del Coneixement, 2008-2010

**Les biblioteques populars de la Diputació de Barcelona
de 1939 a 1945: reflexions sobre el canvi**

Treball de recerca presentat per Marga Losantos Viñolas

Tutora
Assumpció Estivill Rius

Barcelona, juny de 2010

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ	1
1.1. Justificació i antecedents bibliogràfics	2
1.2. Objectius	4
1.3. Delimitació del tema	4
1.3.1. Abast temàtic	4
1.3.2. Abast cronològic	5
1.3.3. Abast geogràfic	5
1.3.4. Selecció de fonts	5
1.4. Metodologia	6
1.5. Estructura	7
2. DESCRIPCIÓ DE LES FONTS	9
2.1. <i>Anuario de la Biblioteca Central y de las Bibliotecas Populares y Especiales</i>	9
2.1.1. Forma	9
2.1.2. Contingut	10
2.2. <i>Biblioteconomía</i>	11
2.3. Arxiu General de la Diputació de Barcelona	12
2.4. Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya	12
3. LES BIBLIOTEQUES POPULARS DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA	14
3.1. Introducció: pinzellades sobre el franquisme	14
3.2. La lectura pública en el <i>Nuevo Estado</i>	16
3.3. El Servei de Biblioteques de la Diputació: organització administrativa	17
3.4. Missió de les biblioteques populars: textos programàtics	19
3.4.1. Reglamento del Servicio de Bibliotecas de la Diputación	21
3.5. Les biblioteques populars: una nova etapa	22
3.5.1. Canvi de nom de les biblioteques	25
3.6. Noves biblioteques	26
3.6.1. Introducció i criteris de creació de les biblioteques	26
3.6.2. Les noves biblioteques	29
3.7. La col·lecció	32
3.7.1. Criteris de selecció de les col·leccions	32
3.7.2. Depuració de biblioteques	34
3.7.3. Noves adquisicions	36
3.7.4. Estadístiques de noves adquisicions: anàlisi comparativa	37
3.7.5. Procedència de les noves adquisicions	40
3.7.6. Junta de Intercambio y Adquisición de Libros y Revistas para Bibliotecas Públicas	41
3.7.7. Ús del fons: el préstec	42
3.7.8. Difusió del fons: les guies de lectura	44
3.8. Personal	45
3.8.1. Les bibliotecàries	45
3.8.2. Provisió de places en les biblioteques de la Diputació de Barcelona	46
3.8.3. Depuració de personal	48
3.8.4. Formació	49
3.8.5. Alumnes de pràctiques	52
3.9. Qüestions tècniques: el catàleg alfabètic de matèries	52
3.10. Activitats	55
4. CONCLUSIONS	60
5. BIBLIOGRAFIA	63
5.1. Fonts d'arxiu	63
5.2. Fonts impreses	64

1. INTRODUCCIÓ

“[...] desde el 26 de enero, fecha memorable en que entró en Barcelona victorioso el Ejército Nacional, hasta la fecha indicada, el funcionamiento de la Biblioteca quedó suspendido por exigirlo así el trámite de diferentes cuestiones anejas a la profunda renovación política que el triunfo del Generalísimo Franco representaba.”¹

Imaginem un lector d'una biblioteca popular que, després de mesos d'absència, hi retorna a mitjan de l'any 1940. Què es trobaria? Doncs, probablement notaria que el rètol de l'entrada ha canviat i s'ha castellanitzat; també veuria retrats de Franco a les parets i banderes espanyoles; el personal potser li parlaria en castellà, i també estarien en castellà els impresos que hagués d'omplir. Quan anés a buscar els llibres i les revistes que consultava fins que van tancar la biblioteca, és possible que no els trobés, i al seu lloc en trobaria d'altres, referents al Movimiento Nacional, exaltant l'Espanya imperial. Això sí, la bibliotecària segurament seria la mateixa, i intentaria ajudar-lo i orientar-lo en tot allò que necessités. Aquesta seria la primera conseqüència dels tràmits relacionats amb la renovació política que representava la victòria de Franco.

La xarxa de les biblioteques populars és una de les realitzacions culturals més importants de la Mancomunitat de Catalunya, que ha perdurat al llarg dels anys, fins arribar als nostres dies. Com qualsevol altra institució cultural, la seva evolució ha estat influïda pels canvis polítics que va experimentar el país durant el segle XX, començant per la dictadura de Primo de Rivera, i continuant amb l'adveniment de la República, la guerra civil i sobretot el llarg període de la dictadura franquista, que s'inicia el 1939.

La cita inicial, extreta de la memòria de 1939 de la Biblioteca Ignasi Iglesias, és una mostra de la situació que es va viure a Catalunya i a les seves institucions el 1939. Amb el final de la guerra, s'iniciava un període que significava una ruptura total amb la tradició liberal i democràtica. El país, les seves institucions, la seva gent, van haver d'adaptar-se a la “profunda renovación política” que va representar el triomf de Franco. La història de les biblioteques catalanes, a partir de 1939, com la de la resta d'institucions del país, s'ha d'explicar amb el rerefons del règim de Franco. La dictadura franquista va afectar tots els aspectes de la seva vida diària, començant pels símbols externs, com la proliferació de banderes, els retrats del Caudillo i les salutacions “brazo en alto”. En el cas de les biblioteques es van produir canvis administratius i depuracions de personal com en tots els àmbits de l'Administració pública; a més, es van produir esporgades substancials dels fons, i la reorientació de les col·leccions, les publicacions i les activitats. Amb tot, les biblioteques van continuar funcionant, conservant una part de l'esperit amb què van ser creades, i això gràcies a les bibliotecàries, que van continuar al seu lloc, i van servir de model a les generacions posteriors. Així ho explica Ramon Planes, al pròleg de *La biblioteca popular a Sitges: Santiago Rusiñol: 50 anys de la Biblioteca Santiago Rusiñol (1936-1986)*:

“Vindran conflictes polítics i socials, vindran guerres, la pitjor de totes, la guerra civil, però la llavor ja estava sembrada: les bibliotecàries ja eren dins de la casa”.²

---

1 El text correspon a la memòria de l'any 1939 de la Biblioteca Ignasi Iglesias. El 1939 va funcionar només d'octubre a desembre, i la data indicada és del mes d'octubre, quan tornen a obrir. *Anuario de la Biblioteca Central y de las bibliotecas populares y especiales* (1939), p. 70.

La Biblioteca Popular Ignasi Iglesias s'anomenarà, a partir de 1939, Biblioteca Popular del Distrito IX, però en aquest treball continuarem anomenant-la pel seu primer nom.

2 Ramon Planas, “Historia de la biblioteca: [pròleg]”, en: David Jou i Andreu, *La Biblioteca Popular a Sitges: 50 anys de la Biblioteca Santiago Rusiñol (1936-1986)* (Sitges: Grup d'Estudis Sitgetans, 1986), p.10.

1.1. Justificació i antecedents bibliogràfics

El 2007 la Biblioteca de Catalunya va complir cent anys. Des de 1915, data d'aprovació del projecte de creació de la xarxa de biblioteques populars de la Mancomunitat, i fins a l'inici dels anys vuitanta, la seva història i la de les biblioteques populars van estar estretament relacionades. El 2005 la direcció de la Biblioteca ens va encarregar a l'arxivera Reis Fontanals i a mi la redacció de la història de la institució. Jo vaig estudiar l'etapa posterior a la guerra civil i vaig poder observar la manca d'estudis específics sobre aquest període, tant pel que fa a la Biblioteca de Catalunya com pel que respecta a les biblioteques populars. Per altra banda, em vaig sentir atreta per la feina que les biblioteques i les bibliotecàries van dur a terme durant aquells anys difícils, com van continuar amb la feina diària davant el nou panorama de país.

Els antecedents de les biblioteques populars, la seva creació i els primers anys, fins a la guerra civil, han rebut l'atenció dels investigadors, que hi han dedicat articles, treballs i tesis doctorals, des de diferents enfocaments, que ens proporcionen un mapa molt ben traçat de les biblioteques populars d'aquest període. Són la tesis doctoral de Teresa Mañà sobre les biblioteques de la Mancomunitat³ i el seu treball previ analitzant els anuaris de les biblioteques populars entre 1922 i 1935;⁴ la recerca d'Assumpció Estivill sobre l'Escola de Bibliotecàries, que va més enllà de l'Escola i dibuixa el panorama de l'incipient sistema bibliotecari català;⁵ els treballs de Montserrat Comas,⁶ Teresa Rovira,⁷ Rosa Leveroni⁸ i Concepció de Balanzó⁹ sobre les biblioteques populars. Tots ells han estat revisats detalladament per Jordi Llobet, en la seva tesis doctoral, *Lectura i biblioteques populars. Model de col·lecció i lectura a les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya: 1918-1922*, llegida el 2008.¹⁰ Llobet estudia la formació de les biblioteques populars centrant-se en un aspecte poc treballat fins al moment: els seus fons bibliogràfics. Analitza si els fons de les biblioteques populars responen al programa polític i cultural del govern, a una proposta de lectura d'abast nacional, que havia de contribuir a la construcció de la identitat catalana i a estendre el coneixement científic i impulsar la formació tècnica.

A banda d'aquests estudis sobre les biblioteques d'abans de la guerra, en trobem d'altres que abasten períodes de temps més llargs, i per tant tracten també del període franquista.

-
- 3 Teresa Mañà Terré, *Les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya: (1915-1925)* (Lleida: Pagès, 2007).
  - 4 Teresa Mañà Terré, *Les biblioteques populars a Catalunya a través dels seus anuaris (1922-1936)* (Barcelona: Facultat de Biblioteconomia i Documentació, Universitat de Barcelona: Diputació de Barcelona. Àrea de Cultura. Servei de Biblioteques, 2001).
  - 5 Assumpció Estivill Rius, *L'Escola de Bibliotecàries: 1915-1939* (Barcelona: Diputació de Barcelona, 1992). Vegeu també: Assumpció Estivill Rius, "Una mirada retrospectiva: de l'Escola Superior de Bibliotecàries a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació (1915-2005)", *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 16 (juny 2006), <<http://www.ub.edu/bid/16estivi.htm>>
  - 6 Montserrat Comas i Guell, *Lectura i biblioteques populars a Catalunya: 1793-1914* (Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001).
  - 7 Teresa Rovira i Comas, "La xarxa catalana de biblioteques populars: dels orígens a la desfeta de 1939", *Item*, núm. 14 (gener-juny 1994), p. 5-20.
  - 8 Rosa Leveroni, "Les biblioteques populars: un cinquantenari que no ha d'ésser oblidat", *Serra d'or*, núm. 111, (desembre de 1968), p. 43-47.
  - 9 Concepció de Balanzó, *Les Biblioteques Populars de la Generalitat de Catalunya: notes bibliogràfiques per a llur història*. Barcelona: Escola de Bibliotecàries de la Generalitat de Catalunya, 1935.
  - 10 Jordi Llobet, *Lectura i biblioteques populars: model de col·lecció i lectura a les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya: 1918-1922*. Tesis doctoral (Barcelona: Universitat de Barcelona, 2008). Jordi Llobet, a la seva tesi doctoral, fa una revisió detallada dels treballs que estudien els antecedents, la creació i els primers anys de les biblioteques populars. Així, doncs, es remet al lector a aquest estudi per tenir una visió més detallada del contingut d'aquests treballs.

Per tenir una visió general de la història de les biblioteques a Espanya és bàsica l'obra de Luis García Ejarque, *Historia de la lectura pública en España*,¹¹ que ha servit de base per a tots els estudis realitzats a posteriori.

La història de la Biblioteca de Catalunya,¹² publicada el 2007 amb motiu del centenari de la seva fundació, també serveix de referent per conèixer la situació de les biblioteques catalanes; no s'ha d'oblidar que les biblioteques populars eren considerades “sucursals” de la Biblioteca de Catalunya, i compartien una mateixa direcció.

Pel que fa a les biblioteques populars catalanes, s'ha de ressenyar el treball inèdit d'Assumpció Estivill, *El fet cultural català a les biblioteques populars: 1918-1979*.¹³ Tot i centrar-se en un aspecte concret de les biblioteques, l'estudi del context és prou detallat per proporcionar-nos una visió bastant completa d'allò que va significar la dictadura franquista per a les biblioteques populars.

També trobem llibres, articles i opuscles escrits amb motiu dels aniversaris de les diferents biblioteques populars, com el publicat per David Jou i Andreu per celebrar els 50 anys de la Biblioteca Santiago Rusiñol que ha estat citat més amunt, la conferència de Jordi Amat i Teixidó, pronunciada en el marc del 70è aniversari de la biblioteca de Calella,¹⁴ el fullet arran dels 90 anys de la biblioteca de Sallent,¹⁵ o els estudis sobre les biblioteques de Pineda¹⁶ i Granollers,¹⁷ en commemoració del seu 75è aniversari. Tots ells, en major o menor mesura, expliquen la història de les biblioteques, i gairebé tots utilitzen, per fer-ho, el dietari de la biblioteca, que ens aporta coneixements de primera mà dels esdeveniments locals i dels generals.

Tanmateix, no s'han fet estudis concrets sobre les biblioteques populars del període franquista, que analitzin què va representar el canvi de règim. Si volem saber com eren aquestes biblioteques en els anys posteriors a la guerra civil i com les va afectar la dictadura, hem de recórrer a les fonts primàries o als estudis més amplis sobre les biblioteques.

Els treballs sobre els anys de la dictadura franquista, tot i ser molt nombrosos —locals i generals, històrics, socials i culturals—, tampoc no s'han ocupat de manera específica de les biblioteques populars. Malgrat tot, hem d'acudir a ells per conèixer els trets principals de la ideologia del *Nuevo Estado*, la política cultural i la concepció del llibre. Borja de Riquer acaba de publicar *La dictadura franquista*, dins la *Historia de España* dirigida per Josep Fontana.¹⁸ En aquesta obra fa una síntesi dels molts estudis fets fins al moment, abordant les diferents temàtiques que configuren una societat, els aspectes econòmics, polítics, socials, demogràfics, culturals, etc.

---

11 Luis García Ejarque, *Historia de la lectura pública en España* (Gijón: Trea, 2000).

12 Reis Fontanals, Marga Losantos, *Biblioteca de Catalunya, 100 anys: 1907-2007* (Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 2007).

13 Assumpció Estivill Rius, “*El fet cultural català a les biblioteques populars: 1918-1979*” (1980). Text mecanografiat.

14 Jordi Amat i Teixidó, *La nostra biblioteca: conferència pronunciada en el marc del 70è aniversari de la Biblioteca Costa Fornaguera de Calella (1931-2001)* (Calella: Ajuntament de Calella, 2001).

15 Biblioteca Sant Antoni Maria Claret (Sallent), *Biblioteca de Sallent: 1918-2008: Biblioteca Sant Antoni Maria Claret, 90è aniversari* (Sallent: Ajuntament, 2008).

16 Josep Ferrer i Costa, Joan Pujadas i Marquès, *Biblioteca Popular Manuel Serra i Moret 75 anys de història (1922-1997) Pineda de Mar* (Pineda de Mar: Ajuntament de Pineda de Mar, 1997).

17 Teresa Castelló, Mercè Gasch, Josefina Sampere, *La Biblioteca de Granollers* (Granollers: Àrea de Cultura i Joventut, Ajuntament de Granollers, 2001).

18 Josep Fontana y Ramón Villares, dir, *Historia de España*. Vol. IX: Borja de Riquer, *La dictadura de Franco* (Barcelona: Crítica; Madrid: Marcial Pons, 2010).

Un dels trets que caracteritzà el franquisme va ser la persecució a què va ser sotmesa la cultura catalana i el català. Josep Benet en fa un estudi detallat, donant exemples de l'intent de genocidi en tots els àmbits de la vida catalana: política, administració pública, educació, edició, publicitat, toponímia, activitats, etc.; també tracta de la qüestió de les biblioteques, de la depuració del fons a què van ser sotmeses i dels canvis de nom que van experimentar.¹⁹

Alícia Alted Vigil estudia la política cultural del *Nuevo Estado* i els antecedents del discurs oficial sobre la funció del llibre i les biblioteques, que tenen el seu origen en Javier Lasso de la Vega, com s'explicarà més endavant. Alted Vigil, en el seu llibre, aporta documentació desconeguda fins a la data, procedent de l'Archivo General de la Administración.²⁰

1.2. Objectius

A la introducció s'ha intentat fer un retrat d'una biblioteca popular de la província de Barcelona en acabar la guerra civil. La dictadura franquista va afectar tots els aspectes de la seva vida diària, i aquesta influència ha estat poc estudiada pels investigadors, que s'han centrat en altres èpoques o altres aspectes de les biblioteques. Per això es planteja aquesta recerca, que té com a objectiu principal analitzar com va afectar el franquisme a les biblioteques populars de la Diputació de Barcelona entre 1939 i 1945.

El tema del franquisme i les seves conseqüències és molt ampli; aquest treball no pretén tractar tots els aspectes, sinó aquells que afecten més a la vida diària de les biblioteques: la missió, l'organització, el personal, la col·lecció i les activitats. Des d'aquesta perspectiva, l'estudi vol donar resposta a les preguntes següents:

- Canvia la missió i els objectius de les biblioteques populars a partir de 1939?
- Com canvia la col·lecció de les biblioteques segons la ideologia cultural del *Nuevo Estado*?
- Quins canvis experimenta la situació administrativa de les biblioteques populars a partir de 1939? Es creen noves biblioteques? Es mantenen els mateixos criteris amb que s'havien creat les biblioteques anteriors?
- Quines activitats fan les biblioteques? Quines diferències s'observen, respecte als anys anteriors?
- Qui és el personal de les biblioteques a partir de 1939? Canvia la manera d'accedir a les biblioteques? Canvia la seva formació?

1.3. Delimitació del tema

1.3.1. Abast temàtic

En una investigació de caràcter històric com aquesta es fa difícil establir els límits del tema, perquè la història és continua, en el temps i l'espai. D'entrada la recerca no tenia uns límits

---

19 Josep Benet, *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995). (Biblioteca Abat Oliba; 150).

20 Alicia Alted Vigil, *Política del nuevo estado sobre el patrimonio cultural y la educación durante la Guerra Civil española* (Madrid : Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos. Centro Nacional de Información Artística, Arqueológica y Etnológica, DL 1984).

clarament establerts, tret de l'objecte d'estudi —les biblioteques populars de la Diputació de Barcelona—, i el període històric —els primers anys del franquisme—; es tractava d'un estudi descriptiu. L'anàlisi de la documentació el va anar delimitant, fins arribar a un objectiu més concret i un període més breu.

Les memòries de les biblioteques deixaven veure, a vegades de manera indirecta, com el dia a dia es veia afectat per la situació del moment; en alguns casos es tractava de les conseqüències de la guerra recent, com les restriccions de la llum o la manca de calefacció; en altres, els efectes de la Segona Guerra Mundial, que marcaven els interessos dels lectors i influïen en el desenvolupament de les col·leccions. El que més les va afectar, però, i el que semblava més interessant, com a reflex que era d'un període històric, van ser els nous referents imposats pel règim franquista. Tenint en compte que ja hi havia estudis que tractaven de manera general les biblioteques d'aquest període, però cap que les estudiés des d'aquest punt de vista concret, es va decidir convertir-lo en l'aspecte central de la recerca.

Per altra banda, també es volia reflectir que malgrat les influències externes, la dictadura franquista, els efectes i les repercussions de la guerra civil i la segona Guerra Mundial, la vida de les biblioteques va seguir endavant, en la majoria de casos amb el mateix personal i el mateix esperit de servei al públic.

1.3.2. Abast cronològic

El període analitzat és breu, de 1939 a 1945. L'acabament de la Segona guerra mundial, amb la victòria dels aliats, va marcar un punt d'inflexió en la situació d'Espanya i per aquest motiu molts estudis agafen aquesta data com a punt final o punt de partida d'una etapa.

1.3.3. Abast geogràfic

La Mancomunitat havia començat a crear biblioteques populars arreu de Catalunya. La seva hereva, la Generalitat, en va continuar construint. Després de la guerra, amb la Generalitat desapareguda, les províncies tornen a ser les divisions territorials úniques, com ho havien estat abans de la Mancomunitat i durant el període de la dictadura de Primo de Rivera, i les biblioteques passen a dependre, com en la segona meitat dels anys vint, de les instàncies provincials. La Diputació de Barcelona és, en certa manera, continuadora de la tasca de la Mancomunitat i la Generalitat, i les seves biblioteques formen el nucli més gran i més potent del conjunt de les biblioteques públiques o populars catalanes. A més, són les biblioteques dependents de la Diputació de Barcelona les que han deixat més dades, recollides de forma sistemàtica, tal com s'havia fet en els anys en què depenien de la Mancomunitat i la Generalitat. Aquestes circumstàncies permeten fer una anàlisi força fiable de la situació i, per això, la recerca se centra només en les biblioteques populars de la província de Barcelona.

1.3.4. Selecció de fonts

Donada la manca d'estudis específics, per saber com eren aquestes biblioteques els primers anys del franquisme i com es veuen afectades pel canvi de règim, es planteja analitzar les fonts primàries que recullen la seva història. Hi ha diferents fonts que permeten seguir la història de les biblioteques populars: la documentació dels arxius de la Diputació de Barcelona i de la Biblioteca de Catalunya, els dietaris i els arxius de les mateixes biblioteques,

els primers números de la revista *Biblioteconomía*, i finalment l'anuari, la publicació que des de 1922 explica la vida diària, amb dades factuais i numèriques. Per dur a terme aquest estudi, l'anuari és un instrument bàsic, i és sobretot en la seva anàlisi que, en aquesta primera aproximació, s'ha basat la recerca.

1.4. Metodologia

L'objectiu d'aquest treball és l'estudi de la influència del franquisme en les biblioteques populars, a partir de l'anàlisi d'unes fonts concretes, els anuals que en recollien la seva activitat. Aquest estudi s'ha completat amb un repàs encara sumari d'altres fonts primàries, com són els arxius de la Diputació de Barcelona i de la Biblioteca de Catalunya. Quan s'abordi la tesi doctoral sobre el mateix tema s'aprofundirà més en l'estudi d'aquestes i altres fonts.

Prèviament al treball d'anàlisi, es van establir els trets bàsics del franquisme, per poder estudiar com es reflectien a les fonts consultades. Així com la bibliografia específica sobre les biblioteques populars d'aquest període és escassa, no es pot dir el mateix del període històric, que ha estat estudiat abastament. Es va haver de fer una tria de la bibliografia a consultar. En primer lloc, una visió general del període, proporcionada per la obra, ja esmentada, de Borja de Riquer sobre la dictadura franquista, que definia els trets principals del règim. En segon lloc, una visió de la vida quotidiana, bàsica per saber com es reflectia a les biblioteques; en aquest cas, l'obra de Jordi Gracia ha estat una referència molt útil.²¹ Amb aquestes dues obres s'ha establert el context polític i ideològic del període.

El context cultural, element imprescindible quan es parla de biblioteques, es va esbossar amb les obres de Josep Benet i Joan Samsó, que han servit, especialment la primera, de referència en tots els estudis sobre la repressió cultural que va portar a terme el franquisme, pel gran nombre d'exemples que ha recollit.

Per a l'aspecte més concret de les biblioteques, l'estudi de Luis García Ejarque sobre la lectura pública a Espanya ha ajudat a situar les biblioteques catalanes en el context espanyol. Per últim, el treball de Alicia Alted Vigil sobre la política cultural del franquisme proporciona els elements per entendre els canvis en l'objectiu i la missió de les biblioteques i les seves col·leccions.

Un cop traçat el mapa de les característiques del període que més podien afectar les biblioteques populars objecte de l'estudi, s'havia de decidir quins aspectes s'analitzarien que fossin significatius per a la recerca. No es tractava de descriure les biblioteques, sinó de veure si el franquisme les havia afectat i com. Per tal d'establir aquests elements, es va fer una primera anàlisi de les fonts; si en un primer moment s'havia pensat que seria interessant analitzar tots els processos de les biblioteques, a partir d'aquesta primera aproximació es va veure que no tots eren significatius, i que intentar descriure'ls tots faria massa llarga una recerca que, en aquesta fase prèvia, no pretén ser exhaustiva.

Finalment es va escollir analitzar l'organització administrativa de les biblioteques, la seva missió i funcions, la creació de noves biblioteques, la seva vida quotidiana i, el personal, així com les col·leccions, les activitats i la formació del catàleg alfabètic de matèries. S'han descartat elements com els serveis, els lots de llibres o les biblioteques filials, que tot i

---

21 Jordi Gracia, *La España de Franco 1939-1975: cultura y vida cotidiana* (Madrid: Síntesis, 2004).

aparèixer sovint als anuaris i ser elements importants en la vida de les biblioteques no són significatius per a la recerca.

El mètode de treball ha consistit a revisar els anuaris en funció dels elements a analitzar, extraient la informació rellevant per a cada apartat. En alguns casos —com en el de les col·leccions, la vida diària i les activitats— els anuaris han proporcionat una gran quantitat d'informació. En altres, com en l'organització administrativa, només han fet evident allò que se sabia per altres fonts.

S'ha dit, quan s'ha parlat de la selecció de les fonts, que s'escollien els anuaris de les biblioteques perquè aportaven dades estadístiques, recollides de forma sistemàtica al llarg dels anys de vida de les biblioteques. Això ha permès fer un estudi comparatiu de les noves adquisicions de les biblioteques, analitzant els ingressos de cinc biblioteques durant el període de la Segona República (1930-1935) i els de les mateixes durant els primers cinc anys del franquisme (1940-1945). El 1939 es va descartar per ser poc significatiu. S'han analitzat tant les quantitat de llibres ingressats com les matèries. Es tracta només d'una primera mostra que vol anticipar una recerca més aprofundida i detallada del contingut i el creixement de les col·leccions durant el període de la postguerra.

1.5. Estructura

El treball s'estructura en tres blocs, a més de les conclusions, la bibliografia. El primer bloc és la introducció metodològica, amb la presentació dels objectius, la justificació de l'estudi i la revisió bibliogràfica.

En el segon bloc es descriuen les fonts utilitzades, especialment l'anuari de les biblioteques populars, perquè els canvis que experimenta a partir de 1939 són un reflex de la situació històrica, i en ells ja es poden trobar alguns dels aspectes que s'examinen en el treball.

El tercer bloc és el cos del treball, i consta de dues parts. La primera, consisteix en el context històric, polític i cultural que servirà de trama per a l'anàlisi posterior de les fonts primàries. En primer lloc es donen els trets bàsics de la ideologia franquista, i després s'exposa la política del llibre i de les biblioteques del *Nuevo Estado*, element bàsic per entendre actuacions com les depuracions del fons de les biblioteques.

La segona part d'aquest bloc és l'estudi dels diferents aspectes de les biblioteques populars que s'ha decidit analitzar. El primer element és l'organització administrativa del Servei de biblioteques de la Diputació. El canvi que experimenta —el pas de la dependència de la Generalitat de Catalunya, quan és abolida, a la dependència de la Diputació de Barcelona— és conseqüència del concepte d'Espanya que tenia Franco. En segon lloc, s'examina la missió de les biblioteques populars i es descriu el reglament que les regula, aprovat el 1943.

En tercer lloc s'analitza la vida diària de les biblioteques populars i de les bibliotecàries, tal com es veu reflectida als anuaris dels primers anys quaranta. En aquest apartat es troben molts elements dels nous referents del franquisme: símbols externs, llenguatge, activitats del personal, etc. També s'estudia aquí la creació de noves biblioteques, els criteris que se seguien, etc.

A continuació es tracta el tema del personal, qui eren les bibliotecàries, com arribaven a treballar a les biblioteques. Un aspecte important d'aquest apartat és el de la depuració de personal, que el règim va aplicar de forma estricta a tota l'Administració pública.

La col·lecció de les biblioteques és l'element que s'ha estudiat més a fons; és en aquest apartat on la influència del franquisme es deixa sentir més, encara que als anuaris no sempre quedi reflectit. La depuració dels fons, les noves adquisicions, analitzades per quantitats i matèries. El sisè apartat fa referència a les qüestions tècniques, com la formació del catàleg alfabètic de matèries.

Per últim, i no perquè sigui l'element menys important, s'analitzen les activitats; en aquest cas els anuaris són la font bàsica, ja que les activitats que les biblioteques duen a terme hi estan descrites amb detall.

2. DESCRIPCIÓ DE LES FONTS

Les fonts primàries analitzades són l'*Anuario de la Biblioteca Central y de las bibliotecas populares y especiales*, entre 1939 i 1945. El seu anàlisi es complementa amb la revista *Biblioteconomía* i els fons dels arxius de la Diputació de Barcelona i de la Biblioteca de Catalunya, en aquelles seccions relacionades amb les biblioteques populars i el Servei de Biblioteques. Es descriu més a fons el contingut de l'*Anuario*, perquè es tracta de la font principal per a aquest estudi.

Hi ha unes altres fonts primàries, que seria interessant analitzar, en un treball posterior, que són els dietaris i els arxius de les biblioteques individuals. Aquesta documentació, quan es conserva, està ubicada en cada un dels centres.

2.1. *Anuario de la Biblioteca Central y de las bibliotecas populares y especiales*

2.1.1. Forma

L'anuari de les biblioteques populars, que en recull l'activitat, es va començar a publicar el 1922, i va anar sortint regularment fins al 1980, amb una interrupció de tres anys, els corresponents a 1936-1938. Durant aquests tres anys les biblioteques van continuar funcionant, com es pot observar als dietaris que havia d'escriure cada biblioteca. Al llarg d'aquests anys la forma de l'anuari va anar canviant, en funció de la situació política.

- 1922-1923. *Anuari de les biblioteques populars*. Editor: Mancomunitat de Catalunya. Llengua: català.
El 1923 el títol s'amplia per indicar l'ampliació del contingut, ja que s'afegeixen les dades relatives a les biblioteques especialitzades de la Universitat Industrial. Aquell any el títol és: *Anuari de les biblioteques populars i de les biblioteques tècniques de la Universitat Industrial*.
- 1924-1929. *Anuario de las bibliotecas populares*. Editor: Diputació de Barcelona. Llengua: castellà.
L'anuari de 1929, publicat quan ja s'havia acabat la dictadura de Primo de Rivera, està en castellà, perquè les memòries ja estaven preparades. La nota preliminar i algun article de col·laboració, que es devien afegir en el darrer moment, estan en català.
- 1930. *Anuari de les biblioteques populars*. Editor: Diputació de Barcelona. Llengua: català.
- 1931-1935. *Anuari de les biblioteques populars*. Editor: Generalitat de Catalunya. Llengua: català.
- 1939-1945. *Anuario de la Biblioteca Central y de las populares y especiales*. Editor: Diputació de Barcelona. Llengua: castellà.

Amb canvis de títol, de periodicitat, etc., la publicació continua fins al dia d'avui; però per a la recerca del present estudi, els anuaris examinats arriben només fins el 1945.

En aquest darrer període el canvi polític es fa ben palès en la publicació, i ja no es tracta només d'un canvi de llengua i de títol, sinó de la introducció de símbols i d'ideologies concretes. Com comenta Assumpció Estivill,²² mentre en els períodes polítics anteriors

---

22 Assumpció Estivill, *El fet cultural...* (1980), p. 194.

l'anuari no es manifestava políticament, en aquest cas està clarament polititzat, i així el 1939 s'obre amb els retrats de Franco, del president de la Diputació, Antonio M. Simarro i del director general de Archivos y Bibliotecas, Miguel Artigas i amb un text en el qual es presenta la nova orientació de les biblioteques, amb els nous termes que exaltaven Espanya i la figura de Franco: “!Arriba España! ¡Viva Franco! ¡Viva España!”.

Per altra banda, com en les etapes anteriors, canvia el títol per tal de reflectir el contingut de les biblioteques incloses. En aquest període ja no és només l'anuari de les biblioteques populars, sinó de tot el Servicio de Bibliotecas de la Diputación,²³ i com a tal recull la memòria anual de la Biblioteca de Catalunya —rebatejada amb el nom de Biblioteca Central—, de les biblioteques populars i d'un nombre de centres que creix d'any en any.

Igual que va passar en el període de la dictadura de Primo de Rivera, l'editor és la Diputació de Barcelona, de qui depenien les biblioteques, i ja no deixarà de ser-ho en tots els anys subsegüents. Un altre canvi el trobem en la llengua, que passa a ser el castellà, també com en el període 1924-1930.

2.1.2. Contingut

Pel que fa al contingut, fins al 1935 l'anuari recull la memòria anual de les biblioteques i de la Central de biblioteques populars, i informes i escrits de les bibliotecàries i de Jordi Rubió, director del Servei, que van molt més enllà de la simple relació d'activitats i estadístiques. La publicació s'inicia sempre amb una nota preliminar, sense signar però que es pot atribuir a Jordi Rubió,²⁴ com a director del servei, que resumeix l'actuació de l'any i proposa temes d'estudi. Les memòries dediquen una gran part de l'espai a analitzar l'ús de la biblioteca i de les col·leccions, comenten les estadístiques, els llibres llegits, els préstecs, etc. En alguns casos, no sempre, expliquen les activitats que es duen a terme, però per l'extensió que s'hi dedica no sembla que hi donin la mateixa importància que se li donarà després.

A partir de 1939, la publicació s'inicia sempre amb la memòria de la Biblioteca Central, i continua amb la de les biblioteques populars de la província de Barcelona. A diferència de les etapes anteriors, les memòries dediquen la major part de l'espai a comentar les activitats que s'hi duen a terme, i l'anàlisi de les estadístiques perd importància. La nota preliminar dels volums anteriors es substituïda per la memòria de la Dirección Técnica de Bibliotecas Populares, que tampoc no està signada, però que es podria atribuir a Felipe Mateu, director, com Jordi Rubió, de la Biblioteca de Catalunya, del Servicio Técnico de Bibliotecas Populares i l'Escuela de Bibliotecarias.

El 1945, en la nota que Felipe Mateu envia a totes les biblioteques regides pel personal sortit de l'Escola de Bibliotecàries, sol·licitant la memòria per fer l'anuari, els diu que “las memorias no deberán tener una extensión superior [...]. Se ruega encarecidamente la mayor impersonalidad en la redacción de las Memorias, observando la pauta de la memoria de la Biblioteca Central”.²⁵ A la memòria de la Direcció Tècnica se segueix aquesta indicació al peu de la lletra, i es limita a fer una relació de les activitats de les biblioteques. Les de les populars varien, igual que passava en anys anteriors, i n'hi ha que són més impersonals que altres.

---

23 Les entitats responsables de les biblioteques populars, el Servei de Biblioteques de la Diputació, la Direcció Tècnica de Biblioteques Populares i la Central de Biblioteques Populares canvien el seu nom al castellà durant el període franquista. En aquest text, però, només se citaran en castellà el primer cop que apareguin, després es mantindrà el nom en català, perquè no hi ha cap canvi en els termes, més enllà del canvi d'idioma.

24 Així ho fa Teresa Mañà, al seu estudi *Les biblioteques populars ...*(2001).

25 AHDB. Capsa E-60.

Després de les biblioteques populars, sota l'epígraf de biblioteques especialitzades, es presenten les memòries d'altres biblioteques catalanes, que varien d'anuari en anuari, i van augmentant amb els anys: biblioteques públiques i privades, biblioteques dependents de l'Administració de l'Estat, de les diputacions i dels ajuntaments, biblioteques eclesiàstiques, de centres d'ensenyament, etc. Les dades que aporten són molt variades; sovint es tracta només d'una breu menció, amb l'adreça, el telèfon i l'horari.

Les biblioteques populars que la Mancomunitat i la Generalitat havien creat a les altres províncies catalanes no deixen d'aparèixer mai a l'anuari. Tampoc ho fan les biblioteques dels centres que depenien de la Diputació. Un altre grup que hi té una presència important és el de les biblioteques de la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros de Cataluña y Baleares, que tenien establerta una relació estreta amb la Central de Populars, a partir de l'intercanvi i el préstec.

Felipe Mateu, director del Servei de biblioteques, a la reunió anual de les bibliotecàries el 1945, explicava que el seu objectiu era que "no quede sin incluir en este vademécum del bibliotecario o del investigador de las bibliotecas catalanas, ninguna que merezca ser registrada entre ellas" i per això, a partir d'aquell any, comencen a incloure també biblioteques particulars.

2.2. Biblioteconomía: boletín de la Escuela de Bibliotecarias de Barcelona

La revista *Biblioteconomía* era el butlletí de l'Escuela de Bibliotecarias, i es va publicar entre 1944 i 1976. El seu objectiu era el de "tratar las cuestiones técnicas más estrechamente relacionadas con la actuación profesional".²⁶ Va ser dirigida durant gairebé tots els anys de la seva existència per Felipe Mateu, que també dirigia l'Escola, el Servei de Biblioteques de la Diputació i la Biblioteca de Catalunya.²⁷

Biblioteconomía es va publicar de manera regular entre 1944 i 1950, amb una periodicitat trimestral. A partir d'aquesta data, l'aparició és menys regular, surten un o dos números l'any, publicats a la vegada o semestralment. Els dos darrers anys, 1975 i 1976 ja només n'apareix un número cada any. Els anys 1944 i 1945, que són els anys pertinents per a aquest estudi, la revista és regular.

Els números de la revista inclouen una secció de fons, que recull treballs de teoria bibliotecària o bibliogràfics, una secció bibliogràfica i el noticiari, on es publiquen notícies inèdites o aparegudes a altres publicacions, però de difícil accés per a tothom.²⁸

---

26 *Biblioteconomía*, núm. 1, enero-marzo 1944, p. 3.

27 Felipe Mateu es va jubilar el 1973 i va ser substituït, al front de les tres institucions, per Rosalia Guilleumas., que també el substituï en la direcció de *Biblioteconomía*.

28 La revista *Biblioteconomía* ha estat estudiada per Aurora Vall, que analitzava la presència dels llenguatges documentals i l'anàlisi del contingut. Aurora Vall Casas, "La revista *Biblioteconomía* (1944-1976) o com l'anàlisi del contingut i els llenguatges interessaven als professionals de l'època". *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, desembre, núm. 13, 2004 <<http://www.ub.edu/bid/13vall.htm>>

2.3. Arxiu General de la Diputació

Les biblioteques populars de la província de Barcelona, que des de la seva creació havien depès, segons el moment polític, de la Mancomunitat de Catalunya, de la Diputació de Barcelona i de la Generalitat de Catalunya, el 1939 tornen a dependre de la Diputació de Barcelona.²⁹ A l'arxiu d'aquesta institució, doncs, és on es troba el gruix de la informació per resseguir la seva història durant els anys que ens interessin.

La documentació administrativa de l'activitat de la Comissió Gestora i de la Diputació es troba recollida a l'Arxiu General de la Diputació i, més concretament a l'Arxiu Històric. Aquesta documentació està organitzada en deu sèries documentals. La informació relativa al Servei de Biblioteques i a les biblioteques populars es troba a la sèrie de Cultura, organitzada en dues subsèries.

- Expedients procedents de la Diputació pròpiament dita: documentació administrativa —pressupostos, pagaments de sous, factures, etc.— de les diverses institucions que depenien de la Diputació, com el Servei de Biblioteques.
- Documentació procedent del Servei de Biblioteques, que reflecteix el dia a dia de les institucions.

Entre 1941 i 1945 s'han consultat els expedients corresponents al Servicio Técnico de Bibliotecas i els de les biblioteques específiques, en el cas que n'hi hagués.³⁰

A l'Arxiu de la Diputació es conserven també les *Actas de la Comisión Gestora de la Diputación*, 1939-1949, dins la sèrie *Govern*, que guarda els documents emanats de les decisions polítiques preses pels membres de la corporació i és la més completa de l'arxiu.

2.4. Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya

En aquest arxiu hi ha la documentació administrativa històrica de la Biblioteca de Catalunya. Consta de 723 unitats entre capses i volums. Recull la documentació de la Biblioteca de Catalunya i de la Xarxa de Biblioteques Populars, entre 1907 i 1987, i la de les Biblioteques del Front durant el període de la Guerra Civil.

El director de la Biblioteca de Catalunya dirigia també les biblioteques populars, com a sucursals de la Biblioteca, tant abans de la guerra com durant tot el franquisme. La Central del Servei de Biblioteques estava ubicada a la Biblioteca de Catalunya, i és per aquest motiu que part de la documentació es troba en aquest arxiu, encara que la major part de la documentació de les biblioteques s'hagi de consultar a l'Arxiu de la Diputació.

Les 723 unitats de l'arxiu, que s'han anat formant al llarg dels anys, han estat organitzades segons un quadre de classificació, que permet recuperar fàcilment la documentació relativa a les biblioteques populars. Aquesta es troba especialment a la sèrie *12.1, del Sistema de lectura pública de Catalunya: Biblioteques Populars i d'altres, 1914-1986*.

---

29 L'any 1931, en restablir-se la Generalitat de Catalunya, va desaparèixer la Diputació. Al gener de 1939, al final de la Guerra Civil, es crearen les Comissions Gestores, sotmeses a l'autoritat de la dictadura i tutelades pels governadors civils. No fou fins al 1949 que es restabliren les diputacions com a tals, però sempre sota la autoritat governativa i amb atribucions molt minses. *Història de la Diputació de Barcelona*, v. III (Barcelona: Diputació de Barcelona, 1988).

30 A la Bibliografia es relaciona la documentació consultada, tant a l'Arxiu de la Diputació com al de la Biblioteca de Catalunya.

A més de la sèrie 12, hi ha a l'Arxiu de la BC un fons molt important per a la història de les biblioteques populars, que també s'ha consultat: els expedients del personal jubilat, entre 1918 i 1985. S'hi troba la documentació administrativa de tot el personal, i en alguns casos cartes adreçades als directors, a la secretària de la Central de Populars, etc.

3. LES BIBLIOTEQUES POPULARS DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA

3.1. Introducció: pinzellades sobre el franquisme

No es pot analitzar com va influir el franquisme en la vida de les biblioteques sense exposar els trets bàsics que el defineixen. Fa anys que els investigadors estan debatent sobre la seva naturalesa i caràcter, i hi ha molta bibliografia al respecte. Aquí només es presentaran els punts essencials —d'aquí el títol de l'apartat, són només unes pinzellades—, especialment aquells relacionats amb la política cultural, el llibre i les biblioteques, que serviran per entendre el canvi que van experimentar les biblioteques populars a partir de 1939.

Un cop acabada la guerra, i fins i tot una mica abans, el govern de Franco va iniciar la tasca d'instaurar el *Nuevo Estado* que volia per a Espanya. Un de les trets més característics del franquisme va ser la idea de la unitat nacional espanyola. Espanya era una, i per tant havia de tenir una única llengua i una única cultura. La diversitat de cultures i de llengües no estava admesa, ja que es considerava una amenaça contra la unitat de la nació espanyola.

Catalunya, que havia tingut durant la República un govern autònom, que defensava la identitat catalana, era considerada un enemic d'aquesta unitat nacional. Com documenta Benet, la “qüestió catalana” —la defensa de la identitat i personalitat catalana, que els autors franquistes qualifiquen de “separatisme”—, va ser considerada pel bàndol “nacional” com una de les causes fonamentals de la guerra, i un dels seus objectius va ser acabar per sempre amb aquesta qüestió. Aquest objectiu es va traduir en allò que Benet descriu com a “intent de genocidi cultural”,³¹ que es concretà en la temptativa d'*espanyolitzar* o *reespanyolitzar* Catalunya i en la prohibició de la llengua catalana.

Reespanyolitzar volia dir convertir les institucions, activitats i persones representants de la cultura catalana en símbols de la cultura hispànica; com deia Serrano Suñer, ministre de governació, les institucions, activitats i persones “se reintegrarán por entero a sus verdaderas tareas culturales”.³² Al llarg del text s'anirà veient com aquesta reespanyolització està present en la vida de les biblioteques i en les seves activitats.

Samsó³³ ha estudiat la repressió que la cultura catalana patí durant tot el franquisme, especialment durant els primers anys de la postguerra, i l'intent d'imposar un nous referents culturals o reconvertir els que hi havia, subratllant-ne l'espanyolitat. Els referents culturals del franquisme estan relacionats amb la vocació imperial d'Espanya. És per aquest motiu que en literatura es torna la vista al Segle d'or i als clàssics castellans. Pel que fa a la història, dominen els estudis sobre l'Espanya imperial, els conqueridors i el descobriment d'Amèrica.

En referència a l'ús del català, la seva repressió no era nova. Josep Benet ha documentat detalladament la persecució que la llengua catalana havia patit des del segle XVIII, però aquella mai no havia arribat a l'extrem que assolí durant el període franquista. L'ús del català només era acceptat dins l'àmbit familiar, i els carrers s'ompliren de cartells que deien frases com “Si eres español, habla español”. A les institucions públiques, la prohibició de l'ús del català es realitzà amb gran contundència, com mostra la circular del governador civil de Barcelona, Wenceslao González Oliveros, sobre “El uso del idioma nacional en todos los

31 Josep Benet, *L'intent franquista de genocidi...* (1995), p. 6.

32 Paraules de Ramon Serrano Suñer al periòdic nazi *Völkischer Beobachter*, citat a Benet. *L'intent franquista...* (1995), p. 269.

33 Joan Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la repressió pública (1939-1951)* (Barcelona: Abadia de Montserrat, 1994-1995). (Biblioteca Abat Oliba; 141, 147).

servicios públicos”,³⁴ pel qual s'informava al personal de l'Administració que quedarien destituïts “ipso facto” si s'expressaven en català en acte de servei, dins i fora dels edificis oficials.

Riquer³⁵ parla dels tres pilars institucionals en els quals es recolzà la dictadura, que és interessant destacar perquè els trobarem presents a la vida diària de la població i per tant de les biblioteques en major o menor grau. Són l'Església Catòlica, l'exèrcit i el Partido Único o Movimiento Nacional.

L'Església Catòlica era considerada, com diu Riquer, el “núcleo forjador de la unidad nacional española”. Va ser l'element que va donar legitimitat al règim i va convertir Espanya en el bastió del catolicisme més conservador. Espanya era la “nación católica” per excel·lència i l'església es trobava fortament instal·lada en la vida oficial i social del país. En segon lloc, l'exèrcit també va tenir un paper destacat. Encara que Espanya no era una dictadura militar, Franco havia guanyat la guerra amb l'exèrcit, i aquest era el principal instrument de repressió i era una de les forces en què es recolzava el règim. Per això, els militars també van estar presents en la vida oficial i en la social. Finalment, el Partido —anomenat oficialment FET y de las JONS, nom amb el qual el trobarem sovint a l'anuari de les biblioteques—, tenia diverses funcions: assegurar el recolzament polític de la població, formar part de l'Administració per assegurar la lleialtat de totes les instàncies de l'Estat i dirigir la propaganda i els mecanismes de control i de censura. La F.E.T. y de las J.O.N.S, encara en més mesura que l'església i l'exèrcit, és una presència constant en la vida de la població, i l'anàlisi de l'anuari de les biblioteques així ho mostra.

El darrer aspecte del franquisme que és important comentar és el de la repressió i la depuració que es va dur a terme per tal d'eliminar persones, idees o institucions que poguessin posar en perill la unitat d'Espanya o fossin sospitosos de ser contraris al règim. Quan va acabar la guerra, va començar un període de repressió contra els vençuts, que va afectar tota la vida quotidiana. En el capítol de personal es parlarà de la depuració a què va ser sotmès el personal del Servei de Biblioteques.

Pel que fa a la vida quotidiana, Jordi Garcia³⁶ ha estudiat aquest aspecte del règim, i parla de l'estètica dels vencedors, que havien de mostrar que havien guanyat, i per aconseguir-ho fan un gran desplegament de símbols externs: manifestacions públiques d'adhesió al règim, banderes, retrats, processons, etc., als quals tothom s'hi suma, per por a semblar “desafecte”. La importància de l'aparença és fonamental per sobreviure, i es projectava en les formes d'actuar, vestir i parlar, que s'uniformitzaren. Aquest fet es percep sobretot en el llenguatge, que és el que ens ha arribat; especialment el 1939 i 1940, s'observa una constant i sistemàtica exaltació de la figura de Franco i del nou règim. Per aquesta raó, en un estudi com aquest, realitzat a partir de les fonts primàries, és molt difícil saber fins a quin punt les biblioteques i les bibliotecàries s'havien tornat “afectes al règim”, o simplement havien après a utilitzar millor aquest llenguatge que ara ens resulta xocant.

---

34 *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, núm. 183 (31/7/1940).

35 Borja de Riquer, *La dictadura franquista...*, (2010), p. 20.

36 Jordi Gracia, *La España de Franco...*(2004).

3.2. La lectura pública en el *Nuevo Estado*

La depuració que es va aplicar als fons de les biblioteques espanyoles i catalanes un cop acabada la guerra, i fins i tot abans, en els territoris ocupats, té el seu origen i explicació en la concepció del llibre i les biblioteques que tenien els responsables del *Nuevo Estado*. Javier Lasso de la Vega, bibliotecari de formació nord-americana, responsable del Servicio Nacional de Archivos, Bibliotecas y Propiedad Intelectual, va ser una de les persones que van definir la política sobre el llibre i les biblioteques, i la seva tasca ha estat estudiada amb detall per Alicia Alted Vigil.³⁷ El llibre era vist com un element de cultura i de difusió de les idees, i preocupava que es convertís i s'utilitzés com un mitjà de propaganda contrària a les idees del règim; per això s'havien de controlar i deixar només a l'abast del públic aquells llibres que tinguessin com a objectiu la formació en la ideologia del Nuevo Estado. D'altra banda, no totes les persones tenen la mateixa formació, i no tothom és capaç d'entendre i interpretar correctament el que llegeix; d'aquí, la importància de la figura del bibliotecari, que ha d'actuar com a "higienista" dels lectors.

Aquesta preocupació portà a promulgar, des de 1936, una sèries de decrets encaminats a "sanear la cultura". En un d'ells, aprovat el 13 d'octubre de 1938, es constituïen els Patronatos Provinciales para el Fomento de las Bibliotecas, Archivos y Museos Arqueológicos. La missió d'aquests patronats era "mantener y propagar por medio de las bibliotecas públicas establecidas en la provincia, 'el espíritu y la ideología que informa el Nuevo Estado'". Els patronats són els encarregats de donar les directrius per seleccionar els fons de les biblioteques, les *Normas de selección de libros en las Bibliotecas públicas*, que utilitzaran les biblioteques populars per dur a terme la depuració dels fons.

Les *Normas* descriuen la sèrie de decrets, aprovats entre 1936 i 1938, que tenien com a objectiu evitar que el llibre "elemento de cultura y difusión de las ideas, [...] se convierta y utilice como medio de propaganda contraria a las que propugna la España renovada".

A partir d'aquesta sèrie de decrets, els serveis de les biblioteques, especialment les populars i les infantils, s'adequaran a les següents normes:

"Se apartarán del servicio corriente, retirándose al mismo tiempo las fichas de los ficheros, los libros, folletos, revistas, grabados y toda clase de publicaciones :

1º. Pornográficas de carácter vulgar sin un mérito literario;

2º. Las de propaganda revolucionaria y de ideas subversivas sin ningún contenido ideológico;

3º. Las que no sean de mera propaganda, sino que posean mérito literario o científico, en las que se expongan ideas marxistas, separatistas, inmorales y contrarias al Movimiento Nacional.

Las de los grupos 1º y 2º serán enviadas a la Biblioteca Universitaria. Las del grupo 3º se mantendrán en estantes apartados, no facilitándose la lectura sino con las debidas garantías, en cuanto a la preparación del lector, y siempre bajo la responsabilidad del Director del centro, que dará para ello las oportunas órdenes a los encargados del servicio de la Biblioteca."³⁸

La concepció del llibre que exposen les Normas no va afectar només les biblioteques. El món editorial es va veure totalment transformat durant el franquisme, que va aplicar una censura fèrria en tot allò que es publicava, especialment estricta en aquelles matèries que

37 Alicia Alted Vigil, *Política del nuevo estado...* (1984).

38 Patronato Provincial de Archivos, Bibliotecas y Museos. "Normas de selección de libros en las Bibliotecas públicas" (1939?). Arxiu BC, caixa 30.

implicaven circulació d'idees, com la filosofia, la història, l'assaig i les ciències socials; per altra banda la literatura –especialment la novel·la– que podia tenir efectes “dissolvents” sobre la població, va patir molt durament els efectes de la censura franquista.³⁹ A Catalunya, a més de la censura ideològica, hi va haver també la censura de la llengua i la cultura. Tot i que seria molt interessant poder analitzar els fons de les biblioteques des d'aquest punt de vista, com havia fet Jordi Llobet a la seva tesi per al període inicial de la xarxa de biblioteques de la Mancomunitat,⁴⁰ aquest és un treball que està més enllà de l'abast d'aquesta recerca.

3.3. El Servei de Biblioteques de la Diputació de Barcelona: organització administrativa

El 5 d'abril de 1938, Franco signà una llei que derogava l'Estatut d'autonomia de Catalunya. Pròxima l'ocupació de Barcelona, el 15 de gener de 1939, Ramón Serrano Suñer, ministre de Governació, signà una ordre desenvolupant la llei d'abril de 1938, que en l'article primer deia:

“Las diputaciones provinciales de Barcelona, Tarragona, Lérida y Gerona entrarán en posesión de los edificios, instalaciones y establecimientos en que se presten funciones o servicios que desempeñaba la Generalidad de Catalunya, y que, conforme al régimen común, son de competencia provincial”.⁴¹

Aquest era el cas de la Biblioteca de Catalunya, l'Escola de Bibliotecàries i les biblioteques populars del Servei de Biblioteques, que passaven a dependre de les diputacions, com havia succeït durant la dictadura de Primo de Rivera. Tres dies més tard, però, s'aprovà una nova ordre que disposava que la Jefatura de Archivos y Bibliotecas es fes càrrec no tan sols de les biblioteques que l'Estat havia traspasat el 1934 a la Generalitat, sinó també de les que havien depès originàriament d'aquest organisme, com la Biblioteca de Catalunya, les biblioteques populars, etc. Amb tot, aquesta disposició només es dugué a terme parcialment, perquè mentre les biblioteques de les províncies de Tarragona, Lleida i Girona van acabar depenent dels Centros Coordinadores de Bibliotecas, les biblioteques de la Diputació de Barcelona no van arribar a dependre'n mai. Com diu García Ejarque, “la Diputación Provincial de Barcelona se hizo cargo tanto de la antigua Biblioteca de Catalunya, [...], como de las bibliotecas populares [...] y las mantuvo celosamente al margen de la organización bibliotecaria estatal, es decir, de la Junta de Intercambio y Adquisiciones de Libros y Revistas para Bibliotecas Públicas, primero, y del Servicio Nacional de Lectura, después”.⁴²

És possible que aquest fet s'expliqui per un informe confidencial de la Diputació de Barcelona, on es diu que seria una política errònia “despojar a las diputaciones de toda la misión cultural que han venido desarrollando. Sólo hay una españolización eficaz en Cataluña: la que se realice medularmente, entrando en su alma y actividades”.⁴³

De tota manera, la mateixa Diputació de Barcelona és la que demana al Ministerio que es nomeni algú del Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos per dirigir la

---

39 Per saber més sobre la història de l'edició a Catalunya es pot consultar: Manuel Llanas, *L'edició a Catalunya el segle XX (1939-1975)* (Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya, 2006).

40 Jordi Llobet, *Lectura i biblioteques populars...* (2008).

41 *Història de la Diputació de Barcelona*, vol. III (Barcelona: Diputació de Barcelona, 1987-1988), p. 19.

42 Luis García Ejarque, *Historia de la lectura pública en España* (Gijón: Trea, 2000), p. 167.

43 Informe confidencial de la Diputació Provincial de Barcelona (11/9/1939). La Fundació Universitària Espanyola, de Madrid, va trobar aquest informe a l'arxiu personal de Pedro Sainz Rodríguez i va enviar una còpia digital a l'arxivera de la Biblioteca de Catalunya, per a l'exposició que s'organitzà amb motiu del seu centenari, el 2007.

Biblioteca de Catalunya, que era, com diuen les paraules inicials de l'anuari de 1939, “cabeza y centro” de les biblioteques populars. Felipe Mateu va ser la persona que es designà per dirigir la Biblioteca de Catalunya i la Dirección Técnica de Bibliotecas Populares. Per altra banda, la mateixa Diputació, d'acord amb la Dirección General de Archivos y Bibliotecas, va demanar que les seves biblioteques estiguessin coordinades amb la resta de serveis similars de l'Estat, sota la inspecció de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas del Ministerio de Educación Nacional.

A la introducció de l'anuari de 1939 s'informa d'aquests canvis de dependència, utilitzant la nova retòrica que es troba a totes les publicacions, exaltant la figura de Franco i d'Espanya. En cap moment no es menciona que fins aquell moment haguessin depès de la Generalitat ni la separació de les biblioteques de la resta de províncies:

“Liberada la ciudad de Barcelona y su provincia por el Glorioso Ejercito Nacional y restaurada su excelentísima Diputación, atendió ésta inmediatamente a los servicios de Bibliotecas que siempre patrocinó, reanudando así su tradición cultural. [...] puso la antigua Biblioteca de Cataluña [...] bajo la alta inspección del Estado, coordinándola con los servicios similares de la misma”.

“La Biblioteca Central de la excelentísima Diputación Provincial de Barcelona y la red que forman las Bibliotecas Populares y Especiales, de las que es cabeza y centro, presentan hoy los resultados de su actuación en el bienio 1939-1940, prometiendo proseguir y mejorar sus actividades para ofrecerlas, como obras y no palabras, a la Patria restaurada por la espada victoriosa del Caudillo. ¡Arriba España! ¡Viva Franco! ¡Viva España!”⁴⁴

Dins l'organigrama de la Diputació de Barcelona, la Biblioteca de Catalunya —rebatejada com Biblioteca Central— i les biblioteques populars depenien de la Ponència de Cultura. La direcció de la Biblioteca Central, la de les populars i la de l'Escuela de Bibliotecarias va continuar recaient en una única persona, com passava anteriorment. Jordi Rubió, que havia estat el director i ànima de totes tres institucions, el mateix dia que van entrar els nacionals, va ser desposseït dels seus càrrecs, i se li va recomanar que no tornés. Així ho explica el seu fill, Jordi Rubió i Lois:

“[...] Josep Maria Milà i Camps, amic seu de la infantesa, president de la nova Diputació, li diu: “Mira, Jordi, és millor, per ara, que no tornis a la biblioteca; ja t'avisarem...” I encara és l'hora que el destitueixin formalment. Fins i tot el seu expedient de depuració fou fet desaparèixer de l'Audiència per mans amigues”.⁴⁵

Pere Bohigas va ser designat com a director provisional de la Biblioteca Central i de les biblioteques populars, fins que el gener de 1940 es va nomenar un nou director, Felipe Mateu y Llopis, membre del Cuerpo Facultativo de Archivos, Bibliotecas y Museos. Felipe Mateu serà el director del Servei de Biblioteques i l'Escola de Bibliotecàries fins a la seva jubilació, el 1973.

L'organització interna del Servei de Biblioteques manté l'estructura de l'etapa anterior. Està format per la Dirección Técnica de Bibliotecas, de la qual depenen la Biblioteca Central i la Central de Bibliotecas Populares, i a aquesta darrera se subordinen totes les biblioteques populars.

---

44 *Anuario de la Biblioteca Central...* (1939).

45 Jordi Rubió i Lois, “Jordi Rubió i Balaguer, fa mig segle”, en: Joaquín Molas, *Festa acadèmica en homenatge a Jordi Rubió i Balaguer en el centenari del seu naixement* (Barcelona: Universitat de Barcelona, 1988), p. 19-36.

Les funcions de la Central de Populars ja van ser establertes el 1920, i segueixen sent les mateixes, tal com queda establert al reglament de les biblioteques aprovat el 1943, que es descriurà en l'apartat següent:

- Comprar llibres per a les biblioteques
- Registrar i repartir els llibres adquirits
- Formar el catàleg general sistemàtic
- Coordinar les dades estadístiques enviades mensualment per cada biblioteca
- Dictar les normes tècniques sobre el Servei
- Relligar els llibres
- Proporcionar material tècnic
- Estudiar els projectes d'organització de noves biblioteques populars
- Formar els lots de llibres sol·licitats per les entitats

Encara que funcionalment depenguessin de la Central de Populars —per tot allò que representava el dia a dia—, el reglament, en l'article set, especifica que qui les dirigia era el director del Servei :

- Dependència orgànica. Les biblioteques populars funcionen sota la inspecció directa del director del Servei i són considerades com a dependents de la Biblioteca de Catalunya.

Aquesta organització de les biblioteques a Barcelona, que no s'assemblà mai a l'estructura de les biblioteques de la resta de províncies, continuà fins al final de la dictadura.⁴⁶

3.4. Missió de les biblioteques populars: textos programàtics

“Missió de les biblioteques populars a Catalunya.— “La difusió de la cultura, que ha d'ésser l'ideal d'una obra de Biblioteca Popular, és reclamada per un sentiment de justícia social”.⁴⁷

“Las Bibliotecas Populares, han sido creadas para extender el radio de acción cultural de la Biblioteca Central, atendiendo a las exigencias y deseos de las poblaciones, o bien a la conveniencia de fomentar la cultura en los lugares más apartados y con menos posibilidades de información cultural”.⁴⁸

Entre aquestes dues cites han passat vint-i-vuit anys. La primera expressava el sentir d'Eugèni d'Ors i els creadors de la xarxa de les biblioteques populars, i apareix al *Projecte sobre la instal·lació a Catalunya d'un sistema de Biblioteques Populars*, aprovat per la Mancomunitat de Catalunya el 15 de maig de 1915. En aquell text s'articulava el que seria el sistema de biblioteques populars a Catalunya. La segona correspon al punt sis del *Reglamento del Servicio de Bibliotecas de la Diputación*, aprovat per la Comisión Gestora de la Diputación el 19 de novembre de 1943.

---

46 Per saber més sobre aquest tema, García Ejarque, a l'obra citada anteriorment, fa un estudi a fons de l'organització bibliotecària a les diferents províncies, inclosa la de Barcelona.

47 “Projecte sobre la instal·lació a Catalunya d'un sistema de biblioteques populars”. *Anuari de les biblioteques populars*, (1922), p. 76.

48 “Reglamento del Servicio de Bibliotecas de la Diputación Provincial de Barcelona, aprobado en sesión de la Comisión Gestora de la Diputación Provincial de 19 de noviembre de 1943”. Arxiu BC, caixa 1431/14.

A partir de la lectura dels dos paràgrafs s'observa que la cultura és l'element bàsic de la missió de les biblioteques populars. En el primer cas, les biblioteques, per una qüestió de justícia social, tenen la missió de difondre la cultura, proporcionar mitjans de coneixement —llibres i revistes— a aquelles persones que, per la seva situació, tenen dificultats per accedir-hi.

El segon cas, que és el que ens ocupa en aquest treball, ja no parla de justícia social, però també recull la idea de fomentar i estendre la cultura. Si ens cenyim a les paraules, la missió de les biblioteques populars, l'any 1943, sembla haver-se vist disminuïda, reduïda a estendre el radi d'acció cultural de la Biblioteca Central, com a sucursals d'ella que eren. No s'ha d'oblidar, de tota manera, que aquest text forma part d'un reglament, i com a tal reflecteix l'organització jeràrquica del Servei.

Es parteix així d'un objectiu similar: la difusió i el foment de la cultura. Ara bé, les biblioteques populars no són institucions aïllades. Com totes les organitzacions públiques, estan imbricades a la societat i reflecteixen els objectius i interessos de les institucions que les sustenten. Per aquesta raó, la missió de les biblioteques s'ha de buscar més enllà de les normatives i els reglaments, s'ha de buscar en el context polític, en els programes culturals de l'administració que tenen al darrere, en les publicacions —com l'anuari, en el cas de les biblioteques populars— que n'expliquen l'activitat.

D'aquesta manera, la xarxa de biblioteques que la Mancomunitat va començar a crear a partir de 1915 responia a un ambiciós projecte cultural i educatiu, fruit d'un context polític determinat. Les biblioteques populars havien d'ajudar a “enfortir el procés de construcció de la identitat nacional, estendre el coneixement tècnic i professional indispensable per assegurar l'avenç econòmic del país i preservar l'ordre social a través d'una tasca d'educació civil i cultural”.⁴⁹ A partir de 1939, l'objectiu de les biblioteques el podem trobar a les paraules que defineixen la missió dels Patronatos Provinciales para el Fomento de las Bibliotecas, Archivos y Museos Arqueológicos, com s'ha comentat amb anterioritat: “mantener y propagar por medio de las bibliotecas públicas establecidas en la provincia, 'el espíritu y la ideología que informa el Nuevo Estado’”. Tal com diuen les “Normas de selección de libros en las Bibliotecas públicas”, la preocupació de les autoritats de l'“Espanya Nacional” era evitar que el llibre, “elemento de cultura y difusión de las ideas, [...] se convierta y utilice como medio de propaganda contraria a las que propugna la España renovada”.

En tots dos moments hi ha una ideologia al darrera: en el primer, la construcció d'una identitat catalana; en el segon, la idea unitària d'Espanya, amb una sola llengua i una sola cultura. La diferència consisteix en la manera d'aplicar-la. En el primer cas, s'intentava que les col·leccions de les biblioteques responguessin a aquell programa, encara que, com estudia Llobet a la seva tesi, aquest objectiu s'havia d'equilibrar sovint al que demanaven els lectors. Per altra banda, les activitats que les biblioteques organitzaven també reflectien aquesta voluntat de formació i educació.

En el cas de l'època franquista, no s'ha d'oblidar que es tracta d'un règim dictatorial, que s'ha imposat per la força i per la força mantindrà i difondrà les seves idees. Per aconseguir els objectius s'aplica una política de depuració, censura i repressió. És una política de negació, per una banda, de tot el que sigui contrari a la ideologia del *Nuevo Estado*, i d'imposició, per l'altra, de la nova ideologia. La conseqüència d'això seran les depuracions dels fons de les biblioteques, i la propaganda i formació constants en la nova ideologia, presents en totes les activitats de les biblioteques.

---

49 Jordi Llobet, *Lectura i biblioteques populars...* (2008), p. 373.

3.4.1. Reglamento del Servicio de Bibliotecas de la Diputación

A l'inici d'aquest apartat s'ha comentat que el "Projecte sobre la instal·lació a Catalunya d'un sistema de Biblioteques Populars" va ser el text fundacional de les biblioteques populars. A partir d'aquest text fundacional es van aprovar el reglament i les normatives i instruccions que estableixen l'organització i funcionament de tot el sistema, que han estat àmpliament descrits per Teresa Mañà a la seva tesi doctoral.⁵⁰ El text del Projecte està recollit a l'*Anuari de les biblioteques populars* de 1922, juntament amb els textos normatius redactats fins a aquell moment:

- "Reglament de les Biblioteques Populars de la Mancomunitat de Catalunya" (aprobat pel Consell Permanent en sessió del dia 18 de març de 1920)
- "Instruccions sobre el règim administratiu de les Biblioteques Populars"
- "Instruccions de la Direcció Tècnica de Biblioteques Populars"
- "La Central de Biblioteques Populars: funcionament"

Així, les biblioteques populars van tenir, en el seu origen, un text fundacional propi i una sèrie de textos que el despleaven.

Per conèixer la missió, el funcionament i l'organització de les biblioteques populars a partir de 1939 s'ha d'esperar a 1943, quan s'aprova el ja mencionat "Reglamento del Servicio de Bibliotecas de la Diputación". En aquest cas, però, els anuaris no en fan menció. A partir d'aquesta data no tornen a aparèixer als anuaris textos amb normatives o reglaments. L'agost de 1942, des de la Ponència de Cultura de la Diputació es demana a totes les institucions que en depenen que elaborin un projecte de reglament, que determini la seva finalitat, l'organització, i els drets i deures del personal. La Diputació funcionava amb un reglament de 1879, i volia actualitzar-lo. A banda de regular els serveis centrals, es demanava a les institucions que tenien una estructura complexa que elaboressin els seus propis reglaments. Per aquest motiu, el Servei de Biblioteques, el 1943, en redacta un, que serà aprovat per la Comissió Gestora de la Diputació el 19 de novembre de 1943.

El "Reglamento del Servicio de Bibliotecas de la Diputación Provincial de Barcelona" consta de vint-i-quatre articles dividits en tres apartats. El primer apartat es refereix a la Biblioteca Central, n'estableix la missió, les funcions i l'organització interna, i indica que s'ajustarà als reglaments i disposicions tècniques vigents, donades pel Ministerio de Educación Nacional i la Dirección General de Archivos y Bibliotecas. Pel que fa a les normes que s'havien seguit fins al moment continuaran vigents, sempre i quan no s'oposin als reglaments de les biblioteques públiques de l'Estat.

El segon apartat es refereix a les biblioteques populars i especials i inclou vuit punts, dels quals ara només es comenten aquells que no tenen un apartat específic dins d'aquest treball. La resta de punts només s'enumeraran.

- Missió i creació de noves biblioteques populars.
- Dependència orgànica. Les biblioteques populars funcionen sota la inspecció directa del director del Servei i són considerades com a dependents de la Biblioteca de Catalunya.

---

50 Teresa Mañà, *Les biblioteques populars de la Mancomunitat: 1915-1925*. (Barcelona: Universitat de Barcelona, 2006).

- Organització de les biblioteques populars. Aquest punt indica els serveis, els espais i els catàlegs que ha de tenir cada biblioteca.

Les biblioteques han de tenir una sala de lectura general i un servei de préstec. Pel que fa als espais, es rebaixen les propostes del Projecte inicial, adequar-les a la realitat; desapareix el suggeriment d'instal·lar una sala especial per a les revistes, uns dipòsits, o les oficines de direcció i préstec. Es manté la necessitat de tenir una secció infantil que, sempre que sigui possible, ha de tenir un espai independent. El comportament dels infants és un tema recurrent a les memòries de les bibliotecàries fins al 1935; a partir d'aquest moment no es comenta tant, no perquè millorés o perquè canviessin els espais, sinó perquè les memòries ja no descriuen el comportament dels usuaris. La primera biblioteca que té una sala especial per als infants és la de Vilafranca, com explica Jordi Rubió a la nota preliminar de l'anuari de 1934.⁵¹ Les següents biblioteques inaugurades, a Sant Andreu (Biblioteca Ignasi Iglesias, 1935) i a Sitges (Biblioteca Santiago Rusiñol, 1936), també disposaran d'aquest espai independent per als infants.

La novetat que incorpora el *Reglamento*, fruit de l'experiència de les bibliotecàries, és la de tenir, a més de la secció infantil, una secció juvenil. Les memòries de 1939 i 1940 de Sallent, Pineda, Esparraguera i Canet parlen d'aquest tema. Maria Riera, auxiliar de la Biblioteca de Pineda explica que els joves, especialment a partir dels 14 anys, es troben fora de lloc a la secció infantil, i encara no poden consultar lliurement la secció d'adults. Per aquest motiu, es frustren i marxen. Per això la secció juvenil és la solució més encertada.⁵²

Per últim, aquest punt indica que les biblioteques han de tenir els catàlegs d'autors i de matèries, però no especifica gaire més.

- Personal de les biblioteques. Les biblioteques han de tenir com a mínim una directora i una auxiliar, totes dues amb el títol de l'Escola de bibliotecàries.
- Tasques internes del personal: elaboració d'estadístiques i de la memòria anual.
- Funcionament de l'Oficina del Servicio Central de las Bibliotecas Populares, que s'ha explicat en l'apartat anterior.

El tercer apartat del *Reglamento* fa referència al personal del Servei, la seva selecció i el nomenament. Aquest aspecte serà tractat amb detall més endavant, quan es parli del personal de les biblioteques populars.

3.5. Les biblioteques populars: una nova etapa

Les biblioteques populars van funcionar —amb les limitacions que els imposaven les circumstàncies— gairebé fins al final de la guerra. En aquell moment van quedar tancades i no van tornar a obrir al públic fins que van rebre l'ordre oficial de la Comissió Gestora de la Diputació. Les biblioteques de Vic, Sallent, Manresa, Canet i Sitges van rebre el permís el 7 de juliol i obren les portes entre l'agost i el setembre. Les de Granollers, Manresa,

⁵¹ *Anuari...* (1934), p. VI.

⁵² Maria Riera, "La secció juvenil", *Anuario...*(1940), p. 228.

Esparraguera i Calella, juntament amb les dues de Barcelona, comencen a treballar a l'octubre, i obren les portes entre l'octubre i el desembre.

Les úniques biblioteques que no obren les portes el 1939 són les de Pineda i Vilafranca. La Biblioteca de Pineda no obrirà fins al març de 1940, però ni a l'anuari ni al llibre que commemora els 75 anys de la biblioteca de Pineda s'explica perquè van trigar tant en obrir-la. La biblioteca de Vilafranca va romandre tancada fins al 1947. El gener de 1939, per evitar el perill de saqueig, els seus fons van ser traslladats a la Biblioteca de Catalunya. El mes de setembre les bibliotecàries van rebre l'ordre d'obrir la biblioteca, però quan es disposaven a fer els treballs previs, van haver de desallotjar-la, perquè formava part de l'edifici del quarter i aquest necessitava tot l'espai. Es va buscar una nova ubicació per a la biblioteca, i es va trobar a la casa pairal de Torras i Bages, però el seu estat ruïnós requeria una gran restauració, que es va allargar durant anys.

Quan les bibliotecàries van rebre el permís per obrir les biblioteques, van estar uns dies treballant a porta tancada, per avaluar els danys que havien patit les instal·lacions, per ordenar i endreçar, i sobretot per dur a terme els tràmits relacionats amb la renovació política que representava el triomf de Franco, com diu la cita inicial del treball. Es tractava, en resum, de tornar al més aviat possible a la normalitat, adaptada al nou panorama del país.

A la memòria de 1939 totes les bibliotecàries parlen dels treballs inicials, abans d'obrir la biblioteca: ordenar els llibres als prestatges, fer reparacions de major o menor envergadura, i sobretot, portar a terme la depuració dels llibres segons les "Normas de selección para bibliotecas públicas", que havien rebut juntament amb el permís per obrir la biblioteca. En l'apartat de la col·lecció s'explicarà en què consistia la depuració.

La bibliotecària de Canet explica, a la memòria d'aquell any, que van haver de fer-se moltes reparacions a l'edifici i al jardí, "para hacer desaparecer las huellas de los que habían frecuentado la Biblioteca en los ocho últimos años".⁵³

Algunes bibliotecàries comenten el retrobament amb els lectors, com la directora de Sallent, que diu que "todos muestran caras risueñas, y están contentos de emprender de nuevo las interrumpidas lecturas, y nos expresan su satisfacción al ver cumplidos sus deseos de que se abriera de nuevo la Biblioteca" o Francesca Farró, de la Biblioteca Ignasi Iglesias, que comenta que "esta reapertura era esperada con mucho interés por los antiguos lectores, que fueron acudiendo al enterarse y se mostraron muy contentos al poder disponer de nuevo de esta Biblioteca que ellos consideran tan suya". No tot són alegries, com explica Rosa Sarrado, de la biblioteca Pere Vila, que diu que els seus lectors "nos quieren comunicar las trágicas escenas vividas, y ellos y nosotras lamentamos la pérdida de muchos que han sido víctimas de la horrenda guerra que acabamos de vivir".⁵⁴

En el moment que obren les biblioteques, una de les primeres preocupacions és la recuperació dels llibres que estaven prestats. Cada biblioteca fa servir mètodes diferents: a Granollers fan un pregó per la població, a Sallent avisen al públic per tots els mitjans, a Manresa els reclamen a través de la ràdio, pel pregoner i fins i tot a domicili. En la majoria de casos es recuperen gairebé tots, encara que en alguna població, com a Manresa, són molts més els llibres perduts que els recuperats.

---

53 La directora de Canet, Maria Roca, havia estat la mateixa des de la seva inauguració, el 1919, i res fa pensar, en les memòries que escriu durant la República, que li semblés malament la situació del moment.

54 *Anuario...* (1939), p. 26, 64, 70.

Els primers mesos de vida de les biblioteques també serveixen per dur a terme els tràmits relacionats amb la victòria de Franco, per adaptar les biblioteques a les noves circumstàncies. Alguns apareixen mencionats en els anuaris, com són la col·locació dels retrats de Franco i les banderes en llocs destacats de la biblioteca: “ha quedado instalados en lugar visible, presidiendo todo el conjunto, el retrato del Generalísimo y el Escudo y Armas de España”,⁵⁵ “entre guirnaldas de flores, campeaba sobre los colores nacionales el Escudo Imperial de España; en el interior, la efigie del Caudillo se destacaba en el fondo multicolor de las banderas Nacional y del Movimiento”, o la reposició d'elements religiosos, com al majòlica del Ave Maria de Pineda o Vic, o la benedicció i col·locació d'un Sant Crist a la sala de lectura de la Biblioteca de Sitges, regalat per la Junta de Señoras de Acción Católica.⁵⁶

Altres canvis no apareixen ressenyats, però es perceben a través de les publicacions i de les paraules de les bibliotecàries. El canvi de llengua, obligatori a tota l'administració pública, es fa patent a l'anuari, en primer lloc. Els dietaris de les biblioteques també impressionen pel canvi sobtat de llengua, i la referència obligada a l'any de la victòria. Les bibliotecàries van haver de canviar l'idioma dels impresos i dels rètols, dels llibres de registre i de les fitxes dels catàlegs, que es van modificar a poc a poc.

Un altre canvi, no tan evident com la llengua, però que també es percep, és fruit de la propaganda franquista, la incorporació d'expressions pròpies del nou règim, la propaganda franquista, exaltant el general Franco i el “Glorioso Movimiento Nacional”, com explica Benet.⁵⁷ Pasquins i cartells, textos als diaris, el nou vocabulari es podia llegir i sentir per tot arreu. Les bibliotecàries, com tothom, van haver d'incorporar els nous termes al seu llenguatge, si més no a les publicacions oficials. Expressions com “periodo rojo”, “revolución roja”, “Glorioso Movimiento Nacional”, “Glorioso Alzamiento Nacional”, “Guerra de la Liberación”, apareixen a totes les memòries, especialment els primers anys. Malgrat tot, es tracta d'un ús moderat; en general les memòries són neutres, i utilitzen aquestes expressions quan parlen de la commemoració del 18 de juliol, o quan fan menció de l'època de la guerra. En cap moment no fan propaganda exaltant la figura de Franco o del Glorioso Movimiento.

Els tres pilars institucionals que se citaven a la introducció —l'Església, l'exèrcit i el Partit— són una presència constant en la vida de les biblioteques. Les autoritats civils i militars presideixen les conferències, la festa del llibre i les diferents activitats que s'hi celebraven. Les memòries de les biblioteques, que descriuen les activitats, estan plenes de bisbes, d'alcaldes, de regidors, d'arquebisbes, de militars, de membres de la F.E.T y de las J.O.N.S, etc.

La F.E.T y de las J.O.N.S. tenia molta relació i molta influència en la biblioteca, especialment en algunes localitats. Un dels punts tractats a la XVII Reunió de bibliotecàries, el 1940, era la petició del Departamento de Bibliotecas de les Organizaciones Juveniles de F.E.T y de las J.O.N.S de l'estadística mensual dels afiliats a les Organizaciones Juveniles (O.J.) que anessin a les biblioteques populars, per lectors i títols llegits. Així, els responsables locals del Partido sabien qui feia ús de la biblioteca i què llegien. I la bibliotecària de Canet explica el 1941 que “a fin de coadyuvar a la regeneradora y patriótica obra que realiza la Falange”, encara que el préstec als nens s'havia limitat molt, s'admet al préstec al lectors infantils que pertanyen a les O.J. de F.E.T. Y de las J.O.N.S, i més endavant es vol que només puguin utilitzar el préstec als nens membres de les O.J.

---

55 *Anuario...* (1939), p. 25.

56 *Anuario...* (1941), p. 249.

57 Josep Benet, *L'intent de genocidi...* (1995), p. 277.

Les commemoracions de la victòria franquista van ser constants, especialment el 1939 i 1940: la celebració del 18 de juliol, aniversari del “Glorioso Alzamiento Nacional”, el Dia de la Raza, el 12 d'octubre, la celebració de l'ocupació de Tànger, el 1940, etc.; les biblioteques s'hi sumaven, seguint les indicacions del director, Felipe Mateu. A més, com explica Molinero,⁵⁸ s'aprofitaven aquests actes per convertir-los en manifestacions patriòtiques, per això la presència de les autoritats era constant. Glòria Sancho, durant la commemoració del 18 de juliol, el 1940, comentava la “trascendencia de este hecho nacional y patriótico”.⁵⁹

La població, especialment els funcionaris de l'administració pública, que havia de demostrar la seva adhesió al nou règim, estava obligada a assistir a les activitats religioses. Per exemple, el 2 de març de 1941, al dietari de la Biblioteca de Pineda es pot llegir: “Cerramos la Biblioteca hasta el lunes 10 para asistir a la Santa Misión especial para bibliotecarias que se celebra en la Capilla de la Biblioteca Central de Barcelona”.⁶⁰ Les memòries d'altres biblioteques, com la de Manresa, també comenten aquest fet.

Un dels trets característics de l'època, que ja no és un reflex de la nova ideologia, sinó una conseqüència de la guerra, va ser els talls i les restriccions de fluid elèctric, que limitaven l'horari d'obertura de la biblioteca, i provocaven un descens en les estadístiques. El 1945 aquest fet és comentat per les bibliotecàries de les biblioteques Ignasi Iglesias i Pere Vila de Barcelona i de la Santiago Rusiñol de Sitges.

El fred és un altre dels elements de la vida quotidiana més comentat als anuaris, perquè hi havia biblioteques sense calefacció; les bibliotecàries comenten que durant l'època de més fred baixaven els lectors, o que havien de posar els nens a la sala d'adults, etc. Al dietari de la Biblioteca Ignasi Iglesias el tema del fred i la dificultat d' aconseguir serradures per a l'estufa s'alternava sovint amb els comentaris professionals.

3.5.1. Canvi de nom de les biblioteques

La Diputació, al llarg de 1940, canvia el nom d'algunes de les biblioteques, donant-les noms de personalitats il·lustres de la localitat, generalment religiosos. Segons les memòries de les biblioteques, en alguns casos el canvi de nom era proposat per l'Ajuntament, altres per la Diputació o la Direcció Tècnica de Biblioteques, i fins i tot per altres entitats de la població, com és el cas d'Esparraguera, on el nou nom va ser suggerit per la Juventud de Acción Católica Española o el de Sallent, on van ser els claretians que van proposar el nou nom.

- Vic. Biblioteca Popular Jaime Balmes.
- Canet. Biblioteca Gual y Pujadas.
- Sallent. Biblioteca Popular Padre Claret. El Beat pare Claret era de Sallent.
- Esparraguera. Biblioteca Beato Domingo Castellet. Frare dominic que el segle XVII va ser martiritzat al Japó.
- Granollers. Biblioteca Francisco Tarafa. Tarafa va ser historiador, canonge de la Catedral de Barcelona i “una de las figuras con que el Principado contribuyó al esplendor de la historiografía hispana en los días áureos del Imperio”.
- Calella. Biblioteca Popular Costa y Fornaguera. En aquest cas es tractava d'un arquebisbe.

---

58 *Història de la Diputació...* V. III (1988), p.17.

59 *Anuario...* (1940), p. 175.

60 *Biblioteca Popular Manuel Serra...* (1997), p. 49.

Les biblioteques de Pineda i Manresa durant aquests anys no van canviar de nom. La Biblioteca Popular Santiago Rusiñol, de Sitges, ja tenia el nom d'una persona representativa de la vida cultural de la població, i el va conservar. Per la seva part, les biblioteques de Barcelona perden el nom i passen a denominar-se amb el número del districte en el que es trobaven. Així, la Biblioteca Pere Vila serà la Biblioteca Popular del Districte IV, i la Biblioteca Ignasi Iglesias, la Biblioteca Popular del Districte IX.⁶¹ Curiosament, les noves biblioteques de la Santa Creu i Sant Pau no reben aquesta denominació de districte, devien tenir una categoria especial, per estar situades a l'edifici de l'antic Hospital, amb la Biblioteca Central.

3.6. Noves biblioteques

3.6.1. Introducció i criteris de creació de les biblioteques

El 17 d'octubre de 1939, el Diputado Ponente de Cultura de la Diputació escrivia a Pere Bohigas, encarregat de la Biblioteca Central, demanant-li informació sobre el "presupuesto aproximado de lo que importaría la instalación de una biblioteca popular, los gastos de entretenimiento de la misma y los de adquisición de libros".⁶²

Aquest document, dipositat a l'Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, fa pensar que la Diputació tenia intenció de crear noves biblioteques populars a curt o mitjà termini, continuant la tasca començada per la Mancomunitat i seguida per la Generalitat. Bohigas respon explicant les normes que s'havien seguit fins al moment, per obrir noves biblioteques:

- Establiment d'un concurs entre municipis de la província amb més de 5.000 habitants.
- A les bases del concurs s'obliga a l'Ajuntament a oferir un local independent amb comunicació directa al carrer, i en un lloc cèntric.
- El local ha de permetre instal·lar una sala de lectura per a adults, una per a nens, un despatx per a les bibliotecàries i serveis higiènics.
- L'Ajuntament té l'obligació de proporcionar el local i el servei d'aigua, de llum i de calefacció.
- Els mobles, els llibres i el personal són responsabilitat de la Diputació.⁶³

Seguidament dóna les xifres que costaria la instal·lació d'una biblioteca. El mobiliari podria costar al voltant de les 50.000 pessetes; el fons fundacional, que fins al moment havia estat d'uns 3.000 volums, costaria entre 25.000 i 30.000 pessetes. També informa de la despesa mensual:

Nòmina directora	3.700 ptes
Nòmina auxiliar	3.250 ptes
Enquadernacions	1.000 ptes
Compra de llibres	2.500 ptes

61 És possible que aquestes denominacions responguessin a l'acord entre la Diputació i l'Ajuntament de crear una biblioteca a cada districte.

62 Arxiu BC, caixa 499.

63 El 6 d'agost de 1934 es convoca un nou concurs per a la concessió de dues biblioteques populars i aquests són els requeriments que hi apareixen. *Anuari...* (1934), p. 294.

Despeses menors i porteria	1.820 ptes
Material i reparacions	1.500 ptes
Total	13.700 ptes

Al no haver-se trobat altres documents relacionats amb aquest, no se sap què va decidir a la Diputació, a la vista d'aquestes dades. De tota manera, els fets dels anys següents parlen per si sols; no es torna a convocar cap concurs més, i entre 1939 i 1945 s'inauguraran tres biblioteques, de les quals només la de Cornellà, inaugurada el 1943, s'adequa en certs aspectes als criteris exposats per Pere Bohigas. A aquestes tres biblioteques noves, se n'afegiren dues que ja existien, la Biblioteca d'Arenys de Munt i la Biblioteca Popular de la Dona, com s'explicarà més endavant.

El Projecte de 1915 ja exposava els criteris per crear noves biblioteques, que no eren molt diferents d'aquells que dona Bohigas vint-i-quatre anys després. L'adjudicació de biblioteques mitjançant concursos es va seguir fent almenys fins al 1935, i tot el procés dels primers cinc anys ha estat estudiat per Teresa Mañà a la seva tesi i a l'estudi previ, citats anteriorment. Aquí se'n farà només un breu resum dels aspectes que tenen relació amb les biblioteques de la província de Barcelona.

Des de 1915, any de l'aprovació de Projecte, fins a la dissolució de la Mancomunitat es van concedir vint-i-dues biblioteques, de les quals durant aquell període se'n construïren només vuit, tres d'elles a la província de Barcelona: Canet, Sallent i Pineda. Durant la dictadura de Primo de Rivera no consta als anuaris que es convoqués cap concurs, atès que les biblioteques havien estat traspassades a les diputacions respectives. La Diputació de Barcelona, de tota manera, continua la tasca endegada per la Mancomunitat i es construeixen dues biblioteques: la de Granollers, que havia estat adjudicada pel tercer concurs, el 1917, va ser inaugurada el 1927, i la de Manresa, el 1928.⁶⁴

El 1931, el Consell de Cultura de la Generalitat va decidir que totes les biblioteques populars funcionessin sota la direcció del Servei de Biblioteques de la Generalitat, com ho havien fet durant la Mancomunitat. Entre 1931 i 1939 la xarxa de biblioteques populars continua creixent. A la província de Barcelona, el mateix 1931 s'inauguren Vic i Calella. El 1934 es convoca un nou concurs entre municipis, però l'anuari de 1934, que en dona notícia, no explica quines biblioteques van ser adjudicades, només que se'n preveia la creació de dues més. Una d'elles podia ser la de Sitges, que s'inaugurà el 1936.⁶⁵ Les darreres biblioteques concedides, el 1935, són les de Palafrugell i Esparraguera, de les quals només s'arriba a construir la segona, el 1938.

La creació de biblioteques a la ciutat de Barcelona responia a uns criteris diferents, com s'explica a les bases de la convocatòria del quart concurs, l'octubre de 1922. La ciutat de Barcelona quedava exclosa del concurs per les seves condicions excepcionals, que la feien objecte d'un pla especial que en aquell moment encara estava en estudi.⁶⁶ La següent notícia sobre la planificació bibliotecària de la ciutat no apareix fins al 1931; com explica Reis

64 Als anuaris no apareix cap informació sobre l'adjudicació de la Biblioteca de Manresa per concurs. Manresa havia demanat tenir una biblioteca en el primer concurs i li havia estat denegada. No torna a aparèixer, posteriorment. És possible que la Diputació decidís construir-la sense convocar cap concurs, però no es pot afirmar del cert.

65 A la nota preliminar de l'anuari de 1935 Rubió informa que s'havia concedit una biblioteca a Sitges i que "de resultes del concurs convocat per la Conselleria de Cultura foren concedides dues noves Biblioteques, a Palagruell l'una i a Esparraguera l'altra". Així, sembla que la de Sitges havia de ser una de les concedides el 1934, encara que la història de la seva creació és complexa i venia de lluny, perquè ja s'havien presentat al primer concurs. David Jou, a *La Biblioteca Popular de Sitges* (1986), explica els tràmits amb detall.

66 *Anuari...* (1922), p. 94.

Fontanals,⁶⁷ en el Ple municipal del 13 de març de 1931 es va aprovar la cessió de l'ús de la Casa de Convalescència i de l'Hospital de la Santa Creu a l'Institut d'Estudis Catalans i a la Biblioteca de Catalunya respectivament. La Diputació, per la seva part, es comprometia a crear i mantenir deu biblioteques populars a la ciutat de Barcelona, una a cada districte, en locals que havia de proporcionar l'Ajuntament. Una d'aquestes biblioteques havia d'instal·lar-se al mateix edifici de l'Hospital. L'Ajuntament, per la seva part, havia de proporcionar els locals i els servies de llum, d'aigua i de calefacció.

La Generalitat va mantenir el tracte que la Diputació havia fet amb l'Ajuntament, i va crear dues biblioteques a la ciutat: la Biblioteca Pere Vila, el 1934, i la Biblioteca Popular Ignasi Iglesias, l'any següent. La primera estava instal·lada a l'edifici central del Grup Escolar Pere Vila, que ja havia estat condicionat per a aquest objecte i la segona al barri de Sant Andreu del Palomar.

A partir de 1939, tret d'aquells criteris mencionats per Pere Bohigas, no se'n tornen a trobar d'altres fins a l'aprovació del "Reglamento del Servicio de Bibliotecas", el 1943. El punt sis, on s'exposa la missió de les biblioteques populars, també parla de la seva creació.

"Las bibliotecas populares han sido creadas para extender el radio de acción cultural de la Biblioteca Central, atendiendo a las exigencias y deseos de las poblaciones, o bien a la conveniencia de fomentar la cultura en los lugares más apartados y con menos posibilidades de información cultural. Dentro de este plan orgánico, se dará preferencia a las ciudades o pueblos que ofrezcan su concurso económico. Podrá ser aceptada la colaboración del Municipio y Entidades, siempre que las Bibliotecas se rijan por las normas generales de este servicio, sobre la provisión de persona y funcionamiento técnico".⁶⁸

El Reglamento, quan parla de la instauració de les noves biblioteques populars, ho fa gairebé en els mateixos termes que ho feia el Reglament de 1920,⁶⁹ que complementava els criteris presentats en el Projecte. El reglament de 1920 només variava perquè parlava de llocs "més desvalguts o prometedors"; és a dir, no només aquells que ho necessitessin, per estar, com es diu el 1943, en llocs apartats o amb menys possibilitats d'informació, sinó també enfocat des d'un punt de vista positiu, incloent els més prometedors. Tant l'un com l'altre indiquen que es donarà preferència a les ciutats o pobles que ofereixin el seu concurs econòmic, i que s'acceptarà la col·laboració dels municipis, sempre que s'atenguin a les normes de provisió de personal i funcionament tècnic.

La diferència entre un reglament i l'altre es troba en els concursos. Per a la creació de noves biblioteques durant les etapes de la Mancomunitat i la Generalitat es convocava un concurs públic entre els municipis de Catalunya. Això feia possible que la instal·lació de les biblioteques seguís una planificació prèvia i uns criteris ben estudiats; per altra banda, la possibilitat d'escollir entre els diferents municipis que es presentaven permetia un major nivell d'exigència a l'hora d'aplicar els criteris. En el reglament de 1943, els concursos ja no apareixen i les biblioteques es crearan en aquelles localitats que ho demanin o quan així ho decideixi la Diputació.

---

67 Reis Fontanals, Marga Losantos, *Biblioteca de Catalunya...* (2007), p. 157. "Decret de 15 de maig de 1931". Arxiu BC, caixa 770/1.

68 "Reglamento del Servicio de Bibliotecas de la Diputación Provincial de Barcelona, aprobado en sesión de la Comisión Gestora de la Diputación Provincial de 19 de noviembre de 1943". Art. 6. Arxiu BC, caixa 1431/14.

69 "Reglament de les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya, aprovat pel Consell Permanent en sessió del dia 18 de març de 1920", *Anuari...* (1922), p. 96.

Un altre element que desapareix en la creació de les noves biblioteques —que s'estén a les que ja existien—, és la figura del Patronat. El Reglament de 1920 deia que cada Patronat es “compondrà d'un nombre determinat d'individus caracteritzats per llurs treballs en l'esfera de la Cultura o per l'amor i protecció concedits a l'obra de Biblioteques Populares”.⁷⁰ Les seves funcions eren vetllar pel funcionament de la biblioteca i promoure la seva eficàcia social; avalaven les estadístiques i concedien llicències, proposaven adquisicions, eren responsables dels locals de la biblioteca i podien concedir o denegar permisos per a la celebració d'actes culturals. A partir de 1939 no tenia sentit la figura del Patronat amb aquestes atribucions, perquè la vida de les biblioteques estava controlada per la Diputació: adquisicions, actes, llicències, etc.

3.6.2. Les noves biblioteques

Entre 1940 i 1945 es van crear o es van afegir al Servei les biblioteques següents:⁷¹

1940:

- Barcelona. Biblioteca Popular Juvenil de la Santa Cruz. Inaugurada el 2 d'octubre de 1940.

1941:

- Barcelona. Biblioteca Pública de San Pablo. Inaugurada el 15 d'octubre de 1941.
- Arenys de Munt. Biblioteca Popular Sant Martín. Inaugurada l'11 de desembre de 1941.
- Barcelona. Biblioteca Francesca Bonnemaison de Verdaguer. El 14 de novembre de 1941 la Diputació la incorpora a la seva xarxa.⁷²

1943:

- Cornellà. Biblioteca Popular Joan Maragall

La Biblioteca Popular Juvenil de la Santa Cruz

La primera de les biblioteques creades en la nova etapa va ser la Biblioteca de la Santa Creu, que s'instal·là a la planta baixa de l'edifici de la Biblioteca Central, a la banda del carrer de les Egipcíiques. Així es donava compliment a l'acord entre la Diputació i l'Ajuntament, quan el segon va cedir l'edifici de l'antic Hospital de la Santa Creu per instal·lar-hi la Biblioteca de Catalunya. Es tractava d'una biblioteca amb unes característiques especials, perquè s'adreçava a un públic específic, a diferència de la resta de biblioteques, que anaven adreçades a tota la població. En aquest cas, el públic eren nens i joves fins als divuit anys. El personal estava format per la directora, Lluïsa Rivas, i una bibliotecària auxiliar, Montserrat Roig, que de seguida va ser substituïda per Magdalena Bonamich, que acabava d'aprovar la revàlida. Lluïsa Rivas, que havia estat directora de la Biblioteca de Manresa des de la seva creació, el 1928, s'havia traslladat a Barcelona per formar la nova biblioteca.

Les condicions d'instal·lació d'aquesta biblioteca queden lluny dels criteris establerts al Projecte i d'aquells que explicava Pere Bohigas el 1939. A la introducció de l'anuari de 1940, Mateu explica que s'ha instal·lat en uns locals aprofitats, que ja tenien “una instal·lació

---

70 “Reglament...”, *Anuari...* (1922), p. 101.

71 Per a aquesta recerca, les dades sobre la creació de les biblioteques s'han extret dels anuals i dels expedients de cada biblioteca que es troben a l'Arxiu de la Diputació. Es tracta d'una informació desigual, i en la majoria dels casos, escadussera. Seria interessant, en una recerca més extensa, consultar els arxius de les pròpies biblioteques, en el cas que es conservin, i altres fonts documentals.

72 La Biblioteca Popular de la Dona només es menciona, en aquest treball, com una de les que incorpora la Diputació en aquesta etapa. La Direcció de les Biblioteques Populares no la incloïa amb la resta de biblioteques populars, com va fer amb la d'Arenys, sinó que l'agrupava amb les biblioteques especialitzades.

favorable”. Lluïsa Rivas, no opinava el mateix, i a la memòria del mateix any explicava que “cuando nuestro trabajo rendirá todo el fruto que se desea es cuando el local de la Biblioteca se pueda trasladar, como ya está previsto, a un lugar más adecuado, dentro del mismo edificio, pero lejos de ruidos callejeros y en una atmósfera menos viciada física y moralmente”. Malgrat que estigués previst, havien de passar bastants anys fins que aquest trasllat es fes realitat.

La Biblioteca de la Santa Creu constava de dues sales, una per a lectors de catorze a divuit anys, especialment estudiants de batxillerat i comerç, obrers, etc.; l'altra sala era la destinada als nens. A l'estiu instal·laven les taules provisionalment al pati de la biblioteca.

A partir de les fonts consultades no se sap el contingut del fons inicial. A partir de la memòria de l'anuari de 1941, se sap que a finals de 1940 tenien 1.467 llibres, gairebé 300 més a finals de 1941, un fons molt petit pels 15.364 lectors que havien tingut aquell any. Lluïsa Rivas comentava que el fons d'inauguració, especialment el juvenil, era pobre, i que haurien de suplir-lo amb “un buen servicio de información, agotando hasta el último límite el valor de los libros”.

Una part del fons inicial l'havia proporcionat la Junta de Intercambio y Adquisición de Libros (JIAL) que, com s'explicarà més endavant, col·laborava amb les biblioteques públiques municipals enviant-los lots de llibres seleccionats. A l'Arxiu de la Diputació, entre altres llistes dels llibres que s'enviaven, n'hi ha una de novembre de 1942 que crida l'atenció perquè de cinquanta-vuit títols, disset eren en català: obres de Folch i Torres, Abadal i Vinyals, Alphonse Daudet, rondalles, diccionaris, obres d'art, etc. Eren llibres procedents del dipòsit de duplicats de la Biblioteca Central, que passava a la Central de Populars perquè els repartís entre les seves biblioteques.⁷³

La Biblioteca Pública de San Pablo

La segona biblioteca que s'inaugura en aquesta etapa també està ubicada a Barcelona. De fet, no es pot considerar una autèntica biblioteca, si més no inicialment; es tracta més aviat d'una sala d'estudi, i així s'anomena en algunes ocasions. A l'expedient de la Biblioteca de la Santa Creu de l'Arxiu de la Diputació, citat anteriorment, es conserva una carta de Felipe Mateu a la Ponència de Cultura, demanant permís per crear la biblioteca de Sant Pau, atès l'èxit que havia tingut la Biblioteca juvenil. La nova biblioteca, igual que la de la Santa Creu, anava a adreçada a lectors d'una franja d'edat determinada, els alumnes universitaris i els dels darrers anys de batxillerat. Es va inaugurar el 15 d'octubre de 1941.

El personal el primer any encara és provisional, segons consta a la memòria de l'anuari. Eren Pilar Bertran, directora i Josepa Martorell, bibliotecària auxiliar. L'any següent ja trobem el personal que s'havia de quedar durant tot el període estudiat, Mercè Borrell i Julita Farnés. Les dues eren bibliotecàries amb molts anys d'experiència, titulades el 1932 i el 1933, respectivament; la primera havia estat bibliotecària auxiliar a Granollers i a Vic, i la segona, auxiliar a Sallent i directora a Granollers.

Pel que fa als locals, les condicions que s'havien establert per a la creació de les biblioteques encara quedaven més lluny. Mateu deia que la seva instal·lació “apenas ha de reportar gastos de importancia por existir mobiliario, libros, y otros materiales en la casa”. També estava instal·lada a la planta baixa de l'edifici de l'Hospital, en aquest cas en un antic refectori que donava al pati de l'antiga Casa de Convalescència.

---

73 AHDB, lligall E-68/4-5. Expedient de la Biblioteca de la Santa Creu, 1940-1961.

Com explicava la directora provisional, Pilar Bertran, es tractava d'una biblioteca peculiar, si més no en la seva creació: els llibres es van adquirir quan ja tenia un públic assegurat, i es va inaugurar quan ja feia dos mesos que funcionava. Inicialment l'única obra de consulta que tenien era l'*Enciclopedia Espasa*, a la que es van anar afegint llibres procedents de la Central, del fons de Recuperació i alguns de compra. El Ponent de Cultura va aconseguir el mateix mes de la inauguració una subvenció per adquirir llibres per a la biblioteca, i es va demanar als lectors que sol·licitessin aquells llibres que necessitaven per als seus estudis. Així adquirits molts dels llibres de la col·lecció inicial de la biblioteca, no era d'estranyar que fos molt consultada. Tanmateix, la col·lecció era minúscula, ja que el 1945 la col·lecció encara no arribava als mil títols.

Ni la Biblioteca de la Santa Creu ni la Biblioteca de Sant Pau, a diferència de les dels pobles, no van ser demanades per l'Ajuntament, sinó que va ser la direcció de la mateixa Biblioteca Central i de les Populares la que demanà a la Diputació de crear-les, per "ampliar el radio de acción de las mismas [las bibliotecas] y que los beneficios de sus servicios llegaran con mayor intensidad a la masa estudiantil".

Biblioteca Popular San Martín, d'Arenys de Munt

El dia de sant Martí, 11 de desembre, s'inaugurava la Biblioteca Popular de San Martín, a Arenys de Munt. Aquesta biblioteca havia estat creada per la JIAL el 1934 i va funcionar fins al 1939. L'Ajuntament se'n va fer càrrec fins que esser incorporada a les biblioteques populars de la Diputació. La Biblioteca estava instal·lada en el mateix edifici on es trobava l'Ajuntament i el Grup Escolar. La directora, durant els anys estudiats, va ser Mercè Martí.

La col·lecció inicial proporcionada per la JIAL era de 300 títols; quan es va tancar la biblioteca, el 1939, en tenia uns 1.500. El 1941, quan es va reobrir, la JIAL li va fer un donatiu de 201 volums, 100 per a la secció infantil i 101 per a la d'adults. El lot de llibres infantils era molt similar a aquells que s'havia enviat a la Biblioteca de la Santa Creu l'any anterior.

Biblioteca Joan Maragall, de Cornellà

Aquesta serà la primera biblioteca d'aquest període creada a petició d'un ajuntament. Es va situar al Grup Escolar i, segons l'acord de la Secció de Cultura de la Diputació, havia de tenir una secció infantil. Com establien els reglaments i havia indicat Bohigas, l'Ajuntament es comprometia a subministrar la llum, l'aigua i la calefacció i el fons necessari per al funcionament de la biblioteca, mentre que la Diputació havia de proveir els llibres, amb el fons de la Central de Biblioteques Populares i el personal. Inicialment, la biblioteca havia d'estar atesa per una bibliotecària auxiliar, fins que es dotessin de pressupost les places corresponents. Carme Bayó, que havia estat fins al moment directora d'Arenys, va ser designada per organitzar la biblioteca de Cornellà. Ella mateixa s'havia de posar en contacte amb l'alcalde per "ultimar los detalles para proceder a la inauguración de la biblioteca".

El fons inaugural de la biblioteca és de 879 obres, molt lluny dels 3.000 títols que aconsellava Bohigas en el seu informe de 1939. A aquestes obres s'ha d'afegir el lot que la JIAL donava a les biblioteques de nova creació. En aquest cas, va ser de 514 llibres, 200 per a la secció infantil i 314 per la d'adults, especialment en les matèries de ciències aplicades, literatura i història. El lot infantil era similar al que s'havia donat a la Biblioteca de la Santa Creu i a Arenys, encara que ara es doblava el nombre de títols. Els lots de llibres donats per la JIAL, a banda de l'interès que podien tenir en si mateixos, eren interessants perquè anaven acompanyats d'un catàleg, així que es podien utilitzar de seguida que arribaven, ja que els lectors no s'havien d'esperar a que els cataloguessin.

3.7. Col·lecció

“Yo sólo quisiera decirlos, a modo de introducción al acto de hoy, que el elemento básico y fundamental de una biblioteca es el libro. Así una biblioteca tendrá tanta más importancia según sea mayor y más escogido el número de sus libros [...]”.⁷⁴

Com diu Glòria Sancho el 1941, l'element més important d'una biblioteca és el seu fons bibliogràfic, que en l'època que s'estudia, estava format per llibres i revistes. L'estudi del fons d'una biblioteca abasta aspectes molt diferents: els criteris de selecció i esporgada, l'organització dels documents, la difusió, l'ús que se'n fa, etc. En aquesta recerca s'ha considerat interessant, per respondre a les preguntes que es plantejaven a la introducció, analitzar:

- Criteris de selecció del fons
- Depuració del fons
- Noves adquisicions. Estadístiques. Procedència
- Ús del fons. Préstec i matèries.
- Difusió del fons. Les guies de lectura

3.7.1. Criteris de selecció de les col·leccions

La col·lecció de les biblioteques populars —tant de les que s'han de crear de nou com de les ja existents— és un dels elements que va experimentar més canvis els anys posteriors a la guerra civil. En primer lloc, pels nous referents del franquisme, ja que el fons de la biblioteca estava relacionat amb la seva missió; en el capítol 3 ja s'ha explicat quina era la concepció del llibre en el *Nuevo Estado* i el procés de depuració a què havien estat sotmeses les biblioteques. En segon lloc, els canvis també van ser conseqüència de la situació econòmica del país; van ser uns anys de pressupostos migrats, que van limitar l'adquisició de llibres i revistes. Per últim, la situació internacional; la segona Guerra Mundial limitava i dificultava l'adquisició de publicacions estrangeres.

Els criteris per a la formació de les col·leccions inicials de les biblioteques de la Mancomunitat apareixien al “Projecte sobre la instal·lació a Catalunya d'un sistema de Biblioteques Populars” (1915). En ell es troba un apartat sobre “Constitució de la Biblioteca. Selecció dels llibres”, on es donen els primers criteris per seleccionar llibres. Els principis que la ponència encarregada de formar un *Standard catalogue* havia de seguir eren els següents:

“1r. Els llibres triats per a constituir la base d'una Biblioteca Popular al nostre país han d'ésser generalment de llengua catalana o castellana. Supletòriament, incloem llibres en llengua francesa. Però hem d'advertir des d'ara que la necessitat d'aquesta suplència és molt freqüent.

2a. En una Biblioteca Popular no s'han d'incloure llibres que continguin errors, sobretot si es tracta d'obres recents, que ni un valor de relativitat tinguin. [...] El catàleg d'una Biblioteca Popular és un instrument pedagògic.[...]. El catàleg d'una Biblioteca Popular no ha d'acceptar sinó els resultats d'una tria”.⁷⁵

---

74 Paraules de Glòria Sancho, directora de la biblioteca de Manresa, en la introducció als actes de la Fiesta Nacional del Libro, celebrada a Manresa el 1941. *Anuario...* (1941), p. 489.

75 *Anuari...* (1922), p. 81.

Com s'ha dit a la introducció, la constitució del fons de les biblioteques populars de la Mancomunitat ha estat estudiada amb detall per Jordi Llobet en la seva tesi doctoral, i no és l'objectiu d'aquest treball.

Després d'aquestes directrius inicials, pràcticament no es troba cap informació més en els anuaris sobre criteris de selecció. A partir de 1939, l'única informació que consta són les referències a les “Normas de selección de libros en las Bibliotecas Públicas”, utilitzades inicialment per depurar els fons. Aquestes normes es podrien considerar els criteris de selecció —indicaven allò que no s'havia de tenir— del fons de les biblioteques durant el franquisme. Les biblioteques no podien tenir obres:

- 1º. Pornográficas de carácter vulgar sin un mérito literario;
- 2º. Las de propaganda revolucionaria y de ideas subversivas sin ningún contenido ideológico;
- 3º. Las que no sean de mera propaganda, sino que posean mérito literario o científico, en las que se expongan ideas marxistas, separatistas, inmorales y contrarias al Movimiento Nacional.”⁷⁶

Aquestes normes s'havien elaborat per a la depuració de fons existents; les que pertanyien al tercer punt s'havien de mantenir separades de la resta, i només es podien deixar llegir a lectors preparats, amb l'autorització del Director. Ara bé, és de suposar que aquest darrer punt només s'aplicava com a criteri de depuració i no com a criteri de selecció de noves adquisicions, ja que les obres en què s'exposessin “ideas marxistas, separatistas, inmorales y contrarias al Movimiento Nacional”, per molt mèrit literari que tinguessin, ja no s'adquiririen.⁷⁷

Per altra banda, com ja s'ha explicat, la censura s'aplicava també i especialment en el sector editorial, i per tant era molt difícil, per no dir impossible, sobretot els primers anys de la dictadura, adquirir una obra d'aquest tipus pels mitjans reglamentaris. A més, les compres de les biblioteques havien de ser aprovades per la Ponència de Cultura de la Diputació i per la Junta de Intercambio y Adquisiciones de Libros y Revistas para Bibliotecas Públicas (JIAL), del Ministerio de Educación.⁷⁸ Una altra cosa eren els llibres procedents d'altres mitjans, com el dipòsit de duplicats⁷⁹ de la Biblioteca de Catalunya, d'on van sortir, per exemple, els llibres en català que formaren el lot inicial de la Biblioteca de Sant Pau.

Per conèixer amb detall com es formen i quins llibres constitueixen les col·leccions hauríem de recórrer, com va fer Llobet a la seva tesi,⁸⁰ als llibres de registre de les biblioteques. De moment, però i a l'espera d'una anàlisi més aprofundida, els anuaris proporcionen dades numèriques de llibres ingressats i de les matèries que s'adquirien, que permeten establir una comparativa amb les dades dels anys anteriors per conèixer els canvis experimentats pels

---

76 Patronato Provincial de Archivos, Bibliotecas y Museos. “Normas de selección de libros en las Bibliotecas públicas.” (1939?). Arxiu BC 30.

77 Aquesta idea no deixa de ser una suposició que s'hauria de comprovar amb els catàlegs i llibres de registre de les biblioteques, per comprovar si els títols que s'havien guardat als inferns i purgatoris d'algunes biblioteques es van adquirir posteriorment a les altres.

78 Felipe Mateu es queixava d'aquesta doble dependència, que complicava i endarrerava les adquisicions, ja prou complicades per la situació econòmica i internacional. *Biblioteca de Catalunya...* (2007), p. 229.

79 La Sección de Duplicados e Incompletos de la Biblioteca Central es va crear per gestionar els fons de la biblioteca procedents d'antics donatius i posteriorment els llibres dels dipòsits de 1936-1939 no recuperats. El 1940 es comencen a fer fitxes d'aquests llibres, i els repetits —si més no una part d'ells— es passaven a la Central de Biblioteques Populars, que els repartia entre les seves biblioteques. Entre l'1 de maig de 1942 i el 31 de desembre de 1944 es van enviar 2.701 duplicats a la Central de Populars. *Biblioteconomía*, núm. 5 (1945), p. 27.

80 Jordi Llobet, *Lectura i biblioteques populars...* (2008).

fons adquirits, si més no en nombre i percentatge de llibres de cada matèria. Més endavant es comentaran aquestes xifres.

3.7.2. Depuració de biblioteques

Abans de parlar del desenvolupament de la col·lecció de les biblioteques, s'ha d'explicar el procés de depuració dels llibres, que totes les biblioteques van haver de fer abans d'obrir al públic, per adequar els seus llibres a la ideologia del *Nuevo Estado*. A les memòries de l'anuari de 1939 gairebé totes les bibliotecàries fan menció d'aquest fet, dient només que van procedir a la depuració dels fons segons les normes dictades pel Patronato Provincial de Archivos, Bibliotecas y Museos, sense explicar quins llibres van treure ni com es va dur a terme el procés.

Per tenir més informació a l'arxiu de la Diputació es conserva alguna documentació sobre aquest procés. Per la seva banda, Estivill, al seu treball sobre el fet català a les biblioteques populars, proporciona una informació molt valuosa sobre els llibres rebutjats per la Biblioteca de Canet després de la guerra, a partir dels quals estableix una tipologia d'autors i títols depurats.⁸¹

- Col·leccions literàries en català, com la *Biblioteca a tot vent*, *Quaderns literaris* o *Biblioteca de la rosa dels vents*.
- Llibres de política, sociologia i història d'ideologia contrària al règim: nacionalisme, catalanisme, etc.
- Llibres editats per organismes oficials de la República
- Autors que havien destacat políticament durant la República
- Autors russos
- Autors espanyols de la Generació del 98
- Llibres de temàtica religiosa que s'allunyaven de la ortodòxia catòlica.

Entre la documentació conservada a l'Arxiu de la Diputació hi ha alguna llista de les obres retirades, com les de les biblioteques de Vic i Calella.⁸² Es tracta de llibres pertanyents al segon grup de les Normas, —“de propaganda revolucionaria y de ideas subversivas sin ningún contenido ideológico”—, que s'havien d'enviar a la Biblioteca de la Universitat. A la memòria de Canet informen que van enviar 76 llibres a la Universitat i van treure del catàleg les fitxes corresponents.

Analitzant les llistes —poc més de cinquanta títols en cada cas— s'observa una similitud amb els grups establerts per Estivill, tret de la referència a les col·leccions literàries catalanes, de les que no apareix cap títol entre la cinquantena d'obres. En canvi, sí que es troben les publicacions de la Generalitat i el Comissariat de Propaganda, llibres sobre marxisme, revolució, moviment social, etc. En ambdós casos es tracta sempre d'obres publicades els anys 30.

---

81 Assumpció Estivill, *El fet català...* (1980). A la Biblioteca Popular de Canet va consultar un fitxer de llibres rebutjats després de la guerra i en va treure una mostra. Si es volgués fer un estudi més detallat dels fons depurats, així, els arxius de biblioteques com la de Canet poden tenir més informació.

82 AHDB. E-981, exp. 8. La llista de Calella porta data del 18 de novembre de 1939 i la de Vic de 26 d'octubre, encara que diu que la selecció es va fer a l'agost. Juntament amb aquestes llistes hi ha còpia d'una nota adreçada al director de la Biblioteca Universitària, amb data 2 de desembre, on se l'informa que s'envien el llibres de les biblioteques de Calella, de Pineda i del Distrito IX de Barcelona. La llista de la biblioteca de Canet, mencionada més endavant, també es troba en aquesta capsula.

Al mateix Arxiu de la Diputació també es conserva una llista de la biblioteca de Canet, datada l'any 1984, amb una nota manuscrita que informa que són obres procedents de l'infern de les biblioteques populars —de la de Canet, en aquest cas—, que s'havien enviat a la Central de Biblioteques Populars dins la capsa de la guerra. En aquest cas correspondrien al tercer grup de llibres que indiquen les Normas, “Las que no sean de mera propaganda, sino que posean mérito literario o científico, en las que se expongan ideas marxistas, separatistas, inmorales y contrarias al Movimiento Nacional”, que es podien conservar a les biblioteques, en una zona reservada. Es tracta d'obres literàries, d'autors com Pio Baroja, Boccaccio, Dostojevskij, Heine, Mérimée, Pérez de Ayala, Marcel Proust, Stendhal, Miguel de Unamuno, Juan Valera, Ramon del Valle Inclán, Wells, Stefan Zweig. Els títols són en castellà i català.

La depuració del fons de les biblioteques no va acabar en el moment d'obrir les biblioteques, l'any 1939. Posteriorment es fan revisions, i es tornen a treure llibres. També de l'Arxiu de la Diputació és el següent document, de l'any 1943, que fa pensar que potser els criteris s'havien relaxat i les bibliotecàries tenien llibres que no havien d'estar a les biblioteques.

“En reciente visita, se ha podido comprobar la conveniencia de que se dictaran normas para unificar el criterio sobre selección de libros, en su virtud, tengo el gusto de ratificar a continuación, lo que de palabra le sugerí:

- A partir de hoy, y con carácter de urgencia se servirá ordenar a todas las directoras de las bibliotecas populares, remitan a esa central, los fondos que actualmente tienen en los llamados “infiernos”.
- En las citadas bibliotecas populares no existirán a partir de hoy los citados “infiernos”, y sólo habrá un fondo de libros dudosos en el llamado “purgatorio”.

Por esa dirección será nombrado un funcionario de la Central de probada moralidad y gran afección al régimen, quien se encargará de revisar todos los fondos de infiernos y purgatorios, teniendo en cuenta las siguientes normas:

- En el infierno tan sólo se incluirán los libros que abierta o solapadamente sean contrarios a las doctrinas del nuevo estado, o a las de nuestra religión católica.
- En el purgatorio sólo serán incluidos los libros que a juicio de esa dirección, sólo sean aptos para lectores, especialmente preparados, por encerrar doctrinas que pudiesen ser perniciosas para la generalidad de los mismo.

A partir de hoy, se ordenará a todas las directoras de bibliotecas de ese servicio, se abstengan de excluir o incluir libros en los respectivos purgatorios sin previa consulta a esa dirección.”⁸³

La bibliotecària de Pineda, el 1944, tramet al Servei de Biblioteques trenta-i-quatre llibres procedent s d'una nova depuració, que possiblement era conseqüència d'aquest avís. Entre els títols enviat s hi havia obres literàries, com ara *La busca*, de Pio Baroja, o *Tieta Claudina* i *Josafat*, de Prudenci Bertrana, que pertanyien al tercer grup establert per les Normas i tenia sentit que s'haguessin quedat a la biblioteca. En canvi, no s'entén com encara tenien títols com *Trabajo asalariado y capital*, de Karl Marx, *La qüestió de Catalunya davant el federalisme*, de Pi i Margall, etc., que pertanyien clarament al grup d'obres que s'havien d'haver enviat a la Universitat.⁸⁴

---

83 AHDB. E-575, exp. 12. Còpia d'escrit del Diputado Ponente de Cultura adreçat al director de la Biblioteca de Catalunya, Felipe Mateu (26 novembre 1943).

84 *Biblioteca Popular Manuel Serra...* (1997), p. 53.

3.7.3. Noves adquisicions

Les primeres adquisicions que fan totes les biblioteques, i que es troben ressenyades a les memòries de l'any 1939 i 1940, són dels llibres que han de substituir les obres “pernicioses”, especialment les de ciències socials, història i biografia. Es tracta de lots de llibres per formar la població en les idees del franquisme, que els eren enviats des de la Central de Populars.

Com diu la directora de Canet, “nos complace hacer constar que nuestra biblioteca en esta su nueva época, ha sido dotada, muy oportunamente y con gran satisfacción de nuestros lectores, de una importante serie de libros y revistas, publicados recientemente referente a las doctrinas e historia del Glorioso Movimiento nacional”.⁸⁵

A les memòries de Canet i Vic de 1939 donen els títols d'aquestes obres, mentre que les altres biblioteques mencionen que reben els lots, i es de suposar que eren bastant similars.

Arrarás, Joaquín. *Franco*.

Arrarás, Joaquín. *El sitio del Alcázar*.

Bertrán Güell, Felipe. *Rutas de la Victoria*.

Franco, Francisco. *Palabras del Caudillo*.

Maeztu, Ramiro de. *Defensa de la hispanidad*.

Toth, Tihamer, obres sobre educació i formació de la joventut.

Llibres sobre les campanyes de la guerra civil, escrits a la zona franquista.

Discursos de José Antonio Primo de Rivera, etc.

El 1941 se segueixen rebent obres d'aquest tipus, que les bibliotecàries diuen que tenen molta acceptació per part dels lectors. Són títols del tipus *Historia de la cruzada española*, o *Monumentos sacros de lo que fué España roja*.

A partir de 1939, la col·lecció de revistes es renova gairebé de forma total, a partir de 1939. Les revistes catalanes que es rebien fins al moment deixen de publicar-se, i arriben poques revistes estrangeres. Per altra banda, la premsa i les revistes són un vehicle de propaganda del règim franquista, una manera de crear una consciència col·lectiva i formar la població en la ideologia del *Nuevo Estado*. La majoria de revistes eren publicacions d'organitzacions afins al règim, que van començar a editar-se durant la guerra o els primers anys de la postguerra. Entre elles destaquen:

- *Vértice: revista nacional de la Falange española tradicionalista y de las J.O.N.S.* És una revista general que es publicà entre 1937 i 1946 i que rebien totes les biblioteques.
- *Destino: política de unidad*. Setmanari general d'ideologia franquista, que començà a publicar el 1937 a Burgos un grup de catalans encapçalats per l'editor Josep Vergés.
- *Ecclesia*. Era l'òrgan de la Direcció General de Acció Catòlica Espanyola. Com a publicació de l'Església, no havia de passar per la censura, la qual cosa li donava una certa llibertat.
- *Mundo: revista setmanal de política exterior y economia*. Aquesta revista, que es publica entre 1940 i 1980, era gairebé l'única font de notícies estrangeres que hi havia; la seva editora, l'Agència EFE, era l'agència estatal que rebia les notícies estrangeres, les traduïa, censurava i distribuïa a la resta de publicacions.
- *Radiocinema*. Es va començar a publicar a La Coruña el 1938. El règim franquista utilitzava tots els mitjans per divulgar la seva ideologia i inculcar a la societat els nous valors; el cinema és un mitjà idoni per mostrar comportaments. Un dels

---

85 *Anuario...* (1939), p. 34.

principals objectius de *Radiocinema* va ser "contribuir a la construcció de un cine español como arma propagandística del Estado"⁸⁶.

- *Y-Revista para la mujer*. Publicació de la Sección Femenina de Falange española, que havia començat a publicar-se el 1938. També la rebien totes les biblioteques.

Les publicacions adreçades a les dones també estaven dins la línia de la ideologia imposada pel franquisme i la Sección Femenina, que s'encarregava de formar a les dones per ser "*buenas patriotas, buenas cristianas y buenas esposas*". Altres títols per a les dones eren *El hogar y la moda*, *Menaje*, *Medina*, etc. Les bibliotecàries expliquen que les dones reclamaven més revistes amb "figurins".

- *Flechas y pelayos: semanario nacional infantil : por el imperio hacia Dios*. Publicada per la Delegación Nacional del Frente de Juventudes, s'adreçava al públic infantil. És l'única revista per a nens que apareix els primers anys de la postguerra, i es troba a totes les biblioteques populars. La seva funció, com la de la institució que el publicava, era la formació política en la ideologia del Movimiento. No serà fins el 1945 que apareixerà una nova publicació, *Páginas vividas*, de Josep M. Folch i Torres, similar en format a *En Patufet*.

A banda d'aquestes revistes, que es rebien de forma generalitzada a totes les biblioteques, també se'ls enviaven revistes especialitzades, com ara *África*, *Ámpurias*, *Ibérica*, *Metalurgia y Electricidad*, etc., i alguna revista estrangera, com *Illustrazione italiana*, *L'illustration française* o *Life*.

3.7.4. Estadístiques de noves adquisicions: anàlisi comparatiu

Com s'ha comentat a l'inici d'aquest apartat, els anuaris no proporcionen informació sobre els títols concrets que s'adquirien, però sí sobre la quantitat i la matèria a la que pertanyien. S'ha pensat que donar únicament les xifres d'aquest període no resultaria tan interessant com poder establir la comparació amb un període anterior, per veure els canvis que experimenta la col·lecció dels primers anys del franquisme.

Les biblioteques analitzades han estat les de Sallent, Canet, Pineda, Granollers i Manresa, perquè permeten analitzar dues sèries completes. Es tracta de biblioteques molt diferents; unes es troben a poblacions amb molts habitants, com és el cas de Granollers o Manresa, altres a poblacions molt petites, que no arriben als 5.000 habitants. Per altra banda, la població també és diferent, agrícola a Pineda, per exemple, i industrial i obrera a Granollers i Manresa.

Els anys estudiats han estat el període de 1930 a 1935 i el de 1940 al 1945. Es podria dir que són dos períodes que no es poden comparar; el primer, etapa de consolidació de les biblioteques, amb unes institucions d'autogovern al darrera, amb pressupost propi. El segon, amb unes biblioteques que depenien d'una administració amb molt poca capacitat de decisió, i uns pressupostos molt limitats. Però aquestes etapes són el reflex de la història, i la història és així.

---

86 Fátima Gil Gascón, "El cine británico en España (1939-1945)". En: Congreso Internacional AE-IC (2n:2010: Málaga). "Comunicación y desarrollo en la era digital".
[\[http://www.aeic2010malaga.org/upload/ok/173.pdf\]](http://www.aeic2010malaga.org/upload/ok/173.pdf) (consultat 25/06/2010)

1930-1935						
	Sallent	Canet	Pineda	Granollers	Manresa	Total
I	383	408	285	367	253	1696
0	86	36	44	52	48	266
1	36	25	11	59	66	197
2	18	31	16	26	24	115
3	163	159	135	222	249	928
4	21	19	19	64	40	163
5	66	52	55	80	73	326
6	111	102	92	154	146	605
7	69	63	48	114	97	391
8	550	575	370	829	685	3009
9	180	189	151	385	263	1168
Total	1683	1659	1226	2352	1944	8864

Taula 1. Noves adquisicions, organitzades per matèries, a les biblioteques de Sallent, Canet, Pineda, Granollers i Manresa durant el període 1930-1935.

1940-1945						
	Sallent	Canet	Pineda	Granollers	Manresa	Total
I	233	193	262	334	137	1159
0	67	65	96	75	128	431
1	16	47	38	13	52	166
2	70	104	38	50	108	370
3	191	149	253	159	235	987
4	11	8	13	18	56	106
5	41	31	50	30	92	244
6	84	63	147	121	161	576
7	47	28	48	42	149	314
8	195	205	344	200	529	1473
9	168	117	156	139	251	831
Total	1123	1010	1445	1181	1898	6657

Taula 2. Noves adquisicions, organitzades per matèries, a les biblioteques de Sallent, Canet, Pineda, Granollers i Manresa durant el període 1940-1945.

En primer lloc, és interessant comentar la relació entre la població que la biblioteca havia de servir i l'increment de llibres, en el període 1940-1945. Segons les dades de població de 1945, Pineda, que és la localitat amb menor nombre d'habitants (3.004 h.), és la que rep més llibres,⁸⁷ després de Manresa, que és la població més gran (36.381 h.); Granollers (13.518 h.), Sallent (6.500 h.) i Canet (4.488 h.) en reben gairebé els mateixos, per darrera de Pineda. El creixement de les adquisicions de Manresa durant el període estudiat respon a la voluntat de la Direcció de Biblioteques Populars, que el 1940 manifestà que “había que procurar que ésta estuviera en consonancia con la importancia de la población y fuera la primera o segunda en categoría después de la Biblioteca Central, entre las que sostiene la Excelentísima Diputación de Barcelona, prometiéndole dedicarle especial atención”.⁸⁸ Així, es

87 Si s'analitzen els ingressos any per any, s'observa que la diferència de Pineda ve donada per les adquisicions de 1940, que són de 770 llibres, repartits entre els llibres infantils, els del 3 i els del 8. Tret d'aquest any, és la biblioteca que rep menys llibres, gairebé cap any no arriben als 150 títols anuals.

88 *Anuario...* (1940), p. 154. Aquesta atenció queda palesa en els ingressos dels quatre primers anys. El 1943, especialment, ingressen gairebé 700 títols, més de la meitat dels quals procedien de la selecció feta de la sala de duplicats i el dipòsit de les biblioteques populars. El 1944 i 1945, igual que la resta de biblioteques, pateixen un descens considerable, per sota dels 150 llibres anuals.

podria dir que, tret de Manresa, que rep una atenció especial, la resta de biblioteques rebien un nombre de llibres similar, sense tenir en compte els habitants de la població.

Si es comparen les dades amb les del període anterior, s'observa que en aquell moment els ingressos de les biblioteques estaven més en consonància amb la població a la que havien de servir, tret de Manresa, que era la segona, en lloc de ser la primera, com li correspondria pel seu nombre d'habitants, que el 1935 ja doblava la població de Granollers. Com s'ha vist, en el període estudiat s'intenta posar remei a aquesta situació, dins de les limitacions del moment.

Les taules mostren la disminució de les adquisicions durant el període estudiat, en relació al període anterior: els llibres ingressats es redueixen en un 14.4 %, encara que aquesta davallada no afecta totes les matèries per igual. En literatura i llibre infantil és significativa, especialment la literatura, que pateix un descens de més del 50%. El descens en llibre infantil s'explica perquè la Biblioteca de Canet, que en el període anterior era la que havia rebut més llibres d'aquesta matèria, a partir de 1940 és gairebé la que en rep menys. Pel que fa a la literatura, el descens es nota en gairebé totes les biblioteques.

Als anuaris no es troba gaire informació sobre la disminució en les adquisicions del llibre infantil i la literatura, tret de les xifres. L'explicació s'hauria de buscar més enllà, en la ideologia del *Nuevo Estado* i la situació del món editorial —dificultats per editar, censura, encariment i manca de matèria prima, etc.—. Maria Guilà, de Sallent, comentava el 1944 que “faltan libros del primer grado. Existe el problema de los niños que apenas saben leer y vienen tan formalitos dispuestos a ser buenos lectores. [...]. ¿Se enterarán de ello nuestras editoriales?”.⁸⁹

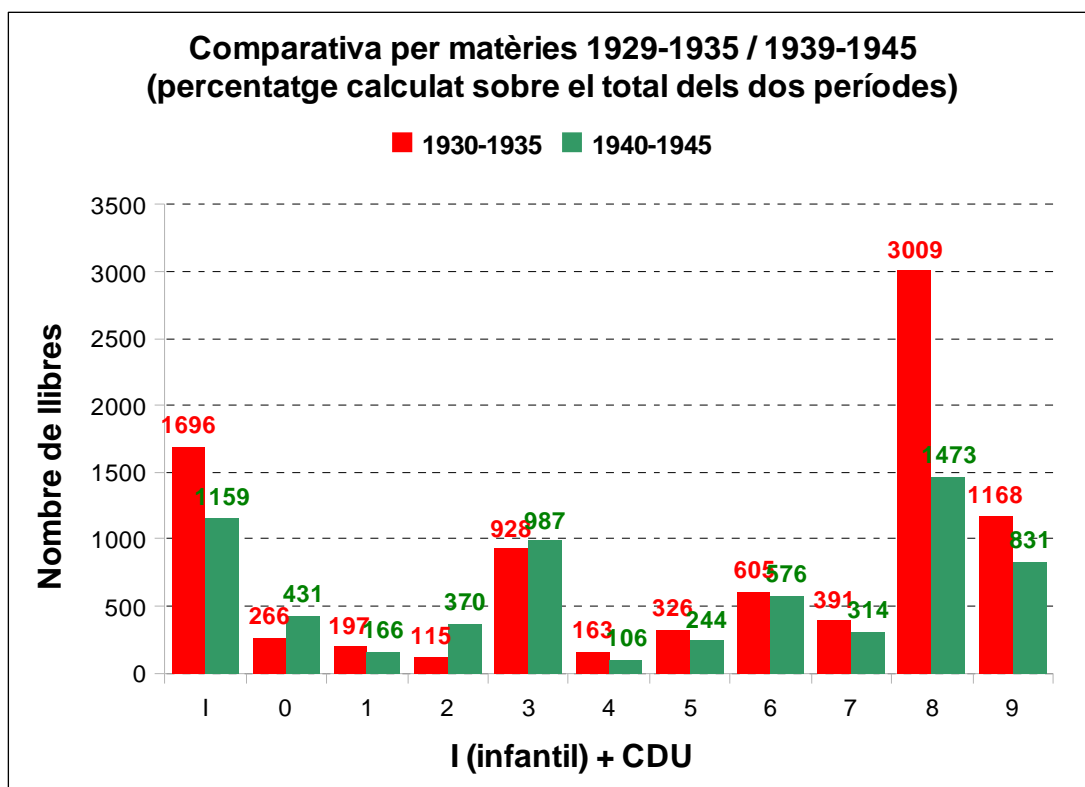
En canvi, s'observa un augment en les obres generals i la religió, especialment significatiu en el segon cas, que es duplica i fins i tot es triplica en algunes biblioteques. Entre elles hi ha obres de “formación moral, algunas de ellas recibidas en el presente año, y que tan buena acogida han tenido, especialmente entre el público femenino”.⁹⁰

Les diferències entre els dos períodes en les obres de ciències socials i històriques, que són les que els anuaris comenten més com a noves adquisicions, representen una xifra poc significativa. La xifra de les ciències socials es manté i fins i tot puja una mica, perquè durant el període anterior també va haver un gran interès per les obres que parlaven sobre el moment polític. Així, a Sallent els interessaven obres de sociologia i economia polítiques, com *El Anarquismo*, de Kropotkin, *El Federalismo*, de Pi i Margall, *El Capital*, de Marx, totes les obres que durant el període posterior s'hauran de depurar. La resta de matèries —filosofia, lingüística, ciències pures i aplicades i art— tampoc experimenten un canvi significatiu. S'observa un descens en totes, però és un tant per cent que es pot atribuir a la limitació dels pressupostos.

---

89 *Anuario...* (1944), p. 94.

90 *Anuario...* (1944), p. 73.

Gràfic 1. Comparativa de noves adquisicions per matèries durant els períodes 1930-1935 i 1940-1945.

3.7.5. Procedència de les noves adquisicions

La procedència de les obres que entraven a les biblioteques —en aquest cas les xifres no corresponen a les cinc biblioteques anteriors, sinó a totes les que hi havia durant aquest període— es pot seguir a través de la memòria de la Central de Biblioteques Populars, que l'anyari publicava cada any.⁹¹

	Compra	Donatiu			Total
		Duplicats BC	JIAL	Altres	
1940	2245	662	358	691	3956
1941	3041	1812	204	542	5599
1942	1883	1345	0	1094	4322
1943	1042	1222	520	3325	6109
1944	1659	416	0	912	2987
1945	2431	506	54	293	3284
Total	12301	5963	1136	6857	26257

Taula 3. Procedència de les adquisicions de la Central de Biblioteques Populars durant el període 1940-1945.

⁹¹ La xifra total es correspon als llibres que ingressaven a la Central de Populars, que no es corresponen exactament amb els que aquesta enviava a les biblioteques populars. Entre ells hi havia duplicats i llibres que s'utilitzaven per formar els lots que demanaven les entitats.

Les xifres mostren que el percentatge de compra sobre els donatius oscil·lava al voltant del 50%, tret d'alguns anys, com el 1943, que la xifra de donatius supera amb escreix les compres, que justament aquell any van ser molt reduïdes. O el 1945, en què passa el contrari.

Una part important de les obres ingressades per donatiu procedia del dipòsit de duplicats de la Biblioteca Central. La JIAL també proporcionava lots de llibres, especialment a les biblioteques de nova creació, com es pot observar el 1940, 1941 i 1943, amb les inauguracions de les biblioteques de la Santa Creu, Sant Pau i Cornellà.

Altres donants, durant aquests anys, són la Diputació de Barcelona (més de 700 obres el 1942), l'Arxiu Històric Municipal (1595 llibres el 1943) i la Delegación Provincial de Prensa y Propaganda (661 també el 1943).

3.7.6. Junta de Intercambio y Adquisición de Libros y Revistas para Bibliotecas Públicas

La Junta de Intercambio y Adquisición de Libros (JIAL) va ser creada el 1931. La JIAL centralitzava les adquisicions dels centres de l'Estat, i les subvencionava, bé amb diners, bé enviant-los lots de llibres. El 1939 canvià el nom pel de Junta de Intercambio y Adquisición de Libros y Revistas para Bibliotecas Públicas. La Biblioteca Central, de la qual depenien les biblioteques populars, tot i no ser una biblioteca de l'Estat, hi estava coordinada, i el càrrecs principals eren membres del Cuerpo de Archiveros, Bibliotecarios y Archeólogos. Felipe Mateu, a més, era delegat de la JIAL, i per aquest motiu la delegació s'instal·là a la mateixa seu de la Biblioteca Central i la Central de Populars, i com a tal apareix als anuaris a partir de 1940.

La JIAL va encomanar a la Direcció de Biblioteques Populars les tasques següents:

- Regular la concessió de lots que la Junta fa a les poblacions i entitats que les demanen.
- Inspeccionar les biblioteques municipals que la Junta havia creat a diversos pobles de Catalunya a partir de 1933 (com era el cas de la Biblioteca d'Arenys de Munt, que l'any següent passarà a formar part de la xarxa de biblioteques de la Diputació).
- Autoritzar l'adquisició de llibres i revistes estrangeres, en el territori jurisdicció de la Cambra del Llibre de Barcelona. La delegació de la JIAL ha d'establir la preferència d'uns centres respecte als altres, en benefici de les biblioteques de l'Estat.

El poble demanaven a la Junta que els concedissin lots de llibres i des de 1940 la Direcció de Biblioteques fa de nexa, tot posant en contacte els pobles amb la Junta. Els lots s'adjudicaven mitjançant la gestió de la Central de Populars.

La JIAL, com ja s'ha explicat quan s'ha parlat de les noves biblioteques, donava lots de llibres a les de nova creació, uns lots de llibres que ja tenia creats. El lot infantil es pot consultar a l'anuari de 1940,⁹² són cent llibres de totes les matèries, —encara que destaquen els d'història i biografia—, que són gairebé una tercera part. Entre els textos d'història hi ha llibres que reflecteixen la ideologia de la nova Espanya, com *La nueva emoción de España: libro de cultura patriótica popular*, de Manuel Siurot, o *Franco, al muchacho español*, de Lorenzo Quintana. Entre les biografies hi ha les de Miguel de Cervantes, Cristobal Colón, Hernán Cortés, El Cid Campeador, etc.

---

92 *Anuario...* (1940), p. 344.

La informació que els anuaris donen de la Junta és irregular. El 1940 la delegació de la JIAL té un apartat propi, on es presenten les tasques que encomana a la Direcció de les populars i es dóna la llista mencionada. Després només apareix el 1941 i el 1943, els anys que dóna lots a biblioteques de nova creació o a biblioteques que es tornen a obrir, com la d'Arenys (1941) i la de Cornellà (1943). El 1941 informa dels llibres que formaven el lot de llibres d'adults, gairebé 100 títols, també. Les matèries, en aquest cas, estan més repartides, però destaquen, una vegada més, la literatura i la història.

3.7.7. Ús del fons: el préstec

Un aspecte molt important de les col·leccions és l'ús que se'n feia. L'anuari de les biblioteques populars fa la diferenciació entre l'ús del fons a les sales de lectura i el préstec. Per poder fer la comparació entre els mateixos períodes que s'han analitzat en les adquisicions, s'han utilitzat les dades del préstec, que són les úniques que donen les dues sèries completes per matèries.

El préstec és un dels serveis que es veu més afectat durant la postguerra; hi ha importants restriccions, que es veuran reflectides a les xifres, motivades, sobretot, per la manca de llibres. Aquesta restricció afecta especialment al préstec infantil, que en algunes biblioteques pràcticament desapareix.

A banda de l'escassetat de llibres, hi havia altres raons que expliquen la restricció o limitació del préstec infantil. Ja abans de la guerra, la bibliotecària de Sallent deia: "Considero el préstec més propi i adequat per a adults que per a infants. No tothom disposa d'una hora per a venir a la Biblioteca. Pels infants és diferent. La Biblioteca, com l'Escola, els és necessària per a llur formació espiritual, per a llur instrucció i educació".⁹³ i Josefina Sampere, de Granollers, deia el 1944 que "El préstec infantil quedó suprimido temporalmente desde el año 1942, con el objeto de acostumbrar a los pequeños a la permanencia en la sala de lectura, considerándola así su verdadero hogar intelectual".⁹⁴ A aquestes raons s'afegia el fet que els llibres s'espatllaven més si sortien en préstec que si només els consultaven a la sala.

En general s'observa un descens del préstec, que és especialment acusat en les biblioteques de Granollers i Manresa. La raó es troba en la manca de llibres que pateixen aquestes dues biblioteques. Com s'ha explicat abans, l'adquisició de llibres és molt limitada, i per altra banda, força similar a totes les biblioteques, la qual cosa ocasiona que aquelles que havien de servir a una població més gran tinguessin menys títols per habitant i per tant decidissin limitar el servei de préstec.

El 1942, que és el primer any que s'observa el descens important en les xifres de préstec, Glòria Sancho, directora de Manresa, explicava que "se ha llevado a cabo una reforma del servicio de préstamo, teniendo en cuenta dos factores muy importantes: la escasez de libros y la densidad e importancia de esta población".⁹⁵

---

93 *Anuari...* (1934), p. 31-32.

94 *Anuario...* (1944), p. 105.

95 *Anuario...* (1942), p. 88.

1930-1935						
	Sallent	Canet	Pineda	Granollers	Manresa	Total
	24848	25759	7531	17974	25925	102037
0	1429	726	390	406	757	3708
1	605	951	207	524	1246	3533
2	437	1243	100	216	557	2553
3	1182	4014	628	1350	2325	9499
4	535	766	149	352	823	2625
5	1095	888	472	1059	2983	6497
6	2271	3114	1127	1432	4005	11949
7	1266	1288	457	1625	2014	6650
8	20429	23678	21757	21871	40234	127969
9	4587	4790	1838	4345	7622	23182
Total	58684	67217	34656	51154	88491	300202

Taula 4. Préstecs distribuïts per matèries a les biblioteques de Sallent, Canet, Pineda, Granollers i Manresa durant el període 1930-1935.

1940-1945						
	Sallent	Canet	Pineda	Granollers	Manresa	Total
	16102	15358	4826	6557	5653	48496
0	756	260	647	681	326	2670
1	924	2349	344	400	908	4925
2	1120	2876	538	497	526	5557
3	1882	1742	926	952	1328	6830
4	422	288	197	534	191	1632
5	1374	723	390	697	1714	4898
6	3563	2289	2752	1461	2503	12568
7	1156	1063	1324	835	1060	5438
8	27729	17924	13015	8426	16840	83934
9	4559	4193	2096	2416	5153	18417
Total	59587	49065	27055	23456	36202	195365

Taula 5. Préstecs distribuïts per matèries a les biblioteques de Sallent, Canet, Pineda, Granollers i Manresa durant el període 1940-1945.

L'observació de les dades mostra que només hi ha una biblioteca en la qual el préstec augmenta durant la postguerra en lloc de disminuir, com passa a la resta. Es tracta de Sallent, que comparteix amb la resta de biblioteques l'augment del préstec dels llibres de religió⁹⁶ i el descens del préstec infantil. En canvi, a diferència de la resta de biblioteques, augmenta el préstec d'obres de literatura i de ciències socials.

En resum, deixant de banda el cas de Sallent, que és diferent a la resta, el préstec disminueix durant l'etapa de postguerra. En algunes matèries (infantil i literatura) el descens és molt acusat, mentre que en altres (filosofia i religió) en lloc de disminuir augmenta. També augmenta el préstec de les ciències aplicades i la medicina, però és un augment poc significatiu i molt desequilibrat, entre les cinc biblioteques. Si es comparen aquestes xifres amb les dels llibres ingressats, s'observa que segueixen la mateixa pauta. El préstec, com els ingressos, disminueix. També coincideixen en l'augment de la religió i la disminució de la literatura. Amb tot, el llibre infantil i la literatura segueixen sent les matèries més adquirides i més prestades.

⁹⁶ El 1944, a la memòria de Pineda la bibliotecària explica que el préstec de llibres de religió havia pujat quatre punts, gràcies a la revista *Ecclesia*, que era molt consultada. *Anuario...* (1944), p. 132.

Una manera de solucionar en part l'escassetat de llibres de les biblioteques era el préstec de llibres de la Biblioteca Central, que ja es va plantejar el 1915 i que en les instruccions de 1922 també apareix. Diu que "les biblioteques populars es consideren com a sucursals o branques de la Biblioteca de Catalunya, i poden sol·licitar el préstec gratuït dels llibres en ella existents".⁹⁷ La Biblioteca Central enviaven periòdicament les llistes de noves adquisicions a les populars, que les exposaven a la Sala de lectura perquè els lectors poguessin consultar-les i demanar els llibres que els interessessin. Les memòries de les biblioteques en parlen cada any, en alguns casos donant el número de préstecs, en altres la relació de títols prestats. Es tracta d'obres de temàtica molt variada, entre les que no es troben mai novel·les.⁹⁸

3.7.8. Difusió del fons: les guies de lectura

Les guies de lectura, llistes bibliogràfiques seleccionades i monogràfiques, apareixen ja contemplades a l'anuari de 1922. La seva finalitat era promoure la lectura entre els lectors i estendre el radi d'acció de la biblioteca. Així mateix, també exercien la funció substitutiva del catàleg alfabètic de matèries.

Teresa Mañà ha analitzat les guies de lectura publicades entre 1922 i 1936.⁹⁹ Parla d'una quantitat —643— que, tot i correspondre a més anys, està lluny del nombre de guies publicades entre 1940 i 1945, que estaven al voltant de les 90. Durant aquesta etapa les guies no es recullen de manera sistemàtica en l'anuari. La memòria de la Central de Biblioteques Populars fa una relació de les guies repartides, que dona la xifra de 72, però no les recull totes, perquè a les memòries de les biblioteques n'apareixen algunes més.

Les guies de lectura d'aquests sis anys estaven en consonància amb les festivitats que se celebraven. Així, es publicaven guies sobre el Glorioso Movimiento Nacional, coincidint amb la commemoració del 18 de juliol i les exposicions sobre el tema, sobre la "Fiesta de la Raza", Santa Teresa de Jesús i el descobriment d'Amèrica. També se'n van publicar sobre els autors homenatjats cada any: Marcelino Menéndez Pelayo, Jaume Balmes, Sant Joan de la Creu i Jacint Verdaguer.

Les noves adquisicions també eren objecte d'algunes guies de lectura, i almenys se'n fa una cada any. Com es pot veure per la temàtica, el 9 era el que tenia més guies, però les quantitats són tan petites que les diferències no són importants. S'han posat en el 0 les guies bibliogràfiques, que no tenen una matèria específica, que Mañà classificava com "altres".

Entre les guies publicades s'haurien de comentar les que es redacten a Canet el 1941: *Guía de lecturas selectas*, de la qual se'n va fer una tirada especial de 300 exemplars, i la *Guía de lectura para la formación moral y religiosa de la juventud*. Maria Roca, directora de Canet, diu, a la memòria:

"Dedicada especialmente a los jóvenes y aún más en particular a las jóvenes, a fin de fomentar su educación científica y moral, puesto que la mujer no debe limitarse a leer novelas, sino también obras de economía doméstica, higiene, puericultura, etc.,

---

97 *Anuari...* (1922), p. 116.

98 Al llibre *Biblioteca de Catalunya...* (2007) explico que el 1949 M. Antònia Cot presentà una ponència parlant del préstec entre biblioteques populars; Cot deia que a la Biblioteca Central no s'havien de demanar llibres de passatemps, perquè era difícil que n'hi hagués. Autors com Zane Grey, Hugo West, Julio Verne o novel·les modernes no es trobaven representats a la Central. *Biblioteca de Catalunya...* (2007), p. 225.

99 Teresa Mañà, *Les biblioteques populars...* (2001), p. 65-68.

aficionándose a leer libros de historia, arte y literatura, sobre todo los clásicos españoles, biografías de santos y otras vidas ejemplares”.¹⁰⁰

Les guies del 5 i el 6 són variades, de ciències naturals, indústria tèxtil, aviació, mecànica i electricitat, agricultura, etc. Les del 8, a banda de les que es redacten amb motiu dels aniversaris, són sobre la literatura del Segle d'Or o la Generació del 98. Així, les guies de lectura es corresponen amb els motius i temàtiques de les conferències que s'impartien.

3.8. Personal

3.8.1. Les bibliotecàries

Les bibliotecàries són l'element essencial per donar continuïtat a les biblioteques que va començar a crear la Mancomunitat el 1918. Quan les biblioteques tornen a obrir al llarg de 1939, les bibliotecàries que trobem són les mateixes que hi havia uns mesos abans, les que s'havien format a l'Escola dirigida per Jordi Rubió i Balaguer. Fins al 1945, de les que s'incorporen a les biblioteques populars, només tres van estudiar tota la carrera després de la guerra, amb el nou pla d'estudis i el professorat nou: Mercedes Arola, Mercè Bonay i Dolors Vergés.

Des de l'inici, l'anuari informava del moviment de personal i en aquesta nova etapa continua donant-ne notícia. Seguint-lo, s'observa que en algunes biblioteques hi ha molta mobilitat, com és el cas de Sallent, que en els set anys estudiats té tres directores i tres auxiliars diferents, que passen a directora quan marxa la titular. En altres, en canvi, el personal és manté al llarg dels anys, la qual cosa afavoreix el coneixement dels lectors i dels seus interessos i la integració de la biblioteca en la població. És el cas de Maria Roca, que està a Canet des de la seva inauguració, el 1919, fins que es jubila, el 1952,¹⁰¹ o el de Elvira Bozzo, directora de Vic des de 1931. A Barcelona, Rosa Sarrado i Concepció Múnera, directora i auxiliar de la Biblioteca Pere Vila respectivament, la inauguren el 1933 i el 1945 encara hi continuen treballant; també les bibliotecàries de la Biblioteca Ignasi Iglesias, Francesca Farró i Pilar Bertran, hi treballen des de la seva creació. És de suposar que aquestes bibliotecàries, que havien obtingut plaça a la ciutat de Barcelona i estaven integrades a la seva biblioteca, que havien creat elles, no tinguessin interès en marxar, a no ser que volguessin anar a la Biblioteca Central.

Entre els motius per demanar el trasllat, quan queden places vacants, destaca el de tornar a Barcelona. Lluïsa Rivas, que estava a Calella, va com a directora a la Biblioteca de la Santa Creu, quan la inauguren el 1940; Mercè Borrell i Júlia Farnés, que estaven a Vic i Granollers, respectivament, van a la nova Biblioteca de Sant Pau, el 1941. Borrell era auxiliar i va a Barcelona com a directora. Farnés, que era la directora de la Biblioteca de Granollers, passa a la de Sant Pau com a auxiliar. En altres casos la sol·licitud de canvi es feia per motius personals, com la d'Ana Carrasco, que en els concursos de 1941 i 1944 demana canviar de Manresa a Granollers, per estar amb els pares. En el segon concurs li concedeixen el trasllat.

100Anuario... (1941), p. 203.

101Ja el 1933 l'Ajuntament de Canet fa un acord elogiant la tasca de Maria Roca en la direcció de la biblioteca. Arxiu BC. Caixa 188

L'ascens de directora a auxiliar se solia fer dins la mateixa biblioteca. Aquest és el cas d'Àngels Viñes, Maria Guilà i Lluïsa Solà a Sallent, Maria Riera a Pineda, Josefina Sampere a Granollers, Núria Cot a Sitges i Maria Montserrat a Esparraguera.

Entre 1939 i 1945, la inauguració de noves biblioteques i el trasllat d'alguna bibliotecària a centres que no pertanyien a la xarxa deixa places vacants,¹⁰² que són cobertes per les noves promocions sortides de l'Escola des de 1939. A la revista *Biblioteconomía*, editada per l'Escola de Bibliotecàries, es publica una relació de totes les promocions des dels inicis de l'Escola fins al 1943, que permet seguir el moviment del personal. De la promoció de 1939, en la que només es llicencien sis bibliotecàries, el 1940 ja n'hi ha dues que treballen a les populars, Ana Carrasco a Manresa i Maria Montserrat a Esparraguera. La promoció de 1940 és més nombrosa, i coincideix amb la creació de les biblioteques de la Santa Creu, Sant Pau i Arenys de Munt. Per aquest motiu, de les tretze bibliotecàries titulades, en trobem set treballant a les biblioteques populars, els següents anys. Algunes, com Carme Bayo, que fa la revàlida el 1940, l'any següent ja està dirigint la nova biblioteca d'Arenys, i el 1943, quan s'inaugura la Biblioteca de Cornellà, serà ella qui l'organitzi.

3.8.2. Provisió de places en les biblioteques de la Diputació de Barcelona

En el Reglament de 1920 ja es regulava l'accés a les places de les biblioteques populars. El Reglamento de 1943 manté els mateixos criteris i, a més, es constitueix un Cuerpo Técnico Femenino de la Diputación de Barcelona, al qual les bibliotecàries sortides de l'Escola havien d'ingressar per concurs-oposició.

En el moment d'ingressar en el cos tècnic, les bibliotecàries eren destinades a les vacants de les biblioteques que es trobaven fora de Barcelona. Les vacants de la Biblioteca Central i les populars de la ciutat de Barcelona s'havien de cobrir per concurs, entre el personal que estigués fora de la capital, tenint en compte el temps de servei en els pobles i els mèrits professionals.

Un informe conservat a l'arxiu de la Biblioteca de Catalunya explica com funcionava la provisió de places en les biblioteques de la Diputació.¹⁰³ En ell es mantenen els punts que establia el Reglament de 1920 i que recull el de 1943. Explica també que durant molts anys havia estat norma que les bibliotecàries que obtenien el número u a la revàlida tinguessin preferència per ocupar places a Barcelona, com va ser el cas de tres bibliotecàries de la Biblioteca de Catalunya. Qui escriu l'informe explica que malgrat això, aquestes persones no es van integrar definitivament la plantilla fins passar un cert temps prestant servei.

El 30 de gener de 1939 es va constituir la Comissió Gestora de la Diputació de Barcelona, que es va trobar amb un problema administratiu que queda reflectit a les seves actes.¹⁰⁴ La Diputació era un organisme sense funcionaris, perquè els que havien pertangut a la Generalitat no podien ser considerats funcionaris de la Diputació, i els que anteriorment ja havien treballat per a la Diputació havien perdut la categoria de funcionaris de la mateixa després d'haver treballat per a la Generalitat.

---

102 Per exemple, Carme Benavent va a dirigir la biblioteca de l'Escola del Treball. També queden places vacants per la mort de la bibliotecària Concepció de Balanzó, durant la guerra, o per la marxa a l'exili d'Antònia Parès.

103 És un informe que no està signat ni datat; és possible que fos de Pere Bohigas, durant els mesos que va ser responsable de la Biblioteca Central que, de la mateixa manera que havia donat explicacions d'allò que es necessitava per crear una biblioteca, també n'hagués donat sobre la provisió de places. Arxiu BC, caixa 499.

104 Les actes de la Comissió Gestora de la Diputació es poden consultar a l'Arxiu Històric de la Diputació.

Malgrat el problema administratiu, la Diputació necessitava personal amb urgència i, per això, a partir del mes de març es comencen a aprovar decrets adscriuint personal provisionalment als diferents serveis, mentre “se procede a la depuración de responsabilidades y al acoplamiento de la nueva plantilla de los servicios provinciales”.¹⁰⁵ El primer decret que hi ha del Servicio de Bibliotecas Populares és de 13 de març de 1939, on es nomena Bohigas com a Delegado de la Presidencia. El juliol s'adscriuen provisionalment algunes de les bibliotecàries que prestaven servei a les biblioteques del Servei, com Elvira Bozzo, Mercè Borrell, Maria Roca, Teresa Cabanach, Carme Benavent, Lluïsa Ganzenmüller, Pilar Casas, etc.

En els expedients de personal del Servei de Biblioteques que es conserven a l'Arxiu de la Biblioteca de Catalunya hi ha els acords per els quals el personal que prestava els seus serveis a les biblioteques oferia la seva cooperació desinteressada per treballar a les diferents biblioteques, que la Diputació acceptava, recalcant el fet que això no suposava cap compromís ni per part de la bibliotecària ni per part de la Diputació.

“Se acepta la desinteresada cooperación ofrecida por [nom de la bibliotecària] y se le encomienda con el carácter de colaboración voluntaria y sin compromiso ni obligación alguna de orden contractual ni legal, las actividades que normalmente corresponderían a la plaza de [directora o auxiliar de la Biblioteca...] del Servicio Técnico de Bibliotecas Populares, en el bien entendido que esta prestación no supone derecho alguno por parte del que las ofrece y efectúa, ya en cuanto a remuneración, ya en cuanto a tiempo, ni tampoco obligación por parte del mismo de permanencia en su servicio, ni otra alguna que no sea la de realizar su cooperación, mientras ésta subsista, en forma legal y adecuada a los fines que tratan de llenarse. Queda de un modo especialmente explícito, a voluntad y discreción de la Corporación, el gratificarle en la cuantía y forma que con la más absoluta libertad estimare la misma”.¹⁰⁶

Aquesta situació no impedia que la Diputació convoqués concursos per cobrir les places que quedaven vacants; era només per tenir les places en propietat. No va ser fins el 1944 que es donà solució al problema, amb la convocatòria d'un concurs-oposició en el qual es regulava la situació de les bibliotecàries que treballaven al Servei de Biblioteques. Es van donar dos tipus de solucions, en funció de la data en què haguessin ingressat al Servei de Biblioteques. A les bibliotecàries que havien ingressat abans del 18 de juliol de 1936 se'ls reconeixia la plaça obtinguda i no havien de fer un nou concurs.

“A partir del primero de enero del corriente año y en atención a haber ingresado antes del 18 de julio de 1936, en virtud de concurso, al Servicio de las Bibliotecas, por cuyo motivo sería una anomalía someter a las interesadas a un nuevo concurso para el reconocimiento de unos derechos que ya adquirieron, se nombran en propiedad Bibliotecarias del Servicio de Bibliotecas de la Diputación Provincial...”.¹⁰⁷

En aquest primer grup es relacionen vint-i-quatre bibliotecàries, entre les quals hi ha Maria Roca, Gloria Sancho, Elvira Bozzo, Francesca Farró, Pilar Bertran, Josefina Sampere, etc. La resta van fer el concurs-oposició i van obtenir la plaça de bibliotecària en propietat. En aquest segon grup hi havia quaranta bibliotecàries. Així, el 1944 el Servei de Biblioteques

---

105 AHDB, lligall Q-439. Expedients generals de biblioteques de 1939.

106 Arxiu BC, caixa 186/22. Aquest acord de la Diputació apareix a molts dels expedients administratius de les bibliotecàries, des de 1939 (Teresa Boada el 1939, Ana Carrasco i Josefina Portella el 1940, Carme Bayo el 1942, etc.).

107 “Diligencia de la Diputación de Barcelona al Director del Servicio de Bibliotecas (14/2/1944)”. Arxiu BC, caixa 186/22.

tenia una plantilla de cinquanta-vuit bibliotecàries amb la plaça en propietat, totes elles havien fet la revàlida fins al 1941.

3.8.3. Depuració de personal

En l'apartat anterior s'ha mencionat que la Diputació adscribia provisionalment personal als diferents serveis, “mientras se procede a la depuración de responsabilidades”. Quan l'exèrcit de Franco va entrar a Catalunya va començar un llarg període de repressió contra els vençuts, que s'inicià amb la depuració de totes aquelles persones sospitoses d'haver lluitat contra el règim o de tenir-ne idees contràries. L'Administració pública, que havia de difondre les idees del *Nuevo Estado*, havia d'estar constituïda per personal afecte al règim, i per aquest motiu la seva depuració es va dur a terme de forma sistemàtica; el mes de febrer de 1939 el govern de Franco va aprovar una llei que fixava les normes per a la depuració dels funcionaris públics.¹⁰⁸

La depuració del personal de la Diputació va començar el mes d'agost de 1939. Les bibliotecàries, que a les memòries publicades a l'anuari donen notícia de la depuració dels fons, no fan cap menció de la depuració de personal, la qual cosa no deixa de ser normal. La bibliotecària de Sitges, al dietari de la biblioteca, si que fa una breu menció, quan dóna notícia de l'obertura de la biblioteca, l'1 d'agost, dient: “Se abre la Biblioteca de nuevo al público, después de seis meses de permanecer cerrada. El personal ya estamos depuradas, aunque provisionalmente...”¹⁰⁹

Totes les bibliotecàries van passar el procés de depuració i van ser depurades sense sanció, tret de Mercè Farnés, directora de la biblioteca de l'Escola del Treball, que va ser sancionada amb dos anys de suspensió de feina i deu anys d'inhabilitació de llocs de comandament i confiança. Per l'expedient que es troba a l'Arxiu de la Biblioteca de Catalunya es veu que la segona part de la sanció —els deu anys d'inhabilitació— li va ser retirada.¹¹⁰ Pel que fa a la primera, durant els dos anys que va durar la suspensió, Felipe Mateu la va contractar per classificar i ordenar les fitxes del Catálogo Único de Bibliotecas de Barcelona, el catàleg col·lectiu de les biblioteques populars.

Mercè Farnés era tieta de l'escriptora Maria Aurèlia Capmany, que a *Pedra de toc* explica les raons de la sanció, que no són les que dóna l'expedient, evidentment:

“La meva tia Mercè Farnés era directora de la Biblioteca de l'Escola del Treball. Quan van entrar els nacionals, el nou director de l'Escola la va cridar per ensinistrar-la en les noves consignes. La conversa, més o menys, va anar així:

—D'ara endavant, senyoreta Farnés, parlarà en castellà.

—Com vol dir?

—Doncs que sempre haurà de parlar en castellà.

—A tothora?

—Quan parli en públic, s'entén.

—Però, i si la persona que ve a la Biblioteca és catalana?

—És igual, li ha de parlar en castellà.

—Però, i si la persona que em demana el préstec és coneguda meva, i jo sé que és catalana i tinc el costum de parlar-li en català?

”

108 Espanya, “Ley 10 de febrero de 1939, fijando normas para la depuración de funcionarios públicos”, Boletín oficial del Estado, 14/2/1939.

109 Biblioteca Santiago Rusiñol. “Diari, 1 d'agost de 1939”, citat a David Jou i Andreu, *La biblioteca popular...* (1986), p. 44.

110 Arxiu BC, caixa 187.

—És igual, li ha de parlar en castellà.

—Quina comèdia!

Amb aquesta frase la meua tia expressava la seva perplexitat, res més. Però li va costar un expedient com a rojoseparatista”.¹¹¹

A banda de les bibliotecàries que van passar el procés de depuració, n'hi va haver altres que van haver de marxar a l'exili, com Teresa Rovira, que encara era alumna de l'Escola, i Antònia Parès, o que no van poder tornar a treballar, com la secretària de l'Escola, Joana Casals, que va ser denunciada per “roja, catalanista y separatista”.¹¹²

3.8.4. Formació

En l'apartat de la formació de les bibliotecàries s'han de contemplar dos aspectes: per una banda, la formació acadèmica; per altra, la formació continua, que s'allargarà tota la vida. Pel que fa a la formació acadèmica, per treballar a les biblioteques populars, s'havia de tenir el títol de l'Escola de Bibliotecàries, que a partir de 1940 s'anomenarà Escuela de Bibliotecarias. Pel que respecta a la formació continua, es duia a terme principalment amb les reunions anuals, que se celebraven des de 1918, i amb les reunions mensuals, de nova creació, anomenades Obra de Perfeccionamiento Profesional, que s'explicaran tot seguit.

Formació acadèmica

El personal de les biblioteques populars havia de tenir el títol de l'Escola de Bibliotecàries, que a partir de 1939, com la resta d'institucions, va haver de traduir el seu nom al castellà, convertint-se en l'Escuela de Bibliotecarias de la Diputación Provincial. De la mateixa manera que passà amb les biblioteques, l'Escola va tancar quan l'exèrcit de Franco arribà a Barcelona. A finals de maig va tornar a obrir i el mes de juny es van dur a terme uns cursos de convalidació d'estudis per totes aquelles alumnes que havien estudiat durant el “periodo rojo”, com Teresa Boada, Núria i Antònia Cot, Núria i Mercè Rossell o Maria Cugueró.

L'Escola torna a funcionar el curs 1939-1940. Es tractava d'una escola totalment diferent; els professors que ensenyaven els anys anteriors ja no hi eren. Alguns, com Carles Riba, Ferran Soldevila, Joaquim Xirau o Lluís Nicolau d'Olwer van abandonar el país; els que no ho varen fer, com Pere Bohigas, Marçal Olivar, Jaume Massó i Eduard Toda, al reiniciar-se el curs no formaren part del nou claustre. Tampoc tornà Joana Casals, secretària de l'Escola.

El pla d'estudis, a banda de castellanitzar-se, canvia en alguns aspectes, així com els mètodes pedagògics. A més, si més no durant el curs 1940, setmanalment s'impartia una conferència de religió i se'ls feia un curs de conferències sobre la doctrina i el programa del Nuevo Estado, que impartia un càrrec de la F.E.T y de las J.O.N.S.¹¹³

Els estudis segueixen constant de tres cursos, el darrer dels quals tenia caràcter pràctic. Per ingressar a l'Escola era necessari tenir setze anys. A continuació s'anota el resum dels plans d'estudi de l'època de la República i el que s'imparteix el 1940.

---

111 Maria Aurèlia Capmany, *Pedra de toc* (Barcelona: Nova Terra, 1970), p. 43-44.

112 Assumpció Estivill, “Una mirada retrospectiva...” (2006).

113 Escuela de Bibliotecarias. *Organización y plan de estudios: cuestionario para el examen de ingreso*. (Barcelona, 1940).

Pla d'estudis de 1931-1939

- Primer curs: Història de la civilització, Història de Catalunya, Llengües clàssiques, Principis i desenrotllament històric de les ciències, Història del llibre i nocions de paleografia, Història de l'art.
- Segon curs: Història de la civilització, Literatura general, Literatura catalana, antiga i moderna, Tècnica de biblioteques, Bibliografia, selecció de llibres i llibre infantil, Llengües clàssiques.
- Tercer curs: Literatura espanyola, antiga i moderna, Restauració de llibres, Pràctiques.

Pla d'estudis de 1940

- Primer curs: Història universal, Llatí, Literatura general, Història de l'art, Història del llibre, Nocions de paleografia
- Segon curs: Història d'Espanya, Literatura espanyola, Classificació i història de les ciències, llatí i nocions de grec, Tècnica de biblioteques, Bibliografia
- Tercer curs: Tècnica de biblioteques, Restauració de llibres, Pràctiques

Formació continua

La formació continua es duia a terme mitjançant les reunions anuals de les bibliotecàries i les reunions mensuals. El Projecte de 1915 ja contemplava la formació continua de les bibliotecàries, mitjançant trobades en forma de cursets, “a l'objecte sobretot de renovar, durant una quinzena, el contacte amb les fonts educatives que l'hauran format”.¹¹⁴

En el Reglament de 1920 ja no parla d'aquests cursets de quinze dies, però sí de les trobades que havien de tenir lloc dos cops l'any: “una part de les bibliotecàries serà cridada a Barcelona per celebrar reunions d'estímul d'examen i estudi sobre problemes professionals i per rebre ensenyament de repàs i complementaris”.¹¹⁵ Tot i que el Reglament de 1943 no en fa menció, des que Felipe Mateu s'incorpora a la direcció del Servei de Biblioteques, el febrer de 1940, recupera la tradició de les reunions anuals, i ja el mes de març se celebra la XVIIa reunió, corresponent a 1939, que no s'havia pogut celebrar.

A partir de 1940 se celebren de forma regular, sempre pels voltants de Nadal. A diferència de les reunions dels primers anys, aquestes només duraven un dia; començaven amb una missa, que anava seguida per la reunió on el director llegia el resum de les activitats de l'any, i les bibliotecàries aportaven el que havien treballat a partir del qüestionari que se'ls havia repartit amb la convocatòria de la reunió. Les decisions que es prenen a les reunions s'aplicaven al funcionament de les biblioteques al llarg de l'any següent, com havia passat fins al moment.

Els temes tractats són:

- El catàleg alfabètic de matèries
- El catàleg alfabètic de matèries de les revistes
- Retalls de premsa. Biblioteques especialitzades
- Unificació de normes de catalogació
- Creació d'altres catàlegs
- Les biblioteques filials i lots semipermanents
- Lots d'actualitat
- Els lots de llibres

---

114 Projecte... *Anuari* (1922), p. 85.

115 Reglament... *Anuari* (1922), p. 101.

- La informació als lectors
- La missió i funció social de les biblioteques
- El préstec
- Préstec entre biblioteques
- Les guies de lectura
- Les seccions infantils i juvenils
- Modificació de les estadístiques de lectors

Com es pot veure, al llarg dels sis anys són molts els temes tractats. En general, la temàtica de les reunions no es repetia, però el catàleg de matèries es treballa des de diferents punts de vista, ja que és una de les preocupacions de Felipe Mateu. Per això, també serà el tema central de les reunions mensuals.

L'anuari de 1941, a la memòria de la Direcció de biblioteques, parla per primer cop de les reunions mensuals. Els primers dilluns de cada mes se celebraven reunions mensuals amb les directores i auxiliars de les biblioteques populars i algunes de la Biblioteca Central. A la revista *Biblioteconomía* Felipe Mateu explica en què consistien aquestes reunions, que va anomenar Obra de Perfeccionamiento Profesional. A la revista diu que es feien des de 1942, encara que l'anuari ja les menciona el 1941, i la directora de Calella, Dorotea Martínez, comenta que la primera va tenir lloc el 7 d'abril.¹¹⁶

El programa consistia en una conferència a càrrec de Felipe Mateu, que anava seguida d'exposicions de les bibliotecàries sobre algun tema d'actualitat bibliogràfica o de tècnica professional. La reunió també s'aprofitava per orientar sobre les activitats que es podien dur a terme. Al mateix anuari de 1941 es fa la relació de temes que es van proposar per estudiar a les reunions mensuals de 1941-1942. En contra d'allò que havia de ser l'objectiu de les reunions, els temes no eren gens tècnics, sinó que s'hi donaven conferències sobre religió o temes i personatges de la Espanya imperial:

- San Ignacio de Loyola y su obra
- España en el Concilio de Trento
- Concepción cristiana del hombre en la filosofía española
- Colonización y cristianización del Nuevo Mundo
- Santa Teresa de Jesús
- Isabel la Católica
- La Inquisición española
- Victoria, Suarez y el derecho internacional.
- Cisneros y la reforma cristiana
- San Isidoro de Sevilla
- Balmes: el filósofo; el español
- Menéndez y Pelayo y su obra
- Maeztu y la generación del 98.

En canvi, la mateixa Dorotea Martínez, explica que l'objecte de les reunions era la formació del catàleg alfabètic de matèries; Felipe Mateu també en parla, però només en fa una breu menció.

---

116 *Anuario...* (1941), p. 217.

3.8.5. Alumnes de pràctiques

Les alumnes de tercer curs de l'Escola continuaven fent una estada de pràctiques a les biblioteques populars i a la Biblioteca Central. Quan feien les pràctiques fora de Barcelona se'ls pagava una dieta de 10 pessetes més les despeses del viatge. El temps d'estada a cada biblioteca variava. N'hi havia que en les tres setmanes que duraven les pràctiques passaven per dues o tres biblioteques; altres, es quedaven tot el període a la mateixa biblioteca.

A les biblioteques populars mentre hi havia les alumnes de pràctiques s'aprofitava per fer feines extres o especials, que normalment no tenien temps de fer. A més, les alumnes ajudaven a fer les estadístiques, la memòria, feien activitats per als nens, guies de lectura, etc.

Les alumnes de pràctiques són un dels temes de què tracta la memòria de la Direcció de Biblioteques Populars dels anys 1941, 1942 i 1943, on es dona una relació de les alumnes i el lloc on feien les pràctiques, que també recull la memòria de cada biblioteca. El 1942 la memòria inclou també les alumnes que anaven a biblioteques que no depenien de la Diputació de Barcelona, com les d'Igualada, de Figueres, de Sabadell, de Tortosa, del Vendrell i de la Bisbal (Regina Ferrer, Margarita Massaguer, Carmen Maqueda, Alfonsina Zaragoza, Montserrat Niubó, Carme Orpinell, Ana Sala).

Les biblioteques que rebien més alumnes eren les de Granollers i Manresa —9 i 11 respectivament—, seguides per les de Vic i Sallent, amb 8 alumnes cadascuna. Corresponien a les biblioteques de poblacions amb més habitants, encara que això no sempre coincidia amb les biblioteques amb més usuaris, que podria ser una de les raons per enviar-hi alumnes de pràctiques. Les biblioteques que tenien una mitjana més elevada d'usuaris, el 1943, per exemple, eren la de Granollers, amb 62, seguida de Calella, amb 54 i Sitges amb 53 usuaris de mitjana al dia.

Entre 1939 i 1945 passen 65 alumnes de pràctiques per les biblioteques populars, de les quals només acaben treballant-hi nou, durant aquesta època, perquè hi havia poca mobilitat, un cop omplertes les places creades per la inauguració de les noves biblioteques. La resta anaven ocupant places a biblioteques d'altres províncies o d'altres institucions a la mateixa ciutat, com informa Felipe Mateu a *Biblioteconomía*. Per exemple, el 1944 Maria Shelly va a la biblioteca del CSIC, i va sortir una altra plaça per a l'Arxiu Històric de la Ciutat.

3.9. Qüestions tècniques : el catàleg alfabètic de matèries

Tot i que entre les qüestions tècniques d'una biblioteca s'hi troben tasques tan diferents com l'adquisició, la conservació dels documents, l'esporgada, la classificació i catalogació o els serveis als lectors, aquest apartat se centra en els catàlegs, especialment en el catàleg alfabètic de matèries, perquè és el que més apareix ressenyat als anuaris i a la revista *Biblioteconomía* i perquè té certa rellevància en el tema del treball.

Els catàlegs són un instrument bàsic de les biblioteques, i la seva elaboració i ús és un tema recurrent a l'anuari des del seu inici. Les primeres biblioteques populars comptaven amb dos catàlegs: el catàleg alfabètic d'autors i el catàleg sistemàtic de matèries, per la redacció del qual s'utilitzava la *Classificació decimal de Brussel·les: adaptació per a les Biblioteques Populars de la Mancomunitat de Catalunya* (Barcelona: Consell de Pedagogia, 1920).

Ben aviat, però, es planteja la necessitat d'un nou catàleg. En la sisena Reunió de Bibliotecàries, el 1923, un dels temes tractats fou el poc ús que els usuaris feien dels catàlegs i un dels objectius de la reunió va ser trobar un procediment perquè els catàlegs tinguessin l'eficàcia i donessin el rendiment que d'ells s'esperava. A la reunió de l'any següent es plantejà la possibilitat de confeccionar un catàleg de matèries, similar als *subject headings* de les biblioteques nordamericanes.¹¹⁷ Durant la dictadura de Primo de Rivera el projecte va quedar parat, i no es va reprendre fins a la desena Reunió de Bibliotecàries, el 1932. El primer assaig de catàleg el dugueren a terme les alumnes de pràctiques sota la direcció de Jordi Rubió; la llista resultant es va repartir a totes les bibliotecàries, perquè els servís de guió. La idea era que comencessin per una de les seccions del fons de llibres o per una selecció de les obres que trobessin més adients de totes les seccions. També es proposava que s'utilitzessin les noves adquisicions per assajar la redacció del catàleg.

A la memòria de Manresa de 1934, la bibliotecària explica que sempre que tenen un moment es dediquen a la redacció del catàleg de conceptes. En finalitzar l'any tenien acabades les seccions de Filosofia, Religió, Ciències pures i aplicades i bona part de la secció de Dret i Ciències socials. Altres memòries, entre 1933 i 1935, també fan menció del catàleg, que anaven elaborant. Al finalitzar el 1935 ja els tenien pràcticament acabats.

Quan la Biblioteca de Catalunya torna a obrir l'any 1940, Felipe Mateu encarregà a les bibliotecàries Carlota Pomés, Pilar Herp i Concepció Guarro la redacció del catàleg alfabètic de temes, com l'anomenaven llavors. Els termes d'aquesta llista van anar apareixent a la revista *Biblioteconomía*, entre 1944 i 1950. Concepció Guarro explicava que no es tractava ni d'un catàleg complet ni d'un fragment de catàleg model, que era un assaig, un catàleg en vies de formació, perquè feia pocs anys que es redactaven aquesta classe de fitxes.¹¹⁸

El 1941, l'anuari inclou uns apèndix amb textos, guions i resums de conferències donades a la Biblioteca Central, a les Populars i altres institucions.¹¹⁹ A l'apèndix II, sobre Biblioteconomia, n'hi ha tres que fan referència al catàleg alfabètic de matèries:

- “El problema de la ordenación por países en el catálogo alfabético de materias: Notas leídas en la XVII Reunión de Bibliotecarias, por la señorita Carlota Pomés, de la Sección de Catalogación de la Biblioteca Central”. Es tracta d'un text de 4 pàgines, on Pomés, després de plantejar el problema per decidir quan s'encapçala pel terme geogràfic i quan per la matèria, fa una revisió bibliogràfica de les pràctiques de les principals biblioteques.
- “El catálogo alfabético de materias, temas o asuntos”. En ell s'explica que les tres bibliotecàries que havien de redactar el catàleg utilitzaven per fer-ho les taules del llibre de Javier Lasso de la Vega,¹²⁰ i es dona una relació d'uns 450 termes que s'havia decidit afegir als donats per Lasso, perquè la pràctica havia fet veure necessària la seva inclusió; s'entén que la reglas no incloguessin termes com “Ben Plantada, La”, “Catalanismo”, “Bilingüismo”, “Sardana” o “Xiquets de Valls”.
- El darrer text sobre el tema són les “Normas dadas en las reuniones mensuales de bibliotecarias sobre el catálogo alfabético de materias”.

---

117 Justament, a la reunió de bibliotecàries Montserrat Cumellas, alumna de pràctiques, va llegir una comunicació sobre “El concepto y la técnica del Alfabetic [sic] subject catalogue”. *Anuari...* (1924), p. 78.

118 *Biblioteconomía*, núm. 1 (enero-marzo 1944), p. 4.

119 *Anuario...* (1941), p. 547-555.

120 Javier Lasso de la Vega va publicar el 1939 les *Reglas para la formación y redacción de los catálogos-diccionarios en las bibliotecas...* (Vitoria: Aldus s.a., 1939), que serviren de model a les biblioteques espanyoles a partir d'aquell moment. Lasso seguia el model de les Sears' List of Subject Headings, igual que havia fet Jordi Rubió.

A les biblioteques populars, per la seva banda, el tema del catàleg alfabètic de conceptes torna a aparèixer el 1941, com a tema central de les reunions mensuals. Les bibliotecàries en fan menció, a les memòries de les biblioteques, i expliquen que es tractava d'un catàleg que ja existia, al que s'havien d'aplicar algunes modificacions.

Encara que els anuaris no donen explicacions concretes sobre quines eren aquestes modificacions, els breus comentaris que apareixen a l'apartat de treballs tècnics de les memòries indiquen que les bibliotecàries redactaven els nous encapçalaments de matèries per a les noves adquisicions, i seguien també les normes de Lasso de la Vega. Pel que fa a les fitxes de l'antic catàleg de conceptes, les anaven intercalant un cop havien fet les modificacions pertinents, segons les normes establertes. Un aspecte important d'aquestes modificacions, que només s'ha trobat mencionat a la memòria de Sallent, era la traducció dels encapçalaments del catàleg al castellà.

“Sin retraso del trabajo corriente, que sigue al día y fué descrito en la Memoria del pasado año, se han intercalado las fichas del fondo antiguo del Catálogo alfabético de materias, después de traducir los encabezamientos y adaptarlos al sistema establecido”.¹²¹

El dietari de la Biblioteca Pere Vila, per la seva banda, també en dóna notícia:

“12-III-1940. El catálogo de conceptos que antes teníamos en catalán, lo hemos trasladado al castellano”.¹²²

A la reunió de bibliotecàries de 1942 es va acordar el nom definitiu d'aquest catàleg, que havia anat alternant, des del seu origen, entre catàleg de conceptes o de temes. A la memòria de la Direcció Tècnica, Mateu explica que a partir d'aquell any es denominarà “catálogo alfabético de materias”, i amb aquest nom ha arribat fins a nosaltres.

A la mateixa reunió es va decidir la creació d'un nou catàleg per a les biblioteques populars, seguint l'exemple de la Biblioteca Central. Es tractava d'aplicar el mateix sistema de catàleg alfabètic de matèries als articles de revistes. A més, es recomanava que els articles de revista d'importància s'incorporessin al catàleg alfabètic d'autors.

Aquest nou catàleg pal·liava en certa manera un dels principals problemes de les biblioteques: la manca de llibres. Al mateix temps, Mateu recomanava “que en las Bibliotecas Populares, con el fin de servir el mayor número posible de peticiones con un fondo bibliográfico reducido, se practique lo que podría llamarse 'catalogación y clasificación intensiva y exhaustiva', procurando obtener de una obra gran número de encabezamientos con destino al Catálogo alfabético de materias”.¹²³

El catàleg d'articles de revistes és el tema d'un treball presentat per Ana Carrasco, de la Biblioteca Popular de Manresa, en una reunió de la Obra de Perfeccionamiento Profesional.¹²⁴

---

121 *Anuario...* (1944), p. 93.

122 Anotació al dietari de la Biblioteca Popular Pere Vila, citat a : *Vivències : la Barcelona que vaig viure, 1931-1945* (Barcelona: Biblioteques de Barcelona : Diputació de Barcelona : Ajuntament de Barcelona, 2008), p. 130.

123 *Anuario...* (1942), p. 56-57.

124 Es pot llegir un extracte d'aquest treball a la revista *Biblioteconomía*, núm. 6 (abril-junio 1945), p. 91-93.

“La gran profusión de revistas y su importancia vital que tienen en las bibliotecas de unos años a esta parte, ha sugerido la idea en algunas Bibliotecas, convertida ya en realidad, de dedicar especial atención a esta sección”.

Ana Carrasco també menciona la utilitat de les revistes en un moment en què l'adquisició de llibres és limitada; recomana, per això, aprofitar “ la inmensa cantidad de materia científica, literaria, artística, etc., que encierran las revistas y ponerlas a disposición del público, que podrá serle de gran utilidad”.

3.10. Activitats

“Esta actividad ha perseguido aumentar el nivel cultural de nuestro pueblo, divulgando los ideales que animan a la nueva España, e invitando a la cooperación en la obra magna de reconstruir moral y materialmente el país”.¹²⁵

Les paraules de Felipe Mateu a la memòria de 1940, exposen la funció social que havien de tenir les activitats a la nova etapa que s'iniciava després de la guerra. Ja s'ha dit anteriorment que la missió genèrica de les biblioteques populars, des de la seva definició en el *Proyecto* de 1915, és molt similar: formar la població i difondre la cultura. La realització d'activitats és una de les maneres d'aconseguir aquest objectiu, amb elles s'intenta estendre el radi d'acció de les biblioteques i atreure nous lectors. El que varia, en cada època, són els continguts d'aquesta formació i la cultura que es vol difondre.

A través de l'anàlisi dels anuaris, s'observa una continuïtat en la tipologia de les activitats, des de l'any 1922: conferències, exposicions, concerts, concursos infantils, l'hora del conte, etc. No obstant això, la missió de “divulgar los ideales de la nueva España” és pròpia i exclusiva del franquisme, que utilitza tots els mitjans per estendre les seves idees i la seva visió d'Espanya.

Les notes preliminars dels anuaris anteriors a la guerra no mencionen les activitats. Les memòries de les biblioteques en donen notícia, però no les recullen de manera sistemàtica. En canvi, a partir de 1939, la memòria de la Direcció Tècnica les referencia cada any, especialment les conferències, les exposicions i els concerts; el darrer any estudiat és l'única informació que aporta. Per la seva banda, cada biblioteca, a la seva memòria, les descriu, algunes amb molt detall.

Generalment les activitats giraven al voltant d'una festivitat religiosa, de la commemoració d'una data de naixement o mort, o de l'aniversari d'un esdeveniment polític, històric, etc. Per altra banda, al llarg dels sis anys es van celebrar diversos cicles de conferències, organitzats per la Ponència de Cultura.

Festivitats religioses: Amb motiu de la festa del Corpus Christi, el 1940, se celebren diverses conferències i es redacten guies de lectura. També el Nadal és un motiu de celebració, en aquest cas anual, en el qual es realitzen activitats especialment adreçades als nens, es munten pessebres, s'organitzen concursos de dibuixos o s'expliquen contes, encara que també hi ha activitats per a adults, com conferències i concerts. La festivitat de Santa Teresa de Jesús, el 15 d'octubre, propera al Dia de la Raza, també se celebra, alguns anys, amb conferències i guia de lectura.

---

125 Anuario, 1940. “Memoria de la Dirección Técnica de Bibliotecas”, p. 135-136.

Aniversaris: Les commemoracions de naixements o morts sempre s'havien celebrat, a les biblioteques,¹²⁶ i en alguns casos marcaven les activitats que les biblioteques duïen a terme al llarg de l'any. La primera commemoració d'aquest període és el 1941, any dedicat a Marcelino Menéndez Pelayo, per la importància que té per a Espanya com a "restaurador de la tradición científica española y de la historia literaria" (Biblioteca Ignasi Iglesias) i "gran maestro de la Hispanidad" (Biblioteca de Canet). Se celebren conferències, exposicions, s'elaboren guies de lectura i es col·loca el seu retrat a algunes biblioteques, com a Vic, Granollers, Esparraguera o Canet. Els actes del Dia del Llibre i del dia de l'Hispanidad, a algunes biblioteques, també giren al voltant d'aquest tema.

El 1942 es commemora el IV centenari de Sant Joan de la Creu, amb conferències i exposicions bibliogràfiques. El mateix any coincideix amb el 450 aniversari del descobriment d'Amèrica, que també és motiu de conferències, exposicions, i guies de lectura. Per exemple, a Vic n'organitzen una d'obres relatives als primers descobridors i als que van impulsar la "gloriosa hazaña".

Jacint Verdaguer és el nucli de les activitats de 1945. Encara que pugui semblar estrany, per ser un autor català, no s'ha d'oblidar que una de les característiques del franquisme era reespanyolitzar les figures representatives de la cultura catalana. Per altra banda, com explica Samsó, el 1945, amb la victòria dels aliats a la segona guerra mundial, el règim no volia ser tatxat de feixista, aliant-se amb els perdedors de la guerra.

"I per desmentir que s'ofegava la cultura catalana, en escaure's el centenari de Jacint Verdaguer, el maig de 1945, aprofità per a celebrar-lo i fer-se'l seu: Verdaguer era massa important perquè fos silenciada. Amb aquesta celebració oficial s'inaugurava una nova política "normalitzadora" del fet cultural català".¹²⁷

També se celebraven els aniversaris relacionats amb els fets de la darrera guerra, especialment el 18 de juliol, commemoració del "Glorioso Alzamiento Nacional". El 1940 i 1941 la majoria de biblioteques organitzen exposicions, en les quals mostren els llibres sobre el Movimiento i la darrera guerra. La més important tingué lloc a Manresa, prenent com a model la que havia organitzat la Biblioteca Central el mateix any i utilitzant bona part dels mateixos llibres exposats. Els temes tractats eren la història de la guerra, les campanyes, el concepte imperial del *Nuevo Estado*, la Falange, la religió a la nova Espanya, etc.

Altres esdeveniments puntuals que es van celebrar van ser l'ocupació de la zona internacional de Tànger per part de l'exèrcit espanyol, el 1940. Des de la Direcció de les biblioteques es demanava a totes les biblioteques que fessin actes per celebrar aquest fet "de excepcional importancia para nuestra historia patria", "con el fin de reavivar en nuestro pueblo la conciencia de nuestro destino imperial...".¹²⁸

A més d'aquestes activitats puntuals, n'hi ha dues que se celebraven cada any i que revestien gran importància, especialment la primera: la Fiesta Nacional del Libro Español i el Dia de la Raza.

El 23 d'abril de 1939 se celebrà per primer cop sota el règim franquista, la festa del llibre, que havia estat instituïda el 1926, i que a Catalunya coincidia amb la Diada de Sant Jordi. El

---

126 Mañà ressenya la publicació de guies de lectura amb motiu dels centenaris de Ramon Llull, Lope de Vega, Goethe, Walter Scott, Pereda i Alarcon, entre 1922 i 1935. Teresa Mañà, *Les biblioteques populars...* (2001), p. 93.

127 Joan Samsó, *La cultura catalana...* (1994), p. 58.

128 *Anuario...* (1940), p. 193.

mes de març s'aprova un decret que expressa les noves connotacions que la festa adquireix, sota el règim franquista:

“La Fiesta del Libro [...] debe adquirir en la España Nacional, cuidadosa del enaltecimiento de los valores espirituales de la Raza y de la difusión de la cultura, el máximo relieve anual”.¹²⁹

[...] tendrán por objeto evocar las personalidades de nuestros grandes clásicos del Siglo de Oro, ensalzar el libro español y la utilidad de las bibliotecas públicas”.

Les biblioteques de la Diputació es van prendre seriosament aquestes connotacions, que també se'ls havia recomanat en una circular que s'envià des de la Dirección Técnica de Bibliotecas Populares. Només cal veure la invitació que la Biblioteca de Manresa va repartir, convidant a la festa; encapçalada pels obligats ¡Arriba España! I ¡Viva Franco!, convidava a la conferència organitzada amb motiu de la festa, que va impartir un advocat, sobre el tema “La Fiesta del Libro en la Nueva España”.¹³⁰

La Fiesta Nacional del Libro Español era el centre de les activitats de l'any. Fins i tot les biblioteques que no feien activitats, la celebraven. Un dels objectius de la primera reunió anual de bibliotecàries, el març de 1940, va ser celebrar-la i dedicar-la especialment als nens i joves. A més de les conferències, se celebraven concursos per als infants, que solien ser iguals per a totes les biblioteques, suggerits des de la Direcció Tècnica. Per exemple, el 1941, es proposava als nens que participessin en el concurs que tenia com a tema la pregunta: “Niño o joven, ¿Qué harías tu para engrandecer a España?”.¹³¹ És l'única activitat que totes les biblioteques expliquen a la memòria, cada any.

La Fiesta de la Raza es va començar a celebrar a Espanya el 1918, i va continuar amb aquest nom fins al 1958, en què se li canvia pel de Dia de la Hispanidad. Les memòries de les biblioteques abans de 1939 no mencionen que la celebressin. En canvi, a partir de 1940 se celebra regularment a gairebé totes les biblioteques. La idea està en consonància amb els nous models que vol imposar el franquisme. Organitzen exposicions relacionades amb la Hispanitat i el descobriment d'Amèrica.

Conferències

Després de la guerra les biblioteques no celebren cap activitat fins a l'any 1940; el 1939 no van poder fer res més enllà d'obrir la biblioteca i començar a donar els serveis de préstec i consulta a sala.

Entre 1940 i 1945 se celebren 191 conferències, segons la memòria de la Direcció Tècnica de Biblioteques i les de les mateixes biblioteques.¹³² S'observa una disparitat entre les diferents biblioteques. Vic destaca entre totes les altres, seguida de Sitges, Canet i Calella. Les biblioteques de les poblacions més grans, Granollers i Manresa, formen el tercer grup, juntament amb Esparreguera, Arenys i Sallent. Per últim, hi ha les biblioteques de la ciutat de Barcelona, que gairebé no en celebraven cap. En el cas de les biblioteques Pere Vila, Santa Creu i Sant Pau, el tipus de públic que tenien pot servir per explicar l'escassetat de conferències celebrades. En el cas de la Biblioteca Ignasi Iglesias aquesta no podia ser la raó.

---

129 “Orden de 6 de marzo de 1939 dictando normas para la celebración de la Fiesta Nacional del Libro Español, el día 23 de abril del año actual”. *Boletín oficial del Estado* (13-III-1939).

130 *Anuario...* (1940), p. 153.

131 *Anuario...* (1941). Memòries de les biblioteques de Sallent, Esparreguera, Santa Creu, etc.

132 Encara que és possible que aquesta xifra no sigui exacta, és prou aproximada per permetre extreure'n conclusions.

També és possible que Felipe Mateu preferís centrar les activitats culturals de la ciutat en la Biblioteca de Catalunya, però això no deixa de ser una suposició.

	1940	1941	1942	1943	1944	1945	Total
Sallent	1	2	2	1	5	3	14
Canet	9	2	2	2	4	2	21
Pineda	0	1	2	0	3	1	7
Granollers	4	3	0	0	5	4	16
Manresa	1	1	3	2	4	4	15
Vic	3	4	10	4	7	4	32
Calella	3	4	4	2	5	3	21
Pere Vila	0	0	1	1	0	0	2
Ignasi Iglesias	0	0	1	0	0	0	1
Sitges	0	3	7	2	8	5	25
Esparraguera	0	2	5	1	4	4	16
Santa Creu	0	2	1	0	0	0	3
Arenys	0	1	5	2	2	3	13
Cornellà	0	0	0	0	2	3	5
Total	21	25	43	17	49	36	191

Taula 6. Conferències celebrades a les biblioteques populars durant el període 1940-1945.

Mañà¹³³ explica que els temes que destacaven fins 1935 eren els literaris, encara que també es podien trobar conferències de temes científics o tècnics, o d'aplicació pràctica. Hi havia conferències especialment adreçades a els dones, per atreure-les a la biblioteca i millorar el seu nivell cultural. A partir de 1940, les conferències reflecteixen el que deia la memòria de 1940, persegueixen divulgar “los ideales que animan a la nueva España” i conviden a col·laborar en “la obra magna de reconstruir moral y materialmente el país”. Les conferències de la Fiesta Nacional del Libro Español —cinquanta-quatre a onze biblioteques de les quinze que estan en funcionament—, parlen de la funció educadora i formadora del llibre, de literatura, centrant-se en les figures i temes del moment —Jaume Balmes, Jacint Verdaguer, Menéndez y Pelayo— el Segle d'Or, Cervantes, etc.

El 1940 té lloc a Canet un cicle de conferències culturals que val la pena ressenyar, perquè indiquen la tendència de les activitats culturals que duren a terme les biblioteques.

- Las Bibliotecas públicas en nuestra Patria y en el extranjero
- Acción cultural de la Iglesia en España. En aquesta conferència es demostrava “claramente que la cultura española ha tenido su más genuina representación en la Iglesia”
- Los Reyes Católicos y el descubrimiento del Nuevo Mundo.
- La industria y su organización científica
- El muy reverendo fray Pedro Gual y Pujadas
- Las bibliotecas en los monasterios medievales de Ripoll, Poblet, etc.
- Los libros de la Raza: El Poema del Mío Cid y el Quijote.

El 1942 a la Biblioteca de Vic també se celebra un cicle de conferències, en aquest cas sobre “La raíz doctrinal del Movimiento”, una iniciativa de la Delegación Local de Prensa y Propaganda de F.E.T y de las J.O.N.S., on s'estudia la figura i l'obra dels fundadors de la

133 Teresa Mañà, *Les biblioteques populars...* (2001), p. 68.

Falange. Les vint conferències organitzades per la Diputació el 1944 són de temàtica històrica, sobre el concepte d'Espanya, la Espanya imperial, la reconquesta, la Generació del 98, etc.

Els conferenciants que destaquen, per la quantitat de conferències que imparteixen durant aquest període, són:

- Rogelio Sánchez Viñas, musicòleg i director d'orquestra, fa conferències de temàtica musical a Calella cada any, amb motiu del Dia de la Hispanidad.
- Felix Ros, escriptor falangista, poeta i traductor, participa en els cicles de conferències organitzades per la Ponència de Cultura, parlant sobre la Generació del 98.
- Renato Llanas de Niubó, advocat barcelonès, que entre el 1943 i 1945 dóna vint conferències als cicles que organitzava la Ponència de Cultura, de temàtica històrica, sobre l'Espanya imperial, la raça, l'Edat mitjana, etc.
- Fernando Díaz-Plaja, escriptor i historiador, també participa als cicles de conferències, amb una sèrie sobre literatura castellana.
- Claudio Colomer Marqués, advocat i periodista, director de *El Correo Catalán* a partir de 1946.

4. CONCLUSIONS

Recuperem la imatge que havíem traçat en la introducció, la biblioteca que possiblement trobaria un lector que tornés a anar-hi a mitjan de l'any 1940. Aquella imatge parlava dels llibres, dels elements externs de la biblioteca, de les bibliotecàries. No parlava de les activitats que s'hi duïen a terme, però també en podia haver parlat.

L'objectiu de la recerca era veure fins a quin punt la biblioteca imaginada era certa, si el franquisme havia afectat les biblioteques i de quina manera ho havia fet. La recerca es plantejava a partir de la revisió dels anuaris que expliquen l'activitat de les biblioteques durant aquests anys; la seva anàlisi ha generat un seguit de reflexions de les quals només comentarem en aquestes conclusions aquelles que s'han considerat més rellevants en relació amb l'objecte de la recerca.

L'anàlisi dels anuaris ens ha portat a la conclusió que les biblioteques populars a partir de 1939 canvien, encara que es tracta d'un canvi conceptual, no de forma. Les biblioteques mantenen l'objectiu de difondre la cultura, donen els mateixos serveis als seus lectors i realitzen el mateix tipus d'activitats; fins i tot Les bibliotecàries continuen sent les mateixes d'abans de la guerra en la majoria dels casos. Ara bé, com es veurà tot seguit, el concepte de cultura ha canviat radicalment i això determina la naturalesa de les col·leccions i l'objectiu i el contingut de les activitats. Així, podem afirmar que el franquisme va afectar les biblioteques, modificant-les en el contingut, però no en la forma. És per això que es pot dir que una part de l'esperit amb què van ser creades es conserva encara.

Tornem a llegir els textos que encapçalen l'apartat sobre la missió de les biblioteques. El Projecte de 1915 parlava de "difondre la cultura" i el Reglamento de 1943 d'"extender el radio de acción cultural". Ambdós textos exposen una missió molt similar, amb la cultura com a centre. Si només es llegissin les paraules dels textos normatius, es podria arribar a pensar que la missió de les biblioteques no ha canviat.

Ara bé, l'anàlisi dels anuaris —acompanyada de la revisió de les altres fonts i de la bibliografia que explica el context polític, cultural i social— ens permet afirmar que això no és així. És cert que la difusió de la cultura és l'objectiu de les biblioteques abans i després de la guerra civil. El que varia, en cada època, és la cultura que es vol difondre i la manera en què aquesta es difon. La missió de les biblioteques canvia perquè canvia el seu context. Les biblioteques populars no són institucions aïllades i independents, sinó que depenen d'una organització més gran, i els seus objectius i la seva missió reflecteixen els de l'organització que tenen al darrere. Les biblioteques de la Mancomunitat responien a un programa polític i cultural determinat, la creació d'una identitat nacional catalana, que quedà estroncat amb la dictadura de Primo de Rivera i es recuperà amb el govern de la Generalitat. Amb l'abolició de la Generalitat les biblioteques passen a dependre de la Diputació de Barcelona, l'objectiu de la qual és col·laborar amb la instauració del règim de Franco a Catalunya, *reespanyolitzant* les institucions des de dintre.

El tret principal de la cultura que vol imposar el nou règim és la idea unitària d'Espanya, amb Castella com a centre. Espanya és una, i per tant només pot tenir una llengua i una cultura; Catalunya, que tenia una cultura pròpia, s'havia de *reespanyolitzar*. Aquesta idea incideix en tots els aspectes de la vida diària i també es troba present en les biblioteques populars. En primer lloc, en la llengua: el castellà s'imposa en el nom de les biblioteques, en els rètols, impresos i notes, en la manera d'adreçar-se als lectors, fins i tot en els encapçalaments del catàleg alfabètic de matèries, que s'han de traduir al castellà.

La cultura que ha de difondre la biblioteca canvia; ja no és la cultura catalana, que havia de contribuir a crear una identitat nacional. A partir de 1939 l'única identitat nacional que s'admetrà serà la hispànica, especialment la que fa referència a l'Espanya imperial, i es veu reflectida en les activitats que es realitzen i els llibres que es compren: la literatura del Segle d'or, els Reis Catòlics i el descobriment d'Amèrica, Cervantes, Boscán, Juan Luis Vives, etc. Fins i tot escriptors catalans com Jacint Verdaguer són *espanyolitzats* i convertits en figures representatives de la cultura hispànica.

La manera de difondre la cultura també canvia. El règim té un aparell de propaganda que es dedica activament a la propagació de l'esperit i la ideologia del *Nuevo Estado*. Aquesta tasca propagandística es converteix en l'objectiu de la Diputació, i per extensió, de les seves institucions. En el cas de les biblioteques populars, això queda palès en la importància que adquireixen les activitats, ja que es converteixen en l'aspecte central de les memòries que es publicaven a l'anuari, com s'ha mencionat anteriorment. Només a tall d'exemple, per difondre i donar a conèixer la ideologia del Movimiento Nacional, les biblioteques reben lots de llibres que en parlen i amb els quals després organitzen exposicions i elaboren guies de lectura. També se celebren conferències al voltant del tema, especialment per commemorar el 18 de juliol, aniversari del Glorioso Alzamiento Nacional. Així, per mitjà d'una acció de propaganda intensiva, es va estenent la ideologia del *Nuevo Estado*.

Per altra banda, s'ha de tenir en compte que ens trobem amb un règim dictatorial i totalitari, que imposa les seves idees per la força i per tots els mitjans, rebutjant tothom i tot allò que vagi en contra de les seves idees o les pugui fer perillar. Això es tradueix en la depuració del personal de l'administració pública, en el control de les activitats per part de les autoritats de la Diputació, que havien de donar el vist-i-plau, fins i tot en alguns casos revisant el text de les conferències i en la depuració de les col·leccions, a partir de les "Normas de selecció de libros de bibliotecas públicas", redactades pel Patronato Provincial de Archivos, Bibliotecas y Museos.

En relació a la idea exposada en el paràgraf anterior, és interessant ressenyar el que deia Jordi Rubió, a la Nota preliminar de l'anuari de 1931, arran del fet que les circumstàncies polítiques que havia viscut el país provoquessin una baixada en les estadístiques. Rubió deia que aquesta baixada potser no s'hagués donat si s'hagués fet "una ben ràpida adaptació dels fons de llibres de les nostres biblioteques a les exigències de la nova ideologia que s'obria camí triomfadorament. Però això ha calgut fer-ho amb tacte i amb ple sentit de la responsabilitat. Les biblioteques no han de tancar les seves portes a cap ideologia, però no han de confondre la seva missió amb la dels centres de propaganda política".¹³⁴ Era una manera d'entendre la missió de les biblioteques ben diferent a la que tindran els responsables culturals del nou règim.

La depuració de les col·leccions i la reorientació dels fons que s'adquireixen representen un dels canvis més significatius d'aquest període. El fons de les biblioteques ha de servir per divulgar la ideologia del nou règim; d'altra banda, està marcat per la forta influència de l'Església Catòlica, que converteix Espanya en el bastió del catolicisme més conservador, la qual cosa es reflecteix en la col·lecció i en l'ús que se'n fa. L'adquisició i consulta dels llibres de religió, de moral i formació augmenta substancialment.

La divisió territorial en províncies fa que les biblioteques que depenien de la Generalitat se separin també per províncies. El radi d'acció del Servei de Biblioteques queda reduït a la província de Barcelona. Amb tot, les bibliotecàries que treballaven a les biblioteques de les altres províncies segueixen mantenint el contacte amb les de Barcelona; les alumnes de

---

134 *Anuari...* (1931), p. VII.

l'Escola, en alguns casos, fan les pràctiques en aquestes biblioteques. A més, gairebé totes les bibliotecàries que trobem en aquest període s'havien format a l'Escola dirigida per Jordi Rubió, compartien una mateixa formació i un mateix esperit, que mantenien mitjançant les reunions anuals. Els anuaris segueixen recollint l'actuació de les biblioteques populars de totes les províncies.

Durant el període estudiat s'incorporen només tres persones que hagin estudiat tota la carrera després de la guerra, amb el nou professorat i els nous plans d'estudi. Per altra banda, el fet que les biblioteques i l'Escola hagin canviat la dependència administrativa no afecta al règim intern; la manera d'accedir a les places és la mateixa que hi havia abans, les biblioteques segueixen tenint dues bibliotecàries, sempre que és possible.

El personal és l'element de les biblioteques que menys canvia. Les bibliotecàries que treballaven a les biblioteques el gener de 1939 són les mateixes que hi ha quan tornen a obrir-les uns mesos més tard. Com tothom, s'adapten a les noves circumstàncies i adopten la nova manera d'escriure i parlar, però mai en fan un ús exagerat. Les memòries de la majoria de biblioteques mantenen un to neutre, sense grans expressions d'exaltació al règim ni a Franco. Només la bibliotecària de Canet s'expressa en algun cas en un to que podríem considerar més exaltat, però sembla que es tracta d'una actitud més relacionada amb les creences religioses que amb les polítiques, i que ja es perceben als anuaris anteriors a la guerra. Per això, encara que les seves paraules s'hagin utilitzat algun cop en el text com un exemple, no s'han de prendre com la norma general.

Durant aquest període es creen només tres biblioteques. Per la seva instal·lació no se segueixen els criteris establerts per la Mancomunitat i mantinguts per la Generalitat. Ja no es convoquen concursos, amb la qual cosa les poblacions no s'han de cenyir a uns criteris per demanar una biblioteca. Les noves biblioteques —si més no les dues primeres, les de la Santa Creu i la de Sant Pau— no es creen en edificis de nova planta ni tant sols en locals condicionats com a biblioteca. Els fons inaugurals són misèrrims. Pere Bohigas, quan des de la Ponència de Cultura li demanen què cal per crear una biblioteca popular, parla de fons inaugurals de 3.000 llibres. Els de les noves biblioteques amb prou feines arriben als 1.000. A banda de les biblioteques creades de nou, s'incorporen a la xarxa de biblioteques populars dues ja existents, la d'Arenys de Munt i la Biblioteca de la Dona de Barcelona. El fet que les biblioteques rebaixin les exigències del projecte inicial de la Mancomunitat, que els fons siguin pobres o els locals insuficients no suposa cap problema per a la Diputació, que utilitza el nombre de biblioteques creades com a propaganda de la seva acció cultural.

Aquests són els aspectes de la vida de les biblioteques durant el període analitzat que s'han considerat més significatius per demostrar que el nou règim les va afectar i com va fer-ho. Així, s'ha repassat la missió, lligada a l'orientació de les col·leccions i activitats, la dependència administrativa, el personal i la creació de noves biblioteques.

Al llarg del treball s'han plantejat qüestions que no s'han arribat a desenvolupar, perquè es tracta només d'una recerca preliminar, que servirà de base a la nostra futura tesi doctoral. En aquest sentit, l'estudi ens ha permès centrar el tema sobre el qual voldrem investigar en un futur; concretament, ens agradaria analitzar la depuració dels fons de les biblioteques populars i el creixement de les seves col·leccions, relacionant-ho amb la censura editorial establerta pel règim.

5. BIBLIOGRAFIA

5.1. Fons d'arxiu

5.1.1. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona

S'ha consultat documentació de l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona i de l'Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya. En l'apartat de les fonts ja s'ha explicat el contingut d'aquests arxius, aquí es relaciona la documentació consultada.

- Capsa Q 439. Expedient general de biblioteques. 1939
- Capsa Q 568. Servicio Técnico de Bibliotecas 1941
- Capsa Q 569. Biblioteca Popular de Vilafranca
- Capsa Q 572. Servicio Técnico de Bibliotecas. 1942
- Capsa Q 572. Exp. 17. Servicio Técnico de Bibliotecas. 1942
- Capsa Q 576. Exp. 17. Servicio Técnico de Bibliotecas. 1943
- Capsa Q 580. Exp. 12.2. Servicio de Bibliotecas. 1943
- Capsa Q 582. Exp. 37. Biblioteca Popular de Sallent. 1943
- Capsa Q 585. Exp. 12. Servicio de Bibliotecas. 1945
- Capsa C-889. Biblioteca Popular de Vic
- Capsa E-52. Exp. 1-6. Biblioteca Popular Pere Vila. 1931-1975
- Capsa E-53. Exp. 1-3bis. Biblioteques filials 1934-1974
- Capsa E-60. Anuaris
- Capsa E-68. Exp. 4-5. Biblioteca Santa Creu. 1940-1961.
- Capsa E-76. Biblioteca d'Arenys de Munt. 1941-1961
- Capsa E 962. Exp. 7. Biblioteca Popular de Sant Pau. 1941-1954
- Capsa E-964. Biblioteca de Cornellà. 1943-1970
- Capsa E-981. Exp. 8. 1939, 1967, 1984. Llibres prohibits.
- Capsa G-295. Exp. 1. Reunions de bibliotecàries 1940-1950
- Capsa G-593. JIAL 1936-1972

5.1.2. Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya

- Caixa 30

En aquesta caixa es conserven diverses exemplars de les “Normas de selección para bibliotecas públicas”.

- Caixes 186-189

Expedients administratius del personal jubilat del Servei de Biblioteques. 1918-1987.

- Caixa 210

Sessions plenàries de la Diputació de Barcelona. 1940-1946

- Caixa 499/2

Diversos informes de Jordi Rubió i Pere Bohigas sobre les biblioteques populars de Jordi Rubió i Pere Bohigas. 1915-1940.

- Caixa 500

- Caixa 501

- Caixa 1431/14

5.1. Fonts impreses

Albiñana, Salvador (comissari) (2008). *Libros en el infierno: La Biblioteca de la Universidad de Valencia, 1939*. [València]: Universitat de València.

Alted Vigil, Alicia (1984). *Política del nuevo estado sobre el patrimonio cultural y la educación durante la Guerra Civil española*. Madrid: Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos. Centro Nacional de Información Artística, Arqueológica y Etnológica.

Anuari de les biblioteques populars (1922-1935). Barcelona.

L'anuari canvia de títol, de llengua i d'editor durant aquest període. Es dona aquí el títol que porta durant més anys, el que té quan comença i a partir de 1930.

Anuario de la Biblioteca Central y de las populares y especiales (1941-1945). Barcelona: Diputación de Barcelona.

Amat i Teixido, Jordi (2001). *La nostra biblioteca: conferència pronunciada en el marc del 70è aniversari de la Biblioteca Costa Fornaguera de Calella (1931-2001)*. Calella: Ajuntament de Calella.

Balanzó, Concepció de (1935). *Les biblioteques populars de la Generalitat de Catalunya: notes bibliogràfiques per a llur història*. Barcelona: Escola de Bibliotecàries de la Generalitat de Catalunya.

Benet, Josep (1995). *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Biblioteca Abat Oliba; 150).

Biblioteca Sant Antoni Maria Claret (Sallent) (2008). *Biblioteca de Sallent: 1918-2008: Biblioteca Sant Antoni Maria Claret, 90è aniversari*. Sallent: Ajuntament.

Biblioteconomía: boletín de la Escuela de Bibliotecarias de Barcelona (1944-1945). Barcelona: Escuela de Bibliotecarias.

Capmany, Maria Aurèlia (1970). *Pedra de toc*. Barcelona: Nova Terra.

Castelló, Teresa; Gasch, Mercè; Sampere, Josefina (2001). *La Biblioteca de Granollers*. Granollers: Àrea de Cultura i Joventut, Ajuntament de Granollers.

Comas i Guell, Montserrat (2008). *Biblioteques en temps en guerra : el front cultural de la rereguarda : el Penedès (1936-1939)*. [Calafell] : Llibres de Matrícula.

— (2001). *Lectura i biblioteques populars a Catalunya: 1793-1914*. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Estivill Rius, Assumpció (1992). *L'Escola de Bibliotecàries: 1915-1939*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

— (1980). "El fet cultural català a les biblioteques populars: 1918-1979". Text mecanografiat.

— (2006). "Una mirada retrospectiva : de l'Escola Superior de Bibliotecàries a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació (1915-2005)". *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, juny, núm. 16. <<http://www.ub.edu/bid/16estivi.htm>> [Consulta: 26-06-2010].

Ferrer i Costa, Josep; Pujadas i Marquès, Joan (1997). *Biblioteca Popular Manuel Serra i Moret 75 anys de història (1922-1997) Pineda de Mar*. Pineda de Mar: Ajuntament de Pineda de Mar.

Fontana, Josep y Villares, Ramón (dir.) (2010). *Historia de España*. Vol. IX: Riquer, Borja. *La dictadura de Franco*. Barcelona: Crítica; Madrid: Marcial Pons.

Fontanals, Reis; Losantos, Marga (2007). *Biblioteca de Catalunya, 100 anys: 1907-2007*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya.

Gallofré, Maria Josepa (1991). *L'edició catalana i la censura franquista: 1939-1951*. Barcelona: Abadia de Montserrat. (Biblioteca Abat Oliba; 99).

García Ejarque, Luis (2000). *Historia de la lectura pública en España*. Gijón: Trea.

Gil Gascón, Fátima (2010). "El cine británico en España (1939-1945)". Congreso Internacional AE-IC (2n: 2010: Màlaga) *Comunicación y desarrollo en la era digital*. [<http://www.aeic2010malaga.org/upload/ok/173.pdf>] (consultat 25/06/2010).

Gracia, Jordi (2004). *La España de Franco 1939-1975: cultura y vida cotidiana*. Madrid: Síntesis.

Lasso de la Vega, Javier (1942). *La clasificación decimal*. San Sebastián: Editora Nacional.

Leveroni, Rosa (1968). "Les biblioteques populars: un cinquantenari que no ha d'ésser oblidat". *Serra d'or*, núm. 111, (desembre).

Llanas, Manuel Llanas (2006). *L'edició a Catalunya el segle XX (1939-1975)*. Barcelona: Gremi d'editors de Catalunya.

Llobet, Jordi (2008). *Lectura i biblioteques populars: model de col·lecció i lectura a les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya: 1918-1922*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Mañà Terré, Teresa (2001). *Les biblioteques populars a Catalunya a través dels seus anuaris (1922-1936)*. Barcelona: Facultat de Biblioteconomia i Documentació, Universitat de Barcelona: Diputació de Barcelona. Àrea de Cultura. Servei de Biblioteques.

— (2007). *Les biblioteques populars de la mancomunitat de Catalunya: (1915-1925)*. Lleida: Pagès.

— (2006). *Les biblioteques populars de la Mancomunitat: 1915-1925*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Riquer, Borja de (dir.) (1988). *Història de la Diputació de Barcelona* (1988). v. III. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Rovira i Comas, Teresa (1994). "La xarxa catalana de biblioteques populars: dels orígens a la desfeta de 1939". *Item*, núm. 14 (gener-juny).

Rubió i Lois, Jordi (1988). "Jordi Rubió i Balaguer, fa mig segle". En: Molas, Joaquím. *Festa acadèmica en homenatge a Jordi Rubió i Balaguer en el centenari del seu naixement*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Ruiz Batista, Eduardo (2005). *Los señores del libro: propagandistas, censores y bibliotecarios en el primer franquismo*. Gijón: Trea.

— (coord.) (2008). *Tiempo de censura: la represión editorial durante el franquismo*. Gijón: Trea.

Samsó, Joan (1994-1995). *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la repressa pública (1939-1951)*. Barcelona: Abadia de Montserrat. (Biblioteca Abat Oliba; 141, 147).

Vall Casas, Aurora (2004). "La revista *Biblioteconomía* (1944-1976) o com l'anàlisi del contingut i els llenguatges documentals interessaven als professionals de l'època". *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, desembre, núm. 13. <<http://www.ub.edu/bid/13vall.htm>> [Consulta: 26-06-2010].

Vivències : la Barcelona que vaig viure, 1931-1945 (2008). Barcelona: Biblioteques de Barcelona : Diputació de Barcelona : Ajuntament de Barcelona.